اشعار متفرقة

كتاب العربية المنظومة في الآداب والفضائل

بسم الله الرحمن الرحيم

هذا كتاب مشتمل على ثلثة اقسام القسم الاول بان الباب الاول خمسون فصلا الفصل الاول في الحث على اكتساب الآداب والفضايل وانها لا تحصل الا بالكد والوسايل

يا طالب العلم باشر الورعا　　واترك النوم واهجر الشبعا

ودم على الدرس لا تفارقه　　فالعلم بالدرس قام وارتفعا

توكل على الرحمن في كل حاجة　　فلا تتركن الجهد في كثرة الطلب

بني اجتهد في اقتناء العلوم　　تفز باجتناء ثمار المنى

ألم تر في رفعة بيدقا　　اذا جد في سيره فرزنا

فآباؤنا الغر قد أسسوا　　من المجد شم المباني لنا

فان لم نشدها بجهودنا　　سينهار والله تلك البنا

ان العبد فتى تأدب ناشيا　　حتى اذا بلغ الكهولة عظما

حاز

حاز الفضيلة في صباه مراعيا　　لسلوك مذهبها فشب مقوما

وسرا فساد بفضله وكماله　　وعلومه في العالمين مكرما

ليس السعيد من استفاد ذخيرة　　يلقى الشقاء بفقدها متألما

أفنى الشباب بجهله في جمع ما　　زالت منافعه وأبقى المأثما

واعلم بان العود رطبا ثقفت　　أجزاؤه فاصاب عين المرتمى

واذا تخفف لو اراد مثقف　　تثقيفه لوجدته متحطما

تأدب صغيرا فالتأدب في الصغر　　يزيدك اقسام الكرامة في الكبر

تعلم وريعان الشباب بمائه　　ففي الغصن شيء ليس يوجد في الشجر

وما حفظ الانسان في جدة الصبا　　يدوم دوام النقش في صفحة الحجر

چنين گفت داننده دهقان پير　　كه دانش بود مرد را دستگير

بدانش نكو دور باش از گناه　　كه دانش گرامي تر از تاج وگاه

هنر افسر شهرياران بود　　همان زيور نامداران بود

بقدر الكد تكتسب المعالي　　ومن طلب العلى سهر الليالي

تروم العز ثم تنام ليلا　　يغوص البحر من طلب اللآلي

علو الكعب بالهمم العوالي　　وعز المرء في سهر الليالي

ومن رام العلى من غير كد — اضاع العمر في طلب المحال
وان جسيمات الامور مشوبة — بمستودعات في بطون الاساود
لا يسلم الشرف الرفيع من الاذى — حتى يراق على جوانبه الدم
کسی بگردن دست حلقه کند — کی بیش نیر بلاها سپر تواند بود
بآرزو و هوس بر نیاید این معنی — بآب دیده وخون جگر تواند بود
کلاه ملک طلب میکنی قبا در بند — که سرفرازی بایم سر نواند بود
دست زمانه یاره شاهی نیفکند — در ساعدی که آن نکشید ست بار تیغ
من باع ایام الصبی بتادب — ربحت بتجارته على الازمان
ومن اشترى لهو الحداثة فاته — نيل الكهول وآب بالخسران
نابرده رنج گنج میسر نمی شود — مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد

لولا المشقة ساد الناس كلهم

هر که در ادب طلب نکند — بر بساط شرف طرب نکند

الفصل ٢

في ان الشرف بالحسب لا بالاصل والنسب
والفضل

وما الحسب الموروث لا در دره — بمحتسب الا باخر مكتسب
اذا العود لم يثمر وان كان شعبة — من المثمرات اعتده في الحطب
فلا تتكل الا على ما فعلته — ولا تحسبن المجد يورث كالنشب
وليس فخار المرء الا بنفسه — وان عد آباء كراما ذوي حسب
ليس اليتيم الذي قد مات والده — ان اليتيم يتيم الفضل والادب
هنری باش و هر چه خواهی کن — نه بزرگی بما در و پدرست
نافه مشک را ببین بمثل — کین مثالی بزرگ و معتبرست
کو را هو گرفت عز و شرف — یا ببوی لطیف مشتهرست
اذا ما لم يكن للمرء شيء — يجوز به لصاحبه الفخار
تراه مباهيا بابيه جهلا — وذلك عند اهل الفضل عار
ولكني وان كان اعتزائي — الى وزراء كلهم خيار
بنفسي لا بهم كالدر فخري — ولا انا كالرماد ابوه نار
نسبت از خویشتن کنم چو گهر — نه چو خاکسترم کز آتش زاد
اتفخر باتصالك من علي — واصل البولة الماء القراح
وليس بنافع نسب زكي — يدنسه صنائعك القباح

وما

أرى الأجداد تغلبها كثيراً   على الأولاد أخلاق اللئام

ولست بقانع من كل فضل   بأن أعزى إلى جد همام

الفصل ٣

في علو الهمة

إذا ما كنت في أمر مروم   فلا تقنع بما دون النجوم

فطعم الموت في أمر حقير   كطعم الموت في أمر عظيم

بلند همت باش ای پسر که ثبت تو   چنانک همت تست آن قدر تواند بود

اگرچه کار بزرگست هم طمع بمبر   بجان بکوش چه دانی مگر تواند بود

همت باز نخشن بزتر از آنست که او   هدهد مرده شبی اعمی کرد

وما المرء إلا حيث يجعل نفسه   وأني لها فوق السماكين جاعل

نکند باز رای صید ملخ   نکند شیر عزم قصد شگال

الفصل ٤

في المصاحبة والمصافاة والمصادقة والمواخاة

لا تصحبن لئام الناس إن لهم   عدوى وإن كنت من غر مناجيب

واصحب أخا كرم تحظى بصحبته   فالطبع مكتسب عن كل مصحوب

كالريح آخذة مما تمر به   نتناً من النتن أو طيباً من الطيب

بابدان کم نشین که صحبت بد   گرچه پاکی ترا پلید کند

چشمهٔ آفتاب رخشا را   پارهٔ ابر ناپدید کند

وقارن إذا قارنت حراً فإنما   يزين ويزري بالفتى قرناؤه

هیچ صحبت مباد با عامت   که چو خود مختصر کند نامت

صحبت عامه در بهشت آباد   مرگ باشد که مرگ عامی باد

إذا ما الخل لا يكفيك خطباً   فوحشته والفته سواء

ومن يبغض صديقك وهو يبدي   هواك فإن صحبته جفاء

إذا ما الخل لم يحفظ ثلاثاً   فبعه ولو بكف من رماد

وفاء للعهود وبذل مال   وكتمان السرائر في الفؤاد

نه برادر بود بنزم ودرشت   که برای شکم بود هم پشت

چون کم آمد برای توشه تو   ننگرد در کلاه گوشه تو

دعوى الإخاء على الرخاء كثيرة   ولدى الشدائد تعرف الإخوان

من ليس يعرف للإخوان حقهم   فليس يعرفه دين وإيمان

یار با بهشت صحبت یاران همدم است   دیدار یار نامتناسب جهنم است

هر دم در حضور عزیزی برآوری   دریاب کز حیوة جهان حاصل آندم است

فلا خير في ود امرء متلون اذا الريح مالت مال حيث تميل

اذا صفت المودة بين قوم ودام ولاؤهم سمج الثناء

بد کسی دان که دوست کم دارد زود بتر چون کرفت بکذارد

کرچه صد بار باز کردد یار سوی او باز کرد چون طومار

غايظ صديقك تكشف عن ضمايره وتمتلك السر عن محجوب اسرار

فالعود ينبئك عن مكنون باطنه دخانه حين تلقيه على النار

اذا الخل لم يهجرك الا ملالة فليس له الا الفراق عتاب

اذا لم اجد من خله ما اريده فعندي لاخرى عزمة وركاب

مرا رفيقی باید که بار بر کیرد نه صاحبی که من اروی کنم تحمل بار

اکر بشرط وفا دوستی بجای آرد وکر نه دوست مدارش تو نیز دست بدار

اذا المرء لم يختر صديقا لنفسه فمكروه ما يلقى يكون جزاء

احذر عدوك مرة واحذر صديقك الف مرة

فلربما انقلب الزمان وكان اعرف بالمضرة

فمن لم يجد بالنفس دون حبيبه فما هو الا ماذق الود كاذب

واذا الصديق اتى بذنب واحد جاءت محاسنه بالف شفيع

الفصل

الفصل الخامس في اغتنام فرصة الاحسان واثار ما يمسح بها الزمان

ليس في كل ساعة واوان تتهيأ صنايع الاحسان

فاذا امكنت فبادر اليها خيفة من تعذر الامكان

كل حال انت فيه تنتهي هكذى المقدور عش ما تشتهي

اعتبر كم من قرون قد مضت هل ترى اثارهم قل انتهي

سر بر آوردی بدولت پای مردی کن کنون دست بر دادت خدا افتادکان را دستکیر

کین همان چرخست کز نوشروان بربود تاج وین همان دور است کز شاه اردوان بستد سریر

اذا هبت رياحك فاغتنمها فعقبى كل خافقة سكون

ولا تغفل عن الاحسان فيها فلا تدري السكون متى يكون

احسن اذا كان امكان ومقدرة فلن يدوم على الاحسان امكان

ای که امروز دست داری زر و املاک و قدرت و اسباب

فرصت وقت را ز دست مده پای مردی خلق کن دریاب

مدد خلق آنچ بتوانی در ره حق شناس اهل الباب

جز نکویی بجای دشمن و دوست چونکه دستت دهد مکن زنهار

هر که او بر تو داشت قصه خویش ضایع ومهملش فرو مکذار

واعتناق الأمور وفق التمني ∴ ببكور الصباح لا باصطباح

جرد العزم عن لذيذ الملاهي ∴ واستعن بالثبات عند الصفاح

والزم البيض في تحامي ثغور ∴ واجتنب عن ثغور بيض ملاح

الفصل ١٢

في الصبر والوقار وكتمان الاسرار

اصبر على تعب الادلاج والسهر ∴ وبالرواح على الحاجات والبكر

اني وجدت وفي الايام تجربة ∴ للصبر عاقبة محمودة الاثر

وقل من جد في امر يطالبه ∴ فاستصحب الصبر الا فاز بالظفر

بالصبر يدرك ما يحاوله الفتى ∴ ما فاز بالآمال مثل صبور

لكل الى شأو العلى حركات ∴ ولكن عزيز في الانام ثبات

الفصل ١٣

الرجل

في تسهل الامور وعدم التغير بالحزن والسرور

شاد و غمگين مشو بسود و زيان ∴ زانكه سود و زيان نخواهد ماند

اذا ضيقت امرا زاد ضيقا ∴ وان هونت ما قد عاق هانا

فلا تهلك لما قد فات غما ∴ فكم شيء تصعب ثم لانا

كار دنيا كه بود دشوار گرفتی برخود ∴ گر تو برخویشتن آسان کنی آسان گردد

کر بباری کسی مملک بودی ∴ بو الحکم هو لعبه فلک بودی
علی ثیاب فوق قیمتها الفلس ∴ وفیهن نفس دون قیمتها الانس
وثوبک شمس تحت انوارها الدجی ∴ وثوبی لیل تحت ظلمته الشمس

الفصل ١٥

فی الحلم والرفق والمداراة

لا تبک الفا نای ولا دارا ∴ ودر مع الدهر کیف ما دارا
واصبر علی خلق من تعاشره ∴ وداره فاللبیب من دارا
همه بردباری کن وراستی ∴ ز دل دور کن کژی وکاستی
کسی مردمی بردباری بود ∴ سبک سر همیشه بخواری بود
اذا شئت یوما ان تسود عشیرة ∴ فبالحلم سد لا بالتسرع والشتم
وللحلم خیر فاعلمن مغبة ∴ من الجهل الا ان تشمس من ظلم
وللدهر اثواب فکن فی ثیابه ∴ کلبسته یوما اجد واخلقا
وکن اکیس الکیسی اذا کنت فیهم ∴ وان کنت فی الحمقی فکن انت احمقا
بالرفق یبلغ ما یعلو من ارب ∴ وصاحب الخرق محمول علی خطر

الفصل ١٦

فی العدل والظلم

فی العدل والظلم

لا تظلمن اذا ما کنت مقتدرا ∴ فالظلم آخره یاتیک بالندم
نامت جفونک والمظلوم منتبه ∴ یدعو علیک وعین الله لم تنم
الم تعلم بان الظلم عار ∴ جزاء الظلم عند الله نار
عدل کن زانکه در ولایت دل ∴ در پیغمبری زند عادل
داد کن داد کن که دار الخلد ∴ منزل خسروان داد کرست

الفصل ١٧

فی التفاخر والتواضع

ای خواجه اگر قامت اقبال تو امروز ∴ مانند الف هیچ خم و پیچ ندارد
بسیار تفاخر مکن امروز که فردا ∴ معلوم تو گردد که الف هیچ ندارد
تواضع اذا ما نلت فی الناس رفعة ∴ فان رفیع القدر من یتواضع

الفصل ١٨

فی المزاح والکذب

جانب الناس فی المزاح وخل المزاحمه ∴ وتنصح وقل لمن یتعاطی المزاح مه
بطیبت کردن از شمعی فروزی ∴ ازان طیبت چو شمعی هم توسوزی

زبان را مگردان بگرد دروغ ∴ چو خواهی که بخت تو گیرد فروغ
مر آنکه کی روشن شود راستی ∴ فروغ دروغ آورد کاستی

الفصل ۱۹

في معنى عند الامتحان يكرم الرجل او يهان

سَتعلم في الحساب اذا التقينا ∴ غداً عند المليك من الغشوم
فردا که بر من و تو وزد باد مهرگان ∴ آنگه شود پدید که از ما دو مرد کیست
سوف ترى اذا انجلى الغبار ∴ أفرس تحتك ام حمار
پیدا شود که مرد کدامست و نا کدام ∴ در تنگنای حلقهٔ مردان بروز جنگ

الفصل ۲۰

في القصاص المكافاة وان في الشر نجاة

فلا تنفع الاسد الحياء من الطوى ∴ ولا تتقى حتى تكون ضواريا
المكافاة في الطبيعة واجبة ∴ والقصاص فيها كذا
اگر بد کنی کیفرش خود کشی ∴ نه چشم زمانه بخواب اندرست
∴ وفي الشر نجاة حين لا ينجيك الاحسان ∴
هر کجا داغ بایدت فرمود ∴ چون تو مرهم نهی ندارد سود

ومن لا يذد

ومن لا يذد عن حوضه بسلاحه ∴ يهدم ومن لا يظلم الناس يظلم
حیف بودن ز کاردانی نیست ∴ با گرانان به از گرانی نیست
بدی کنند خود را بروزگار سپار ∴ که روزگار ترا چاکریست کینه گزار
هر که تیغ ستم کشد بیرون ∴ فلکش هم بدان بریزد خون

الفصل ۲۱

في الرضا بالقليل والقناعة باليسير

ذ لو جار سلطان القنوع وحكمه ∴ في الخلق ما كان القليل قليلا
ذ من كان مرعى عزمه وهمومه ∴ روض الاماني لم يزل مهزولا
رضيت من الدنيا بقوت وشملة ∴ وشربة ماء كوزها متكسر
عزيز النفس من لزم القناعة ∴ ولم يكشف لمخلوق قناعه
واني كلما شدوا بذلك ∴ عرى الاطماع فارقت الجماعة
نفضت يدي عن طمعي وحرصي ∴ وقلت لفاقتي سمعا وطاعة
قوت ز توشه شکر بود بار خر باشد ∴ برون ز گوشه بهشت ارم سقر باشد
هر آنکه توشه روزی ولی شه دارد ∴ براستی ملک ملک و بحر و بر باشد
زیادت از سر اربک گله بدست آری ∴ بخاک پای قناعت که دردسر باشد

کیمیای کنم ترا تعلیم ∴ که در اکسیر و در صناعت نیست
رو قناعت گزین که در عالم ∴ کیمیای به از قناعت نیست
تجنب لئام الناس ما استغن عنهم ∴ ولا تطلبن ما عشت نیل کریم
فان ید الحر الکریم مذلة ∴ فکیف اذا کانت یدا للئیم
جگرت گر بر آتش بت کباب ∴ تا زدلو فلک بجوی آب
بیت وثوب وقوت یوم ∴ یکفی لمن فی غد یموت
ورب ما مات نصف یوم ∴ والنصف من قوته یفوت

الفصل ۲۲

فی العزم وسوء الظن وهو الحزم

الحزم تصدیق العدو للمدعی ∴ وذا وارضاء الصدیق العاتب
اذا رایت نیوب اللیث بارزة ∴ فلا تظنن ان اللیث مبتسم
بهمه خلق بد گمان باشی ∴ دایم آسوده برکران باشی
بد نفس ما بش بد گمان باش ∴ وز فتنه ومکر در امان باش
وکن صارما کالوقت والمقت فی عسی ∴ وایاک علی فهی افطر علة
وجد بسیف العزم سوف فان تجد ∴ تجد نفسا فالنفس ان جد تجدد

وان هرایه

وان امرا لم یخش قبل کلامه ∴ جوابا فینهی نفسه غیر حازم

الفصل ۲۳

فی ان لا اباب للشی غیر اوانه والتدارک فی غیر ابانه

دوستی گفت صبر کن زیراک ∴ صبر کار تو زود خوب کند
آب رفته بجوی باز آید ∴ کار دها به از آنک بود کند
گفتم آب ار بجوی باز آید ∴ ماهی مرده را چه سود کند
ولما رات جسمی یذوب وعبرتی ∴ تصوب وانفاسی تصعد ها یعلوا
اتت وحیاض الموت بینی وبینها ∴ وجادت بوصل حین لا ینفع الوصل
حولیرها
چون دیدم بوصف تو بیای تو چه سود ∴ چون دل همه خون گشت وفای تو چه سود
اکحل زدن چه فاید از بعد درد چشم ∴ انو اکه برد و دید سر نیشتر رسید
یعللنی بالوعد والموت دونه ∴ اذا مت عطشانا فلا نزل القطر
مطر

الفصل ۲۴

فی ان للحال تغیرا وان مع العسر یسرا

رایت الدهر مختلفا یحال ∴ فلا حزن یدوم ولا سرور
وکم بنیت الملوک بها قصورا ∴ فما بقی الملوک ولا القصور

سمی بکودانی انکه شری ∴ جهان را دکرکون شود داوری

وبین رقدة العیش وانتباهها ∴ تقلب الدهر من حال الی حال

من نال من دنیاه امنیة ∴ اسقطت الایام منها الالف

هرکز بباغ عمر کیاهی وفا نکرد ∴ هرکز ز شهر دهر خسی خطا نکرد

خیاط روزکار ببالای هیچ کس ∴ پیراهنی نه دوخت که آخر قبا نکرد

الفصل ٢٥

فیما جاء فی جمع المال

لا تجمعن وانت تعلم انما ∴ لسواک تترک کل ما قد تجمع

یشقی ویاثم بالاموال جامعها ∴ ویسعد الوارث الباقی بما یدع

کدودة القز تبنی بیت هلکته ∴ وغیرها بالذی سدته ینتفع

بد میکنی و با تن خود میکنی مکن ∴ بندیش نیک نیک چو بد میکنی مکن

تو حال کرد میکنی از نیک بنکری ∴ بیکار شو هر آن خود میکنی مکن

دین می دهی بدنیا و دنیا بدشمنان ∴ این کار بر خلاف خود میکنی مکن

رخ بدین آر و بگذر از دینار ∴ زانکه دینار هست فردا نار

الفصل ٢٦

فی الفقر والفقیر

فی الفقر والفقیر والغنی والغنی

کثیر المال یستر کل عار ∴ وفی الفقر المذلة والصغار

کذاک الفقر بالاحرار یزری ∴ کما ازرت بشاربها العقار

توانکری همه عیبی چنان بپوشاند ∴ که عیبهات بیکبارگی هنر بینند

غنی النفس ما یکفیک من سد حاجة ∴ فان زاد شیئا عاد ذاک الغنی فقرا

الفقر یزری باقوام ذوی حسب ∴ وقد یسود غیر السید المال

دوست هواهی چو کل زری بکف آر ∴ زانکه زر بکف نباشد دوست

هر زر کود کل ببینی انک ∴ بر هم افتاده صد رخ نیکوست

کل خندان از انک زردار د ∴ می بکنجد ز خرمی در پوست

اذا قل مال المرء قل بهاؤه ∴ وضاقت علیه ارضه وسماؤه

واصبح ما یدری وان کان حازما ∴ اقدامه خیر له ام وراؤه

فان غاب لم یشتق الیه خلیله ∴ وان عاش لم یسرر صدیقا بقاؤه

وللموت خیر لامرئ ذی خصاصة ∴ من العیش فی ذل تقل غناؤه

لیس یغنی العقول والآداب ∴ والاصول الجیاد والاحساب

کل شیء سوی الدراهم زور ∴ ومخاریق تزدری وتعاب

فاذا اوافت الدراهم اصبحت ⁘ نبيلا يجلك الاصحاب

واعوتك اعيش و قلوب ⁘ فالخطاء الذي يقول صواب

الفصل ٢٧

فيما جاء في الدنيا

دنيا آن قدر ندارد كي برورشك برند ⁘ با وجود وعدمش الغم سمبوده خو زند

نظر آنانكه نكردند برين مشتي خاك ⁘ الحق انصاف توان داد كي صاحب نظرند

جميع فوايد الدنيا غرور ⁘ ولا يبقى للمسرور سرور

فقل للشامتين بنا افيقوا ⁘ فان نوايب الدنيا تدور

اذا اقبلت جاءت تقاد بشعره ⁘ وان ادبرت ولت تقد سلاسلا

اذا اقبلت كانت على المرء فتنة ⁘ وان ادبرت كانت كثيرا همومها

ارى المرء والدنيا كمال وحاسب ⁘ بضم عليه الكف والكف فارغ

هست دنيا زرو محاسب تو ⁘ همه بركيري و نداري هيج

ومن يصحب الدنيا يكن مثل قابض ⁘ على الماء خانته فروج الاصابع

الفصل ٢٨

فيما جاء في ضيق عيش الكريم العاقل وطيب عيش اللئيم الجاهل

كرام الناس

كرام الناس تحت ظلام عيش ⁘ وعند لئامهم ضوء اليسار

كايمان عليها عقد عشر ⁘ ومجموع الالوف على اليسار

الم تر اني مقيم ببلدة ⁘ مناقب اهل الفضل فيها نواقص

فناقصها من كثرة المال كامل ⁘ وكاملها من قلة المال ناقص

نمي بيني كه مرد كوزه ام ⁘ هنرمندان در انجا ناقصانند

بود ناقص بمال انجا جو شاهي ⁘ ولي درويش كامل را برانند

كم من اديب فطن عالم ⁘ مستكمل العقل مقل عديم

ومن جهول مكثر ماله ⁘ ذلك تقدير العزيز العليم

فرشته است برين بام لاجورد اندود ⁘ كه پيش آرزوى عاشقان كشد ديوار

يكي مرد بينيم با دست كاه ⁘ كلاه هش رسيده بابر سياه

كه او دست چپ را نداند زراست ⁘ ببخشش فرو ني ندارند زكاست

يكي كردش آسمان بلند ⁘ ستاره نكويد كه چونست و چند

فلك رهنمونش بسختي بود ⁘ همه بهر او شور بختي بود

مال اگر مايل خران نشدي ⁘ حلقه فرج استران نشدي

في ان الاخلاص من الحوادث والناس

انصاف د جبلت عالم دنيا مده است — راحت نصيب كوهي آدم دنيا مده است
از موج غم نجات كسى راست كوهنون — بشط كون و قصه عالم دنيا مده است
آسوده كى مجوئى كه كس را بزير چرخ — اسباب اين مراد فراهم دنيا مده است
الدهر ليس بناج من حوادثه — صم الجبال ولا ذو العصمة الصدع
ومن ذا الذى ينجو من الناس سالما — وللناس قال بالظنون وقيل
فلا ترين الناس الا تحملا — بنا بك دهر او جفاك خليل
فان سلم الانسان من سوء خلقه — فمن سوء نفس المدعى ليس يسلم

فى التسليه بحال غيره

هر كه غمى ملازم دل شود ت — با قصه كار خويش مشكل شود ت
از حال دگر كسان ببايد پرسيد — تا خوشدلى تمام حاصل شود ت
اذا ما رمت طيب العيش فانظر — الى من بات اسوء منك حالا
واخفض رتبة واذل قدرا — وانكد عيشة واقل مالا
در به ز خودى نگه مكن غصه مخور — در كم ز خودى نگه بكن شاد بزى

فى معنى ان كل اناء يترشح بما فيه وكل شىء يرجع الى ما يخفيه

تخفى ء

ومهما تكن عند امرئ من خليقة ∴ وان خالها تخفى على الناس تعلم
وكل اناء بالذى فيه رشحة ∴ ويبنى الفتى عما عليه انطواؤه
كل امرئ راجع يوما الشيمته ∴ وان تخلق اخلاقا الى حين
الدرر كسى بد نيك انكار نگاه كند ∴ نشان يوسف مصرى ز دهن ناهوى
وگر بعين ارادت نظر كنى در ديو ∴ فرشته ئيت نمايد بچشم كروبى
ديوانه بهار ديد كفتا كى دى است ∴ جنبيدن هر كسى از انجا كه وى است
هر كه از آب تيره بر نگرد ∴ تيره يابد بهر چه در نگرد
اصل الفتى تخفى ولكنه ∴ فى فعله تظهر ما خافيه
كل امرئ يشبهه فعله ∴ ويرشح الكوز بما فيه
نظاركيان روى خوبت ∴ چون در نگرند از كرانها
در روى نو روى خويش بينند ∴ زينجاست تفاوت نشانها

الفصل ٣٢

فى العدى والعداوة

اذا شئت ان تلقى عدوا مراغما ∴ وتقتله هما وتحرقه غما
فسام العلى وازدد من العلم انه ∴ من ازداد علما زاد حاسده رغما

دیدن بزنادک سنان دیدن ٭ خوشتر از روی دشمنان دیدن
واجبست از هزار دوست برید ٭ تا یکی دشمنت نباید دید
عداوة ذی القربی اشد مضاضة ٭ علی المرء من وقع الحسام المهند
وان حیوة المرء بعد عدوه ٭ وان کان یوما واحد الکثیر
واعظم اعداء الرجال ثقاتها ٭ واهون من عادیته من تحارب
فلا تحقرن عدوا رماک ٭ وان کان فی ساعدیه قصر
فان السیوف تحز الرقاب ٭ وتعجز عما تنال الابر
صلح با دشمن اگر خواهی هر گه که ترا ٭ در قفا عیب کند در نظرش تحسین کن
سخن آخر بدهن می‌گذرد موذی را ٭ سخنش تلخ نخواهی دهنش شیرین کن
کل العداوة قد ترجی اماتتها ٭ الا عداوة من عاداک من حسد

الفصل ٣٣

فی الکریم واللئیم

ثق بالکریم اذا تهلل بشره ٭ فهو البشیر بنیل کل مراد
والبشر فی وجه اللئیم تملق ٭ فاحذر به اشتد راجه لفساد
ضدان بینهما افض تشابه ٭ فاحذر هدیت تشابه الاضداد

لئیم را

لئیم را چو تعهد کنی و بنوازی ٭ بدولت تو گنه می‌کند با نبازی
سر ناکسانرا برافراشتن ٭ وز ایشان امید بهی داشتن
سر رشته خویش گم کردنست ٭ بجیب اندرون مار پروردنست
ان الکریمة ینصر الکرم ابنها ٭ وابن اللئیمة للئام نصور
کو کریمی بدولتی برسد ٭ دوستانرا همیشه بنوازد
ور لئیمی سعادتی یابد ٭ دوستی خود بکل براندازد
وللکف عن شتم اللئیم تکرما ٭ اضر له من شتمه حین یشتم
بند گوهران برپس این مشو ٭ برانجا یکی داستانست نو
که هر چند بر گوهر افسون کنی ٭ بکوشی که زنگ بیرون کنی
چو بر ورد گارش چنان آفرید ٭ تو بر بند یزدان نیابی کلید

الفصل ٣٤

فیما یتعلق بالنساء

دع ذکرهن فما لهن وفاء ٭ ریح الصبا وعهودهن سواء
یکسرن قلبک ثم لا یجبرنه ٭ وقلوبهن من الوفاء خلاء
لئن حلفت لا ینقض النای عهدها ٭ فلیس لمخضوب البنان یمین

وَاِنْ هِيَ اَعْطَتْكَ اللَّيانَ فَاِنَّها ∴ لِغَيْرِكَ مِنْ خُلّانِها سَتَلِينُ

اِذا غَدَرَتْ حَسْناءُ اَوْفَتْ بِعَهْدِها ∴ وَمِنْ عَهْدِها اَنْ لا يَدُومَ لَها عَهْدُ

وَاِنْ حَقَدَتْ لَمْ يَبْقَ فِي قَلْبِها رِضًى ∴ وَاِنْ رَضِيَتْ لَمْ يَبْقَ فِي قَلْبِها حِقْدُ

دوستی زنان وابر بهار ∴ همچو بادست وبرق زود گذار

ور زنی صد هزار عهد کند ∴ اعتمادی بر ان مکن زنهار

الفصل ٣٧

في العجب والغرور

تکیه بر جاه جهان از تو نه بر جای خودست ∴ زانکه چشم خرد از تکیه برو بیکارست

زینت جاه بجام می گلگون ماند ∴ که بیک دم شود از کسوت خوبی عاری

بچشم عجب وتکبر نگه بخلق مکن ∴ که دوستان خدا ممکن اند در اوباش

بچشم کوته اغیار در نمی آیند ∴ مثال چشمهٔ خورشید ودیدهٔ خفاش

هیچ خود بین خدای بین نبود ∴ هیچ خود دیده مرد دین نبود

رنگ بنداشت لاله تخته ناز ∴ روفروشو بآب ذل ونیاز

قَدْ زَلِّ حِلْمَكَ قَبْلَ الْخَطْوِ مَوْضِعَها ∴ فَمَنْ عَلا زَلْقًا عَنْ غِرَّةٍ زَلَجا

وَلا يَغُرَّنْكَ صَفْوٌ اَنْتَ شارِبُهُ ∴ فَرُبَّما كانَ بِالتَّكْدِيرِ مُمْتَزِجا

الفصل ٣٦

في الحرص

الفصل ٣٦

في الحرص والحسد والبخل والطمع

اِذا ما شِئْتَ اَنْ تَحْيى حَيوةً حُلْوَةَ الْمَحْيا ∴ فَلا تَحْسُدْ وَلا تَبْخَلْ وَلا تَحْرِصْ عَلَى الدُّنْيا

عمر بر ناکزیر تفرقه کن ∴ تا از وبند قسم آز رسد

هر کرا درد ناگزیر گرفت ∴ کی بغم خوردن مجاز رسد

یک غذا شو کی طاقت چندان نیست ∴ که همه چیز را فراز رسد

وَاَظْلَمُ اَهْلِ الظُّلْمِ مَنْ باتَ حاسِدًا ∴ لِمَنْ باتَ فِي نَعْمائِهِ يَتَقَلَّبُ

مالُ الْبَخِيلِ اَسِيرٌ تَحْتَ خاتَمِهِ ∴ وَلَيْسَ يُطْلَقُ اِلّا يَوْمَ ماتَمِهِ

با قضا سود کی کند حسدت ∴ خون مکردان بیهده جسدت

اِذا طَمِعٌ لَمْ يَنْفَسْ حُرٌّ ∴ عَلَتْهُ مَذَمَّةٌ وَعَلاهُ هُونٌ

اِذا اجْتَمَعَ الْآفاتُ فَالْبُخْلُ شَرُّها

الفصل ٣٨

في اكرام الضيفان وبر الوالدين والجيران

اَلضَّيْفُ اَكْرِمْهُ تَجِدْهُ مُخْبِرًا ∴ عَمَّنْ يَجُودُ وَمَنْ يَضِنُّ وَيَمْنَعُ

[illegible]

وأطع أباك بكل ما وصى به ∴ إن المطيع أباه لا يتضعضع
وحفاظ جارك لا تضعه فإنه ∴ لا يبلغ الشرف الجسيم مضيع
گر مشرف شوی بمهمانی ∴ دل وجان را فدای مهمان کن
ور بجی تستمالت و خدمت ∴ کیش او کبر و نفس قربان کن
عليك ببر الوالدين كليهما ∴ وبر ذوي القربى وبر الأقارب

الفصل ٣٨

في العفو والإقالة واستمالة القلوب والاستمالة

وإذا استقالك ذو الإساءة عثرة ∴ فأقله إن ثوابك أوسع
فلا تتركن العفو عن كل زلة ∴ فما العفو مذموم وإن عظم الجرم
تا توانی بصید دلها کوش ∴ زانک دلها ترا کنند دلیر
روی دلها بتست اقبالست ∴ چون بگردند آن بود ادبار
اول دل هر دمانت خوش بایدداشت ∴ گر زانک بخوش دلی امیدی داری
تا توانی دلی بدست آورد ∴ ما أحسن العفو من القادر

الفصل ٣٩

في منع الجزوع أنه لا ينفع

لا تجزعن

لا تجزعن من الحوادث إنما ∴ خرق الرجال على الحوادث تجزع
قضا بناله محروم ولابه مظلوم ∴ دگر نمی‌شود ای نفس بیش که جوشیدی
قضا دگر نشود ور هزار ناله و آه ∴ بشکر یا بشکایت برآید از دهنی
ای دل تا آزرده و تپ جزع نیست ∴ با ستم روزگار تن زن و خو کن
طبعت الوتاب این حدیث نیارد ∴ رشته اورا بدست صبر دو تو کن

ندارد

فقضاء جرى وكتاب سبق ∴ فهل ينفعن جزع أو قلق

ينفعا

قضى الله ما شاء في حكمه ∴ ففيم اضطرابك والأمر حق

الفصل ٤٠

في الكسل والعجلة

دع التكاسل في الخيرات تطلبها ∴ فليس يسعد بالخيرات كسلان
فلا تكن عجلا في الأمر تطلبه ∴ فليس يحمد قبل النضج بحران
قد يدرك المتأني بعض حاجته ∴ وقد يكون من المستعجل الزلل
دل و مغز را دور دار از شتاب ∴ خرد با شتاب اندر آید بخواب
بکشی و پیران گذشتن بر آب ∴ به آید که در کار کردن شتاب

الفصل ٤١

في ان لاتحصيل للمستحيل وما تقرب من هذا القليل

طبعت على كدر وانت تريدها ∴ صفوا من الاقذار والاكدار

ومكلف الايام ضد طباعها ∴ متطلب في الماء جذوة نار

واذا رجوت المستحيل فانما ∴ تبني الرجاء على شفير هار

تحصيل مستحيل محالست وبهيك ∴ عمر عزيز جان براذ رمد بباد

الفصل ۴۲

في ان لايعرف العارح ما فيه غير حتى يتبعي البلية

اذا كنت خلوا فاعذر الصب في الهوى ∴ فما المبتلى والمستريح سواء

لقد لمت اهل الحب قبلك في الهوى ∴ فها انا اذرى مثلهم واساء

ترا ز درد دل عاشقان جه غم باشد ∴ كه درد يار شما اين متاع كم باشد

كفتن از زنبور بى حاصل بود ∴ با يكى در عمر خود ناخورده نيش

تا ترا حالى نباشد همجو ما ∴ حال ما باشد ترا افسانه بيش

ازانكه غمش جون غم ما نيست جه داند ∴ كز شوق توام ديده جه شب مى كذراند

نه كوشت بوده بر در يهو بادت ∴ نه جشمت اى زمانى انتظارى

جه دانى كه انتظار يار جونست ∴ جكر خون كشته ما را كار جونست

الفصل ۴۳
في الصمت

الفصل ۴۳

في الصمت والتحدث

ما ان ندمت على سكوتي مرة ∴ لكن ندمت على الكلام مرارا

العلم زين والسكوت سلامة ∴ فاذا نطقت فلا تكن مكثارا

به پيرى رسيدم در اقصاى يونان ∴ بذو لفتم اى انكه جون عقل و هوشى

زمردم جه بهتر بهر حال لفتا ∴ خموشى خموشى خموشى خموشى

فان لم تصب في القول فاسكت فانما ∴ سكوتك عن غير الصواب صواب

سخن دان برورده پير كهن ∴ بينديشد انكه بكويد سخن

مجال سخن تا نبينى ز پيش ∴ به بيهوده كفتن مبر قدر خويش

مكو آن سخن كاندرو سود نيست ∴ وز ان آتشت بهره جز دود نيست

كه در انجمن مرد بسيار كوى ∴ بكاهد بكفتار خويش آب روى

سخن را سرست اى خردمند و بن ∴ مياور سخن در ميان سخن

خداوند تدبير و فرهنگ و هوش ∴ نكويد سخن تا نبيند خموش

عود لسانك شيا لست تكرهه ∴ فانه متقاضى منك ما اعتادا

∴ الصمت اجمل بالفتى من منطق في غير حينه ∴

الفصل ۲۴

في معنى اتأمرون الناس بالبر وتنسون انفسكم

وَأَرَى عُيُوبَ الْعَالَمِينَ وَلَا أَرَى ∴ عَيْبِي وَعَيْبِي فَهُوَ مِنِّي أَقْرَبُ
كَالطَّرْفِ تَنْجَلِي الْوُجُوهُ وَوَجْهُهُ ∴ أَدْنَى إِلَيْهِ وَهُوَ عَنْهُ مُغَيَّبُ
أَرَى كُلَّ إِنْسَانٍ يَرَى عَيْبَ غَيْرِهِ ∴ وَيَعْمَى عَنِ الْعَيْبِ الَّذِي هُوَ فِيهِ
وَمَا خَيْرُ مَنْ يَخْفَى عَلَيْهِ عُيُوبُهُ ∴ وَيَبْدُو لَهُ الْعَيْبُ الَّذِي لِأَخِيهِ
ای کی دانش بمردم آموزی ∴ آنچ گویی بخلق خود بنیوش
عیب خود را علاج می نکنی ∴ باری از عیب دیگران خاموش
محتسب کون برهنه در بازار ∴ قحبه را می زند کی روی بپوش
تو کی دنیا بمردم آموزند ∴ خویشتن سیم و غله اندوزند
عالم آنکس بود که بد نکند ∴ نه کی گوید بخلق و خود بکنند

الفصل ۲۵

فيما يتعلق بالملوك وملازمتهم

نَصَحْتُكُمُ يَا مُلُوكَ الْأَرْضِ لَا تَدَعُوا ∴ كَسْبَ الْمَكَارِمِ بِالْإِحْسَانِ وَالْجُودِ
وَأَنْفِقُوا بِيضَكُمْ وَالْحُمْرَ فِي شَرَفٍ ∴ لَا يَنْتَهِي بِاخْتِلَافِ الْبِيضِ وَالسُّودِ

هذى

20

هَذِي ذَخَائِرُ مَحْمُودٍ قَدِ انْتُهِبَتْ ∴ وَلَا انْتِهَابَ لِبَاقِي ذِكْرِ مَحْمُودِ
اِحْذَرْ مُبَاسَطَةَ الْمُلُوكِ وَلَا تَكُنْ ∴ مَا عِشْتَ بِالتَّقْرِيبِ مِنْهُمْ وَاثِقَا
فَالْغَيْثُ غَوْثُكَ إِنْ طَمَا وَرُبَّمَا ∴ تَرْمِي بَوَارِقُهُ إِلَيْكَ صَوَاعِقَا
از رعیت شهی کی مایه ربود ∴ بن دیوار کند و بام اندود
اگر چند باشد سرافراز شاه ∴ بدستور گردد دلارای گاه
نگارست کار شهنشاه و رزم ∴ دگر شادی و بخشش و داد و بزم
بفردا ممان کار امروز را ∴ بر تخت منشان بدآموز را
مزن رای جز با خردمند مرد ∴ از آیین شاهان بنشین مگرد
همه گوش و دل سوی درویش دار ∴ غم کار او چون غم خویش دار

الفصل ۲۶

في تعذر اجتماع المخالفين والمتباعدين سنخين

لَا يَتَأَتَّى اثْنَانِ فِي قَرَنٍ ∴ سَفُّ سَوِيقٍ وَنَقْرُ مِزْمَارِ
نیکو نبود دو دم بیکجا تی زنی ∴ هم بیت خوری تیناو هم نای زنی
مَا لِلْمُعِيلِ وَلِلْمَعَالِي إِنَّمَا ∴ يَسْعَى إِلَيْهِنَّ الْفَرِيدُ الْوَاحِدُ
سعدیا عشق نیامیزد و عفت باهم ∴ چند پنهان کنی آواز دهل زیر گلیم

وهل يستوی عذب المياه وملحها ٭ وهل يتساوی الخصب في الأرض والجدب

مستوری و مستیش بهم ناید راست ٭

الفصل الاكم

في الحث على السفر والترحال

تغرب عن الأوطان في طلب العلی ٭ وسافر ففی الأسفار خمس فوايد
تفرج قلب واكتساب معيشة ٭ وعلم وآداب وصحبة ماجد
فان قيل في الأسفار ذل ومحنة ٭ وقطع الفيافی واحتمال الشدايد
فللموت خير للفتی من قعوده ٭ بدار هوان بين واش وحاسد
بلاد الله واسعة فضاء ٭ ورزق الله في الدنيا فسيح
فقل للقاعدين بها افيقوا ٭ اذا ضاقت بكم ارض فسيحوا
ان العلی حدثتنی وهی صادقة ٭ فيما تحدث ان العز في النقل
لو كان في شرف المأوی بلوغ علی ٭ لم تبرح الشمس يوما دارة الحمل
بشهر خویش درون مرد بی خطر باشد ٭ بكان خویش درون بی بها بود گوهر
سفر مربی مردست و آستانه جاه ٭ سفر خزانه مالست و اوستاد هنر
بجرم خاك وفلك درنگاه باید كرد ٭ كه این كجاست زآرام وآن كجا ز سفر

درخت

درخت اگر متحرك بدی زجای بجای ٭ نه جور اره كشيدی ونه جفای تبر
سافر تجد عوضا عما تفارقه ٭ وانصب فانك تلقی العز في النصب
فالأسد لولا فراق الغاب ما افترست ٭ والسهم لولا فراق القوس لم يصب
حول خباءك عن ارض تضام بها ٭ وجانب الذل ان الذل يجتنب
وارحل اذا خفت في الأوطان منقصة ٭ فالمندل الرطب في اوطانها حطب
تنقل فلذات الهوی في التنقل ٭ ورد كل صاف لا تقف عند منهل
ولا تتبع قول امرئ القيس انه ٭ المضلل من ذا يهتدی بمضلل
فلا خدر الا وهی خدر عنيزة ٭ ولا دار الا وهی دارة جلجل
وفی الأرض احباب وفيها منازل ٭ ولا تبك من ذكری حبيب ومنزل
سفر كن چو جای ناخوش بود ٭ كه انجا رفتن بدان تنگ نيست
جای تو
وگر تنگ گردد ترا جايگاه ٭ خدای جهان را جهان تنگ نيست
سفر ای یار نيك معتبرست ٭ دايه فضل و مايه هنرست
موجب صحت اصل صحبت نيك ٭ سبب كسب مال و جاه و زرست
تربيت را بنزد اهل هنر ٭ بحقيقت چو مادر و پدرست
علت اعتبار و شهرت مرد ٭ نيك بشنو عزيز من سفرست

آن نبینی که ازبی حرکت ∴ افتاب جهان چه مشهورست

بامن ابدی الی المعالی ولعه ∴ ودع خدع المنی ودع طیب دعه

ها جر متوکلا علی الله تجد ∴ فی الارض مراغما کثیرا وسعه

الفصل ۴۸

فی شکوی الغریب ومباغلته الضعیف والقریب

یقولون لی دار الاحبة قد دنت ∴ وانت کئیب ان ذا العجیب

فقلت وما تغنی بدار قریبة ∴ اذا لم یکن بین الضلوع قریب

هرکرا قربت تو بیشترست ∴ دانکه وا زهمه درویش ترست

وانکه او دورترست ازبر تو ∴ بعنایت زهمه بیشترست

دست چپ کوچه بدل نزدیکست ∴ فوق راست ازو بیشترست

فکاننی فی القرب ابعد قاصی ∴ وکاننی فی البعد اقرب واصل

للغرو رب مقارن فی نقطة ∴ للشمس تقرب بدون قرب مقابل

اعجب لملتهب الجوانح غلة ∴ یشکوا الظما والماء فی لهواته

دردست منی دست نبادم نتو برد ∴ دریا که درآب تشنه می باید مرد

∴ العنی الیاس مما فی ایدی الناس ∴

کثرة

لکن المکث فی المنازل ذل ∴ فابتد رحلة ولا تتخبس

اول الماء فی الغدیر زلال ∴ فاذا طال مکثه یتدنس

در صلح دشمن چو جنگ دوست بود ∴ که از و مغز او چو پوست بود

اری ماء وبی عطش شدید ∴ ولکن لا سبیل الی الورود

کلانا غریب انت فضلا وفطنة ∴ وانی بعدا وانتزاعا عن الوطن

وکل غریب للغریب مناسب ∴ اذا انت لم ترحم علی غربتی فمن

نیک غریب شهری تسای تو غریب درجهان ∴ لم تعطف

ازتو غریب که بود رسم غریب پروری ∴

که زهفت آسمان کزند آید ∴ راست بر عضو مستمند آید

کو در همه شهر یک سر بیشتر است ∴ در پای کسی رود کی درویش ترست

لو جر سیف من العتوق منصلت ∴ ما کان الا علی هام الضعیف یقع

وحسب الفتی ذلا وان ادرک العلی ∴ ونال ثواء ان یقال غریب

ما جر هذا الخطب غیر تغربی ∴ لعن التغرب ما اذل واوهنا

الفصل ۴۹

فی لزوم الیاس والاعراض عن الناس.

عليك باليأس عن الناس — ان غنى نفسك في اليأس

لقد شكت الكرام بكل ارض — ضياعا ان الم بهم ملم

عليك اليأس فاجعله شعارا — فليس عليك بعد اليأس هم

استغن باليأس عن الناس — فالعز كل العز في اليأس

لا اعرف الذل واسبابه — الا اذا احتجت الى الناس

انوری لاف زدن شیوهٔ مردان نبود — چون زدی پای مردانه بیفشار قدم

گوشه گیر و سر راه نجاتی بطلب — که نه بس دیر سر آید بتو بر این دو سه دم

تألق البرق نجديا فقلت له — يا ايها البرق اني عنك مشغول

بدریا در منافع بی شمارست — وگر خواهی سلامت بر کنارست

الفصل ح

في المتفرقة منها

اذا افادك بعض الناس فائدة — من العلوم فجدد ذكره ابدا

وقل فلان جزاه الله صالحة — افادنيها وخل الكبر والحسدا

بنده حلقه بگوش ار ننوازی برود — لطف کن لطف که بیگانه شود حلقه بگوش

کسی کو بر تو حق دارد بحاجت — فراموشش مکن در هیچ بالجت

اکر زمانه

اگر زمانه بگردی دهد زمام قضا — بروز بهر سلامت سلام باید کرد

وغفلة المرء عن حق لصاحبه — لوم وغفلته عن حقه كرم

تألق البرق نجديا فقلت له — يا ايها البرق اني عنك مشغول

بدریا در منافع بی شمارست — وگر خواهی سلامت بر کنارست

اعندك الشمس تجري في مطالعها — وانت مشتغل الالحاظ بالقمر

مرغی که خبر ندارد از آب زلال — منقار در آب شور دارد همه سال

وعاجز الرأي مضياع لفرصته — حتى اذا فات امر عاتب القدرا

بخوش گفتن و دل زبد تافتن — زبیکانه خویشی توان یافتن

دل بد سگال و زبان نه خوش — کند دوست را دشمن کینه کش

كن ريق البشر ان الحر همته — صحيفة وعليها البشر عنوان

وان لقيت عدوا فالقه ابدا — والوجه بالبشر والاشراق غضان

ومن سره ان لا يرى ما يسوءه — فلا تتخذ شيئا يخاف له فقدا

الباب الثاني من القسم الاول في المدائح والافتخارات وهو خمسة عشر فصلا

الفصل الاول في مدح النبي صلى الله عليه وسلم

اليك والا ما يشد الركائب — ومنك والا ما يرام الرغائب

وفیك والا فالرجاء مضیع — وعنك والا فالمحدث کاذب
وا فی زمانك آخرا و تقدمت بك — همة فی کفها قصب المدی
فغدوت کالعنوان یکتب خاتما — وبذاك فی حال القراءة یبتدی
ای کفته لطف حق بجودی خودت ثنا — ما از کجا و مدح ثنای تو از کجا
ما خود کییم تا بثنای تو دم زنیم — در معرض لعمرك لولاك والضحی
ای جز باحترام خدایت نبرده نام — وی سلك انبیا ز وجود تو با نظام
وی نقش کرده بر صفحات وجود خویش — عرش مجید نام ترا از برای نام
فتراك تست عروه و ثقی که جبرئیل — در روی زند ز بهر شرف دست اعتصام
اشهد بالله والایه — شهادة بالحق لا بالمرا
ان علی بن ابی طالب — خیر الوری من بعد خیر الوری
له همم لا منتهی لکبارها — وهمته الصغری اجل من الدهر
له راحة لو ان معشار جودها — علی البر کان البر اندی من البحر

الفصل الثانی فی المدح والافتخار بالفضل والبراعة وما ینا سبهما من البلاغة

بحر المعانی فی کلامك مضمر — وکلامك الدر النثیر المنتخب
الدر وسط البحر لیس بمعجب — البحر فی الدر النثیر من العجب

وما لی فی الدنیا ولا فی نعیمها — سوی الفضل والذکر الجمیل مآرب
وان طلاب الفضل دینی ومذهبی — وللناس فیما یعشقون مذاهب
نوك کلکت جو عنبر آمیزد — مشك بر عارض سمن ساید
روح والہ شود جو کاه مسیر — بر بنان را بعنبر الاید
وحی منزل شود جو سحر مبین — بزبان جون صریر فرماید
قلمت دیده معانی را — روشنی در سواد بفزاید
اذا امر علی رق انا مله — اقر بالرق کتاب الانام له
نثر را تو شکفته بستانیست — نظم را دسته بسته ریحانیست
واعجز بالاعجاز فی سحر لفظه — فکاد یسبی النهی وکان قد
جائی که زتن برفت اکرائی کند — از بیم رهش هیك سخن باز آرد
سپهر قدرا اقرار کرد تیر سپهر — جو صیت در زوه فضلت بسمع خویش شنید
که تا وجود جهانست در جهان جو د — بعد ر قدرت کلکت نشان نداد و ندید
عباراته فی النظم والنثر کلها — غرایب تصطاد القلوب بدایع
فهن لاجیاد المعانی قلاید — وهن لاجیاد المعالی طلایع
آنك ابداع و اختراع کند — کاه اندیشه زاسمان سخن

لفظ عذبش سپهر مهر علوم   نوك كلكش جهان جان سخن

يفجر ينبوع السلاسة لفظه   ولكن معانيه لها السحر يسجد

الفصل ٣

فيهما بالمجد والعلاء وعلو الهمة والكبرياء

له همة تعلو على كل همة   كما قد علا البدر النجوم الدراريا

وصان عن الفحشاء نفسا كريمة   ابت همة الا العلى والمعاليا

خطبت العلى والمجد لا عن كلالة   وحسبي فخرا بالذي انا كاسب

ولي همة فوق السماء مجالها   فيا ليت شعري اين منها النوائب

خاك پايم اگر ببوسد چرخ   همتم سر بدان فرو نارد

بود و نا بود اين سراى مجاز   بحقيقت حقير بپندارد

زهى خواجه صدر چارم غلامت   خهى ابلق دهر بدرام رامت

بديد فلك عزم گيتى نوردت   براق ظفر بارهٔ تيزگامت

قمر مهچه بر لواى جلالت   فلك فلكه بر عمود خيامت

سپهر نهم پايهٔ نردبانت   طبيب سم خامه زرد بامت

ز شبوش خورشيد نتوان نهادن   زهى بر كله گوشهٔ احترامت

ذو همة بنواصي المجد سافعة   بنت على طرق العلياء ارصادا

تتلوا الكواكب في المسرى فما علقت   الا بابعدها في الجو اصعادا

كمال قدر تو هرگز كجا تواند ديد   بچشم سير فلك كحلى ار شود زرقا

فراز قدر تو قدرى دگر چنان باشد   كه وهم زان سوى گردون كمان برد صحرا

الفصل ٤

فيهما بالشجاعة والسخاوة

كلا بلوت فلا النعماء تبطرني   ولا تخشعت من لأوائها جزعا

لا يملأ الهول صدري قبل موقعه   ولا اضيق به ذرعا اذا وقعا

تراه اذا ما جئته متهللا   كأنك تعطيه الذي انت آمله

تعود بسط الكف حتى لو انه   ثناها لقبض لم تجبه انامله

فلو لم يكن في كفه غير روحه   لجاد بها فليتق الله سائله

هو البحر من اي النواحي اتيته   فلجته المعروف والبر ساحله

خلقت مساعيك الشريفة للعلى   بمثابة الارواح في الابدان

معنى العلى لك والدعاوي للورى   سور الهزبر وليمة السرحان

صيد الملوك ارانب وثعالب   فاذا ركبت فصيدي الابطال

انظر الیه تری الآمال قد جمعت ... والناس فی رجل والجود او لکوما
کانما باسط الارزاق قال له ... قم یا علی بحقی فارزق الامما
ستاره جو بجز و شد اندر نبرد ... فرو ریزد از گنبد لاجورد
خروشی چنان بر خروشد که چرخ ... بگردد از چرخ اندر آید بچرخ
ای زخرج کفت مجاهن کان ... کرده با آفتاب ابنا زری
نوک پیکان بر فلک دو زد ... حکم آینده را بطنازی
نیسر تیغ ملک بستانی ... لبسر تازیانه دربازی
یا واحدا هو فی المکارم امة ... وبجوده حسد الاخیر الاول
فثلفت الماضی من الدنیا الی ... ایامه وتسابق المستقبل
لاینزل الدینار ساحة کفه ... الا ینادی انت رزق فلان
فکانه فی کیسه عرض فما ... یبقی زمان فیه بعد زمان
جهان آفرین تا جهان آفرید ... چنین نامداری بیامد بدید
که بزم دز و که رزم تیغ ... رنجو ینده هی کز ندارد دریغ
در رزم فرو گیرد و در بزم ببخشد ... ملکی را بسواری و جهانی بسوالی
کجا یاره او کند موی تر ... شود خشک در رزم او را جگر

فکانه بالجود یعرف ربه ... لو لم یجد بالمال لم یک مؤمنا
وکانه وجد الخیار لنفسه ... فی خلقه فمن السخاء تکونا
ایا من یهدم بیوت الاعادی ... بنی بیت مجد رفیع العماد
انامله فی الوغا والندی ... لقتل الاعادی وبذل الایادی
فمنه العطایا نصیب الموالی ... ومنه المنایا نصیب المعادی
جمعت الکنوز بسیف صیقل ... وفرقتهن بکف جواد

ولا عیب فینا غیر ان سماحنا
اخربنا والناس من کل جانب

فافنی الردی ارواحنا غیر ظالم ... وافنی الندی اموالنا غیر غایب
روز هیجا چو برکشد زنیام ... دستت آن تیغ روان او تار
گر نگردد ز بیم او پنهان ... ور نخواهد ز تاب او زنهار
بگسلد روح روزگار چشم ... برکشد بود کاینات ز تار
تیغ تو بقطع و فصل کار دشمن ... هر جا که برفت سرخ رو باز آمد
وغیر فؤادی للغوانی رمیة ... وغیر بنانی للزجاج رکاب
ترکنا لاطراف القنا کل شهوة ... فلیس لنا الا بهن لعاب

أعدى الزمان سخاؤه فسخا به ... ولقد يكون به الزمان بخيلا

سلكت طريقة سيبك الأنواء ... وتبسمت عن سيفك العلياء

في كل مملكة لجودك آية ... شهدت بصحتها لك الأعداء

ذهوب من العلياء في كل مذهب ... وهوب لما تحوي يداه نهوب

ينوب عن الأنواء فيض يمينه ... ويغني عن البيضاء حين تغيب

والمستكفي كفه طلب الغنى ... ولم أدر أن الجود من كفه يعدي

فلا أنا منه ما أفاد ذوو الغنى

استفدت وأعداني فأتلفت ما عندي

رمى الغرض الأقصى ولم يتوهمه ... تغالبها عن نيله وتغالبه

فحامت على هام العداة سيوفه ... وسحت على أيدي العفاة سحائبه

اي خداوندي كه هستند از نهيب خنجرت ... در ميان سنگ و آهن آب و آتش مرتعش

بر سر آمد كوه تيغ تو در روز نبرد ... بر سر آيد همچنان كز دست باشد پرورش

الفصل ٥

فيهما باللطف والقهر

قهر تو گر طلايه بدريا كشد شود ... در در صميم حلق صدف دانه اناد

ور نيك نسيم خلق تو بر بيشه بگذرد ... از كام شير نافه برد آهوی تتار

ولو أن يوم القهر حل عقابه ... على الناس لم يصبح على الأرض محرم

ولو أن يوم اللطف حلى يمينه ... على الناس لم يصبح على الأرض معدم

قهرش از سايه بر جهان فكند ... زندگاني در آن جهان نباشد

لطفش ار سايه وجود شود ... جسم را صورت روان نباشد

ارزان شود زيادت عتاب تو در نبرد ... مانند برگ بيد بفصل بهار تيغ

قطعا مجال نيست كنون آفتاب را ... از ترس تو كه بر كشد از كوهسار تيغ

ور بر كسی حمايت دين را بروز رزم ... ز اقليم شرو شرك بر آرد دمار تيغ

الفصل ٦

في العفو والإغماض

ما كنت مذ كنت إلا طوع خلاني ... ليست مؤاخذة الخلان من شاني

يجني الخليل فأستحيي جنايته ... حتى أدل على عفوي وإحساني

وأوعدني حتى إذا ما ملكتني ... صفحت وصفح المالكين جميل

بنده گر دو صد گناه دارد ... همه را ناشنيده انگارد

ور گناهي عظيم زشت كند ... بگذرد زان گناه و بگذارد

أغمض عيني عن أمور كثيرة ... وإني على ترك الغموض قدير

الفصل ۷

فیهما بالعدل والانصاف

لطفت بکرم چاره بیچاره کند — عدلت ستم از زمانه آواره کند
در موسم عدل تو صبا را نبود — آن یاره که پیراهن گل پاره کند
کان الملک من یدیه تفتّی — وعاد مرتّباً ما کان شتّی
ممالک لا تری عوجاً وامتاً — بساحتها وشاع العدل حتّی

حمی لیث الشّری ریم المصلّی

عدل تو چنان کرد که از گرگ امین تر — در حفظ رمه یار دگر نیست شبان را
انصاف تو مصریست که در رتبت تو دیو — نظم از جهت محتسبی داد دکان را
کر از رعایت عدل تو با خبر گردد — صبا بجز من کل بنیا ورد نغما
نسیم عدل سیاست کرت ز سفره گل — ببو کند قناعت مسافران صبا

الفصل ۸

فی الکرم والمروّة ومکارم الاخلاق والفتوّة

لک غایة فی المجد قصّر دونها — المستعجلون وجزتها بتمهّل
فکمال خلق فی کمال مروّة — ووفور فضل فی وفور تفضّل
انّ المکارم آخذات بعضها — برقاب بعض فی الکریم المفضّل
انّ الفتوّة والمروّة والعلی — ومکارم الاخلاق للمتنصّر

رعایت کرم اندر کلام نونی نیست — در اعتقاد تو ضد ست نون مکن نی را
بیا رکاه تو دایم ببیت شکر زاید — زمانه صوت سؤال و صدای آذی را
زهی روایح خوبت ز راه استعداد — امید شربت احیا فکند موتی را
ویکاد من کرم الطباع ولینهم — یهب التمایم لیلة المیلاد
واذا امتطی مهداً فلیس ینیمه — الّا نشید مدایح الاجداد
صفت مثل ما تصفو المدام خلاله — ورقت کما رق النسیم شمایله
انّ الفتوّة علمتنی شیمة — الّا نشید مدایح الاجداد
له الشّیم الشمّ التی لو تجسّمت — لکانت لوجه الدهر عیناً وحاجبا
محبّب فی جمیع النّاس ان ذکرت — اخلاقه الغرّ حتّی فی اعادیه
ما قال لا قطّ الّا فی تشهّده — لولا التشهّد کانت لاءه نعما

الفصل ۹

فی اکرام الضیفان

خربوا بمدرجة الطریق قبابهم — یتنازعون بها علی الضیفان
ویکاد موجدهم یجود بنفسه — حبّ القری حطباً علی النیران
متی تأته تعشو الی ضوء ناره — تجد خیر نار عندها خیر موقد
طعامی مباح لمن قد اکل — وداری مناخ لمن قد نزل

أقدم ما عندنا حاضر — وإن لم يكن غير خبز وخل

الفصل ١٠ في الحلم والوقار وكتمان الأسرار

حلمش ادب قلدی کردون بیفشارد قدم — دور کرد انت زلیشت چرخ قوتون انحنا
چون میان کرد نابلش در کوافند آسمان — هیچ اگر سارد وقارش یکدم اورا متکا
هو الطود حلماً ولكن ترى — لنا بالحفيظة فيه كموناً
كذا الفلك المعتلى كله — حراك ونحسب فيه سكونا
وفتيان صدق لست مطلع بعضهم — على سر بعض غير أني جماعها
يظلون شتى في البلاد وسرهم — إلى صخرة أعيى الرجال انصداعها
لكل امرئ شعب من القلب فارغ — وموضع نجوى لا يرام اطلاعها
با وی ار در میان نهد رازی — از سر اعتماد دمسازی
آنچنان در دلش نهان دارد — که دگر باره ره بدان نارد

الفصل ١١ فيهما بالهيبة والتمشية وانفاذ الأمور

بجلال قدرك تخضع الأقدار — وبيمن جدك تحكم المقدار
وإذا هممت جرى القضاء بما ترى — فكأنك المتحكم المختار
همتت گر بدان فرود آید — که کند عمر رفته باز گذار
هیبتت بانگ بر زمانه زند — شود امساك بی توقف بار

امضی

أمضى إرادته فسوف له قد — واستقرب الأقصى فثم له هنا
اگر مثال دهد در تقدم فردا — بمقتضای مثالش شود ز دی بسبق
از هیبت تو بر بزد اندر صف جنگ — تیر ز سنان بزه ز کمان بر زخدنگ
گر سایه تیغ تو فتد بر دریا — در حلق صدف لعل شود مروارید
ولو أن الرياح تهب غضباً — وقلت لها هلا هببت نسيما لا
وأقسم لو غضبت على ثبير — لان مع عن محلته ارتحالا
وأنت الذي لو زاحم الشم لانثنت — ذراً شمخها من خشية تتدحرج
ولو كلف الشمس التبرج فالدجى — لضاق عليها البرج أو تتبرج

الفصل ١٢ فيهما بلطف الطبع وحسن الرأي وحدة الذهن

ولو منحت آراؤك الدهر نظرة — كفتها خطوبا ما بهن خفاء
فما محق البدر السرار فلا انثنت — بمخروطة الظل الكسوف ذكاء
ولو عطفت لحظا إلى مركز الثرى — ورخصها في الانخفاض علاء
لما كاد ظل بعد يشكو سلاله — ولا خفقانا في التحدر ماء
طبع او چون نسیم گاه سحر — لفظ او بار کر عقد گهر
غایت لطف او ندانند کس — کز لطافت بروح ماند بس
ذهن او تیز تر ز سیر فلك — رأیش روشن تر از روان ملك

نفت التوهم عنه جدة ذهنه … فقضا على غيب الامور تيقنا
اذا بات فی امر تفکر وحده … غدا وهو من رايه فی کتائب
لو ادب رايك فی كعوب قنا … ما مسها طنب ولا خطل
او ذر فی وجه الغزالة لم … تحجب ضياء جبينها الطفل
با طبع تو آب لاف همرنکی زند … زان دوی مکر سرش بصحرا دادند
رای او چون در اشطام آمد … دخت نعش را کند پروین
ورعنان فلک فرو گیرد … بخط استوا در افتد جبین
له فی الذهن والافکار شاو … تقاصر دون غايته الانام
خواطر لو يجدتها تحدت … بدا للجوهر الفرد انقسام
افتاب رای تو در عقل کنخدا این سخن … يا کسی هر کز روا دارد این سان ارتکاب
او نفس نکشاده هر کز جز که از راه خطا … وین قدم ننهاده بیرون یکدم از راه صواب
کر بخواهد رای تو هم در زمان ایل شود … روز با نی ز افتاب و شب ز ماهتاب

الفصل ۱۳

فی التجربة والحزم والتدبیر والعزم

علیم باسرار الامور مجرب … لیشق وراء الفکر منه العواقب
مع الحزم حتی لو تعمد ترکه … لالحقه تضییعه الحزم بالحزم

هر کجا حزم تو فرود آید … بر کشد امن حصن حصنها حصین
واذا رکن سولی جین ارکب عزمتی … ولو انه فی جبهة الاسد الورد
عزماته مثل النجوم ثواقب … لو لم یکن للثاقبات افول
یکاد من صحة العزیمة ما … یفعل قبل الفعال ینفعل
از خواب کران فتنه سبک بر نکند سر … تا دیدن حزم تو بود روشن و بیدار
کر عزم کند بخشن تدبیر … آرد بزمین از آسمان تیر
ور حزم درون ندازد احداث … البته بهیچ نوع تاثیر
اخو عزمات لا یرید علی الذی … یهم به من مقطع الامر صاحبا
اذا هم القی بین عینیه عزمه … ونکب عن ذکر العواقب جانبا
عرفت نوایب الحدثان حتی … لو انتسبت لکنت لها نقیبا

الفصل ۱۴

فیها بالعفو ومدح النساء

عفایف لم تعلق فی الماء ریبة … لما ذقن طعم الماء عند المناهل
ای که مرکوز یا همه لشاخی جود افتاب … بنشینا محرم کنار مسند مهد اکرد
در حریم حرمت و شان رای عصمت … جز بشرط راستی کل سروش بالا کرد

سر فرو اگوش کنند انت نبارست آمدند ∴ لولو کافورش با نام خود الا نکرد
آفتاب اندر سرانت راه آمد شد بلاست ∴ تا ثنایتش مسمی واضع الاسما نکرد
ای ز طبع تو در اندیشه چو نقد بر محال ∴ داده یزدان همه چیرت ملک مثل و مثال
ستر عصمت تو برده بینایی و وهم ∴ برقع روی خیالت سبل چشم خیال
باد فراش تو برارد ز گستاخ روی ∴ ساحت پاک تو می رفت بگیسوی شمال
فلکش گفت مرو بیش که اجا که توئی ∴ مرغ اندیشه ندارد که بجنباند بال
من آن زنم که همه کار من نکوکاریست ∴ بزیر مقنعه من بسی کله داریست
درون پرده عصمت که تکیه گاه منست ∴ مسافران صبا را گذر بدشواریست
جمال سایه خود را دریغ می دارم ∴ از آفتاب که او شهر گرد و بازاریست
عزم العواذل علی فی تقبیله ∴ فنفضت ایدی العزم من عزماته
وابی عفافی ان اقبل ثغره ∴ والقلب مطوی علی جمراته
فاعجب لملتهب الجوانح غلة ∴ یشکو الظما والماء فی لهواته

الفصل [illegible]

فی المدائح والافتخارات المتفرقة

شرف نطامن دونه الجوزاء ∴ ومکارم بهرت بها العلیاء

وقدیم

وقدیم بیت لو ذکرت حدیثه ∴ اصغت الیک الصخرة الصماء
رحب الجناب بعدله وبفضله ∴ حقن الدماء وحقن الدماء
ناش اصاب الفضل منه سلاله ∴ والارتعاش الصعدة السمراء
رکب الکواکب نزهة افلاکها ∴ یطلبن مثلک والطلاب عناء
تجری القضاء بما اردت کانه ∴ بما لم ترد لا یقتضیه قضاء
انا الذی لا یصیب الدهر عزته ∴ ولا یبیت علی خوف مجاوره
وما تمد له الاطناب فی بلد ∴ الا تضعضع بادیه وحاضره
القائل الفاعل المامون نبوته ∴ والسید الابلج المیمون طائره
الا فی سبیل المجد ما انا فاعل ∴ عفاف واقدام وحزم ونائل
تعد ذنوبی عند قوم کثیرة ∴ ولا ذنب لی الا العلی والفواضل
وقد سار ذکری فی البلاد فمن لهم ∴ باخفاء شمس ضوءها متکامل
ولی همة لم یرض لی کنه منزلی ∴ علی اننی فوق السماکین راجل
باد در جولت حلم تو و زد وقت نفاذ ∴ خاک در سایه حلم تو روند گاه وقار
تابش رای تو بیرون برد از ماه محاق ∴ کوشش عدل تو بیرون کند از خمر خمار
یسار تو عیش خورد فلک گفت مترس ∴ یمین تو دمیم هر چه مراهست یسار

ممنت باکل بروزذکه نکه دارادب ∴ کان عین رازیسار تو یمی آبن عار

ارآوهم ووجوههم وسیوفهم ∴ فی الحادثات اذا دجون نجوم

منها معالم للهدی ومصابح تجلو ∴ الدجی والاخریات رجوم

ای علامت بطبع بی جبار ∴ وی مطیعت بطوع بی اکراه

هرکل دررید دورجرخ کبود ∴ هرچه بروی سطح خال سیاه

آمد ازجواب طب وآینه خاست ∴ ورنه ازاد بودی ازاشباه

یکل دلبری کنم قرینه شدکل ∴ بکنم لا اله الا الله

الوصف عن اقصاء وصفک عاجز ∴ والعقل عن ادراک قدرک خاضع

وقف الکلام ورام مدحک جایرا ∴ انی یفی بالمدح ذاک الحایر

یا ابن القوام ولا ازیدک مدحة ∴ هذا الذی اوتیت فخر فاخر

لو زرته لرایت الناس فی رجل ∴ والدهر فی ساعة والارض فی دار

ای ملک تراعرصه عالم سرکوی ∴ ازملک تو یا ملک سلیمان سرموی

جردرجهت ان عدل تو بشفتد ∴ هرکس که اشارت کند امروز بسوی

فی راه توکرماه تبابد غم او خورد ∴ کو بیز درین کوکبه دارد تک و بوی

للبحر منک غنی للبدر منک سنی ∴ کلا تما صدقات الجاه والمال

تلالات

تلالات منک آیات اذا بلیت ∴ یجلب الطیب منها فی فم التالی

الدهر ممتثل والجد مقبل ∴ فاحکم به یقتضیه رایک العالی

زبوی خوش تو ذی دم بر تو نافه مسک ∴ اکرنه از شکم مادر آمدی تخطا

وانی وان اوعدته ووعدته ∴ لمخلف ایعادی ومنجز موعدی

انی لاصبح للفضیلة سافرا ∴ منی لمن هو للنقیصة یستتر

واری امامی ماورائی دائما ∴ مثل الذی هو فی مرآة ینظر

له همة فوق السماء قبابها ∴ ومنزلة من دونها النجم آفل

فما الشمس ان قیست به مستنیرة ∴ ولا الصبح وضاح ولا البدر کامل

القسم الثانی

فیما یتعلق بالمکاتبات وهو اثنان وثلثون بابا

الباب الاول

فی افتتاح المکاتبة وهو فصلان

الفصل آ

فیه قبل سابقة المعرفة والملاقاة

انی فاتنی الشهد الموصوف منظره ∴ فالقلب یدرک ما لا یدرک البصر

عشقت یا افضل الافاق مذ سمعت ... اذنای ما سمعت فی وصف منصبه

العلم والفضل والاداب قاطبة ... منه الیه لدیه عنه فیه به

آنکس که بجای دیدن باشد مارا ... نادیده بجای دیدن باشد ما را

با وصف شمایلت سنیدم ... عشقت بهزار جان خریدم

نادیده بوصف کشته عاشق ... نه دیدم و نه زکس شنیدم

عاشق بحکایت مجدد ... انصاف که مثل خود ندیدم

تالق من صنعاء برق فاشرقت ... وجوه عرفناها علی البعد بالحلی

ونحن علی الاعراف نعرف کلهم ... بسیماهم بعد التوسم بالحمی

بدا نا نسلیم رجاء نواصل ... اذا اما تعارفنا بداعیه الهوی

نادیده ترا هر آنکه نام تو شنید ... دل نام زد تو کرد و مهر تو گزید

عشقت حضرته سمعا ولم اره ... والاذن تعشق قبل العین احیانا

وانی وان لم الق نجدا واهله ... لمحترق الاحشاء شوقا الی نجد

وان الکئیب الفرد من جانب الحمی ... الی وان لم آته لحبیب

از عهد الست باز گویی ... مهرت بگل دلم سرشتند

بحرا چه عیان ندیده ام من ... اوان او نشنیده ام من

بینی

بینی وبینک فی المحبة نسبة ... مستورة عن سر هذا العالم

نحن اللذان تعارفت ارواحنا ... من قبل خلق الله طینة آدم

ای دیده از تو روشن هرگز ترا ندیدم ... عاشق نکرد معشوق جز نام ناشنیده

عمریست که با عشق تو در ساخته ام ... پنهان ز تو با تو عشقها باخته ام

زان با تو نگفته ام هرگز خود را ... شایسته حضرت تو نشناخته ام

اهوی العقیق ولم احلل بواديه ... فکیف والبین قد کفت عوادیه

فدی العیان حدیث عنه یبلغنی ... این استماعی عن خطی بناديه

زان پیش که نور بر ثریا بستند ... وین منطقه بر میان جوزا بستند

در کتم عدم لبان آتش بر شمع ... مهرت بهزار رشته بر ما بستند

وهنا سروری من سماع خصاله ... فکیف سروری من وصال لقائه

بس طرفه نگاری که شنیدم وصفش ... نادیده ز دیده دوستر داشتمش

یتم علی اخلاقه طیب ذکره ... وحیث یکون المسک فهو نموم

آفتابی که بروی تو جهان می بینم ... تبع تو شده نادیده تر همچو ظلال

مردم چشم منی زانک ترا نادیده ... همه عالم بتو می بینم ای خوب خصال

وعیداء ما ابصرتها غیر انني ... سمعت من الحاکین وصف جمالها

الفصل ٢

فی افتتاح المکاتبه بعد ما وفیه نوع من الاشتیاق

لذیذ الکری حتی اراک محرم کم   ونار الهوی بین الحشا تتضرم

وان جفونی ان ونت للبیمه   وانی وان طا وعتهن لالائم

وانی لاخفی منک ما لیس خافیا   واکتم شیئا فیک ما لیس یکتم

وانی وان وفیت ودک حقه   لما حظ لی کف ولا فاق لی فم

احبابنا لم یرق لی بعد بعدکم   مغنی ولا شاقنی اثل ولا بان

بنتم فلا عبثت بالبان بعدکم   صبا ولا نعمت بالغیث نعمان

حتام انضی رکاب الجد نحوکم   والجد فی رقدة والطرف یقظان

واسال الرکب عنکم فی مذاهبهم   فانثنی عنهم والقلب لهفان

واحیرتا فی سواد اللیل ارقبکم   وانتم فی سواد القلب سکان

اسکان وادی الایک روحی فداکم   لقد طال شوقی مثل طول نویکم

جفونی وفیض الماء منذ هجرتکم   وقلبی ونار الشوق حتی اریکم

اما لکم بعد الصدود تعطف   اما یرتجی فکاک اسیر هواکم

اعلل نفسی فالامانی لعلکم   واطمع فی روح الوصال عسیکم

سلامی که بر قصر ادراک او   بیفکند فکرت کمند کمان

سلامی که رو دل برد زند کی   سلامی که روحان شود شادمان

سلامی چو اخلاق تو مشک بوی   سلامی چو الفاظ تو در فشان

بران رای روشن که خورشید ازو   سیه روی چون سایه شد جاودان

علی اجفانها المرضی الصحاح   سلام متیم سکران صاح

کما زسید ازان روز کز تو دور افتاد   از آب دیده تو کوبی کنار جیحون نشست

احییه حیاه الاله بحیة   کاخلاقه مسکیة وسلاما

واشتاقه والشوق ان غرامه   علی العاشق المسکین کان لزاما

واسال ربی ان یطول بقاؤه   ویجعله للمتقین اماما

ایی غایبت ارزوی جان و هوسم   با هیچکس از رخ تو خوشم هیچ کسم

بازآی که بی تو ذوق روحم بنماند   بازآی که تو شنه فتوحم بنماند

علیک وحید الدهر منی تحیة   کنفحة روض او کبعض خلالکا

وحیاک منهما ودور من الحیا   لحا طرک الفیاض عند ارتحالکا

لقد رحلت مذ ارتحلت مسرتی   وواصلنی برح النوی بانفصالکا

سلامی چو خلق کریمان معطر   سلامی چو نفس حکیمان مطهر

سلامی دو وکشور صدق مدغم   سلامی در و عالم شوق مضمر
ازین خسته بیر بر درد دوران   ازین بسته سند تقدیر داور
ازین رانده چون بیدق از پیش فرزین   ازین مانده چون مهره اندر ششدر
بران در همه جسم چون جان موافق   بران در همه چشم چون نور درخور
بران طبع دراک چون آب و آتش   بران خلق خوش بوی چون مسک اذفر
فلو ان اللیالی طاوعتنی   واطلقت الحوادث من عنانی
لما فارقتکم ابدا ولکن   هی الاقدار لیس لها یدان
بقلبی من لهیب الشوق ما لو   تسعر ذو الصبابة لاستعرت
سوی تو بر بدمی همین ساعت اگر   از مرغ نعادیت پری یافتمی
کتبت ولو قدرت لطرت شوقا   الیک وقیت آفات اللیالی
فلو انی استطعت حفظت طرفی   ولم ابصر به حتی اریکا
کتبنا الیک والاحوال تجری   علی سنن المراد سوی لقیکا
اعیش کما اعیش وای عیش   یکون لمن یعیش ولا یریکا
ولو انی اعرت جناح طیر   لاطوی الارض نحوک لاستعرت
سلام الله ما طلع الثریا   علی تلک الشمایل والمحیا

سلام اغار

سلام اغار اللطف وردا و نرجسا   ومنه استعار الطیب مسک و عنبر
علی ناطوی عین الوجود و نیری   سما العلی ما دامت الشمس تزهر
حق تعالی که مالک الملک است   لیس فی الملک غیره مالک
بوسا نادمان بخدمت تو   انه قادر علی ذلک
بسوی سلام زمن موج طاعتی برد   که رقعه بنر ذا از دعا در منقار
بروز درس بنا قومی زنم تعلیق   بشب وظیفه مدح قومی کنم تکرار
قد سالنا القبول حمل التحایف   فیا لیتها اصابت قبولا
تسما بشمس حسنها وصحبها   وبلیل طرتها اذا انعشتها
ان العیون لغیرها لا تشتهی   ابدا ولا تهوی النفوس سواها
کتبت کتابا والهوی متسلط   فلا تجعلوا غیر اللقاء جوابا
سوز دل من قلم بنا رست نوشت   آری نبود کار نی آتش کاری
سلام علی العهد الذی کان بیننا   سلام علی العهد القدیم سلام
ان العادة فیما انت فاعله   وقفت مرتجلا او غیر مرتجل
بخدای که دست قدرت او   ماه را عاجز محاق کند
کین دل ریش آرزومندم   با کی با وصلت اتفاق کند

ار زند خنده دروغ زند ؞ ور کند شادی نفاق کند

جهان هنر جان فضل و فضایل ؞ سلام علی ملک طیب الشمایل

سلام کو شفف رضاب الغوانی ؞ و نیل الامانی بغیر الوسایل

دعا و خدمت داعی قبول فرماید ؞ کهی رحمتی برق و کهی رحمتی باد

بدان خدای که دست فضول چون و چرا ؞ ز دامن قدم کن و کان او دور است

که در فراق جناب رفیع تو شب و روز ؞ در چشم خیال رهی بر از نور است

طوبی لعین لا یزال تراکا ؞ طوبی لارواح جعلن فداکا

لاکن قلبا سکنت صمیمه ؞ لا کان نفس لم تمت بهواکا

معاشر اخوانی سلام علیکم ؞ لقد طارت الاشواق منی الیکم

اقول وقد طال التفرق بیننا ؞ الا لیتنی قد کنت بین یدیکم

کایامنا لما نعمنا بوصلکم ؞ و طیب لیالیها سلام علیکم

سلام من برسان ای نسیم جان پرور ؞ بدان خجسته لقا نیک نفس نیک سیر

خلاصه همه آفاق و زبده دوران ؞ سر افاضل عالم ملاذ اهل هنر

ای که گردون هزار ره گفته ؞ که فلانی غرض ز گردش منست

مردم دیده ستمدیده ؞ تا آرزوی تو آب در دهنست

افتاب سپهر

افتاب سپهر فضل و هنر ؞ پادشاه ممالک سخنست

اذا ترحلت عن قوم وقد قدروا ؞ ان لا تفارقهم فالراحلون هم

موالی الوری طالت محاکم ؞ و مولای انی لمولاکم

وانی وان غبت عن عینکم ؞ لما غبت اذ لست انساکم

ولولا دموعی بنار الهوی ؞ لاحرقت احشای حاشاکم

مرادی من النطق ذکری لکم ؞ مرادی من الطرف لقیاکم

عرفناکم اذ عرفنا الهوی ؞ و نلقی الهوی حین نلقاکم

فلولاکم ما عرفنا الهوی ؞ ولولا الهوی ما عرفناکم

الباب الثانی

فی ما یحتاج الیه فی المکاتبات والجواب عنها وهو عشرون فصلا

الفصل ١

فی ذکر المحبوب

والله ما طلعت شمس و ما غربت ؞ الا وانت منی نفسی و وسواسی

ولا جلست الی قوم احدثهم ؞ الا وانت حدیثی بین جلاسی

ولا هممت بشرب الکاس من عطش ؞ الا رایت خیالا منک فی الکاسی

ولا تنفست محزونا ولا فرحا ∴ الا وذكرك مقرونا بانفاسي

دران نفس که زجان یک نفس بود باقی ∴ هنوز یاد توام در ضمیر خواهد بود

اگر یاد تو نیستم زمانی خالی ∴ یا می شنوم نام تو یا می گویم

ولقد ذكرتك في السفينة والردى ∴ متبقن لتلاطم الامواج

والسحب ممطر والرياح عواصف ∴ والليل مسدل الذوائب داج

ومن الاعادي في الشواطي عسكر ∴ يتجهزون لغارة وهياج

وعلت لاصحاب السفينة عولة ∴ وانا وذكرك في الذ تناجي

تا نفس هست بیاد تو بر آید نفسم ∴ ور کنم بی تو نظر سوی کسی هیچ کسم

یاد کردی زنده کان بکرم ∴ کردگارت همیشه یاد کناد

یا ناظري بحديث من سكن الحمى ∴ هيجت الهوى وقدحت في اشواقي

كرر حديثك يا مهيج لوعتي ∴ ان الحديث من الحبيب تلاقي

یاد کن گفت زمن یاد تو کن ورنه مرا ∴ کی تو از یاد شدی یا دگر آئی یادم

لیس تجری علی لسانی شئ ∴ علم الله ذا سوی ذکرکا

كرر على حديث جيران النقا ∴ ان الاحاديث في ليلي تسلبني

یاد تو چو آتشست اندر دل من ∴ حالی چو درآید بم ازدیده کشاد

درهیچ

درهیچ موضعم سر گفت و شنید نیست ∴ الا دران مقام که ذکر شما رود

والله ما التفت الجفون بنظرة ∴ الا وذكرك حاضر لفؤادي

ذكرتك والخطي يخطر بيننا ∴ وقد نهلت منا المثقفة السمر

فوالله ما ادري واني لصادق ∴ اداء عراني من حبابك ام سحر

با یاد توام خوش است ای جان جهان ∴ کز یاد دلارام شود شاد روان

الله يعلم انني اذكركم ∴ وكيف اذكركم اذ لست انساكم

فلم انتبه الا وذكرك صاحبي ∴ ولم اغتمض الا وطيفك طارقي

معبودی که اورا می پرستم ∴ که دل خالی زحضرت نیست یکدم

یاد تو کنم نوش چو می برگیرم ∴ نام تو کنم نقش چو نی برگیرم

گو بی تو کنم گذر چو بی برگیرم ∴ زین سان که منم دل از تو کی برگیرم

در هر چمنی که دیده ام سروی را ∴ بر یاد قد تو باش بوسیده ستم

بذكراكم يا دعد راحة باليا ∴ وطرفة عين منك ما كان خاليا

فلا كان ليل ما ابيت بذكركم ∴ ولا كان يوم ليس فيك اشتغاليا

یاد کردی زمن و قدر مرا بفزودی ∴ که خدایت بکرم در دو جهان یاد کناد

فوالله لولا ان ذكرك مؤنسي ∴ لما كان قلبي في الفراق يطيب

جنانم در دلی حاضر کی جان در جسم و خون (در رگ) ∴ فراموشم نه بی وقتی که دیگر وقت یاد آیی
بمینا بدن العشق الک منیتی ∴ ومالی سوی ذکراک حظ من العمر
تا با حسنوس بیابان برود عمر عزیزم ∴ همه شب ذکر تو می رفت و مکرر می شد

الفصل ٢

فی مذاکره ایام الوصال التی تعادتها

لیالی اللذات سقیا لک ∴ ما کنت الا فرط کلک
عودی کما کنت لنا مرة ∴ فنحن ان عدت عبیدا لک
یا لیلة علقت بالعود والعود ∴ عودی لنا بالامانی غضة العودی
وعللی بکوس الراح نمزجها ∴ ریح من العنبر المشبوب بالعود
فاحت وناحت وراحت طول لیلتنا ∴ عیدا لنا العود یا عیدا لنا عودی
لله ساعات نقضت ملکم ∴ ما کان احلاها واهناها
ولت فلم یبق لنا بعدکم ∴ شی سوی ان تتمناها
یاد باد آنکه تو دیدن ما روشن بود ∴ در و بام ز فروغ رخ تو گلشن بود
دیدن روی تو ام راحت جسم و دل بود ∴ مردن از عشق تو ام مایه جان و تن بود
در دلم بود که من با تو بمانم جاوید ∴ رفتی و کار چنان شد که گمان من بود

وکانت

وکانت بالعراق لنا لیال ∴ سرقناهن من ایدی الزمان
جعلناهن تاریخ اللیالی ∴ وعنوان المسرة والامان
ولیلة کادمن تقاصرها ∴ یعثر منها العشا بالسحر
یا لیلة طرب الفؤاد لذکرها ∴ ان کنت مسعدة المشوق فعودی
سقی الله ایاما سعدنا بقربکم ∴ وثغر المنی فی روضة الانس ضاحک
نعمنا زمانا والعیون قریرة ∴ واصبحت دهرا والجفون سوافک
رفت آن کم بر تو آبی بود ∴ با سلام مرا جوابی بود
حبذا اینک از رکوه لیت ∴ عاشقان ترا نصابی بود
بر کف من ز دست ساقی عشق ∴ هر زمان ساغر شرابی بود
روزگار وصال چون بگذشت ∴ گویی آن روزگار خوابی بود
ایا لیت ایاما مضین تعود ∴ فان عدن یوما اننی لسعید
لیالی الملتقی عودی بنو عودی ∴ وجددی وصل محدود لمجدود
سقی الله ایام التواصل بیننا ∴ وردا الی الاوطان کل غریب
فلا خیر للدنیا بغیر تواصل ∴ ولا عیش فی العقبی لغیر حبیب
ای خوش آن شب که وصال یار در آغوش بود ∴ مشتری در طالع و خورشید در آغوش بود

سعدیا فرخنده بود ولعل ما پرخنده بود ∴ ماه ما باشنده بود وکام ما پرنوش بود
سقی الله ایام وصل الحبایب ∴ چو عهد شباب از فراوان اطایب
سقیا ورعیا لایام لنا سلفت ∴ فیها السرور وفیها الانس متصل
عین النوایب والاحداث النقط ∴ والدهر فی غفله والشمل مشتمل
سقی الله ایاما قضینا حسنها ∴ وقد کنت فی ظل من العیش ممدود
بنظم ابن معتز وخطابی مقلة ∴ ونثر ابن عباد ودولة محمود
حبذا ذوق روزگار وصال ∴ روزگار امانی وآمال
روزگاری چو روزگار نشاط ∴ روزگار سعادت واقبال
روزگاری ز روزگاری چنان ∴ اندرین روزگار گشت محال
خوشا وقتی که با دلدار بودم ∴ ز باغ وصل برخوردار بودم
خوشا شبها که با آن ماه تا روز ∴ چو بخت خویشتن بیدار بودم
خوشا آن نوبهار شادمانی ∴ که با آن سرو گل رخسار بودم
بدستی جام ودستی دسته گل ∴ خرامان در صف گلزار بودم
کنون گویی که بود آن خواب مستی ∴ که زایل گشت چون هشیار بودم
واهاً لها لیال اشرقت بکم ∴ تلک اللیالی التی عدت من العمر

یا حبذا

یا حبذا ایامنا الماضیه ∴ وعیشنا فی ظلکم راضیه
مثل الدهر یوما بلیلی تجود ∴ وایامنا باللوی هل تعود
شهور تنقضت وعیش مضی ∴ نفیتی والله تلک العهود
حبذا عیش مضی فی مغانی الغانیات ∴ وجوار ساقیات وسواقی جاریات

الفصل ۳

فی ذکر المنازل والاوطان

مواطن افراحی ومسری مآربی ∴ واطوار اوطاری ومامن خیفتی
مغان بها لم یدخل الدهر بیننا ∴ ولا کادنا صرف الزمان بفرقة
کرر علی السمع منی ایها الحادی ∴ ذکر المرابع والاطلال والوادی
ومسجد الاقصی مساحب بردها ∴ وطیب ثری ارضا علیها تمشت
آرزو میکنم منزل دوست ∴ با هر آنجا که دلدار دروست
آرزو میکنم بهشت آباد ∴ دل ببوی نگار حور نژاد
جای جانان بجان همی خواهد ∴ جانا که صد جان فدای آن جان باد
سقی الله هاتیک الدیار واهلها ∴ ودام بها الاقبال والامن والسعد
بادبادان مقام جان افروز ∴ که درو بود یک صفت شب وروز

کأن فؤادی من تذکره الحمی ∴ واهل الحمی یهفو به ریش طایر

الفصل کد

فی التأسف علی فوت ایام الوصال وتدارک ما فات من الاحوال

کو بار دگر دامن وصلت بکف آرم ∴ تا زنده ام ازخجلت منت کس برهاند

فقدت زمان الوصل والمرء جاهل ∴ بقدر لذیذ العیش قبل المصائب

انی نذرت لئن لقیتک مرة ∴ ان لا اعود الی فراقک ثانیه

قدر ایام وصال تو نمی دانستم ∴ صورت حال که دانست کی چون خواهد شد

ای بسا کو بوس طاق دو ابروی مرا ∴ دست غم زیر سر طبع ستون خواهد شد

کو آستین دوست بدست من او فتد ∴ چندانک زنده ام سر ما و آستان دوست

لئن جمعتنا الدار من بعد فرقة ∴ حلفت یمینا لا افارقکم عمری

ای روزگار عافیت شکرت نکردم لاجرم ∴ دستی که در آغوش بود اکنون بدندان می برم

من آن روزگار قدر نشناختم ∴ بدانستم اکنون که در باختم

لو علمنا اننا ما نلتقی ∴ لقضینا من سلیمی الوطرا

ازین بس کو سعادت دست گیرد ∴ سر آرم در حضورش عمر باقی

الفصل که

فیما جاء فی الخیال

فیما جاء فی الخیال ورجاء ایام الوصال

وتسحرنی سحر المقنع مقلتی ∴ فیطلع لی ما اللیل من طیفکم بدرا

فما راعنی واللیل یقضی ذماءه ∴ من الصبح الا نفحة تبطل السحرا

فلو لم اعد انسان عینی بانه ∴ یراکم سریعا غرقته المدامع

آرزو میکندم با تو دمی در بستان ∴ یا بهر گوشه که باشد که تو خود بستانی

جز خیال تو غمگسارم نیست ∴ بجز از گریه هیچ کارم نیست

فلو لا رجا الوصل ما عشت ساعة ∴ ولو لا مکان الطیف لم اتهجع

من کیم کی دعوی سودای او کنم ∴ یا آرزوی روی دلارای او کنم

او آفتاب عالی و من ذره حقیر ∴ نه خرد کی بود کی تمنای او کنم

او سرو بوستان بهشت من کیم ∴ کاندیشه تفرج بالای او کنم

آنم نه بس که در چمن دل بخشم جان ∴ چون بگذرد ز دور تماشای او کنم

بس که سودای سر زلف تو بخشم خیال ∴ عاقبت چون سر زلف تو شدم سودایی

اگر نه وصل تو ام دستگیر خواهد شد ∴ بر آسمان ز وجودم نفیر خواهد شد

ان طیف الخیال انعم بالی ∴ انعم الله بال طیف الخیال

در پیش نهاده ام خیال رخ تو ∴ شکر که چه خوش پیش نهادی دارم

شب بسودای سر زلف تو با روز آرم ∴ دیده در خواب بامید خیال تو کنم
امید وصال تست ورنه جانرا ∴ از تن بهزار حیله بیرون کنمش
أهلاً بزائر بات الملم لو أنه ∴ عرف الذي يعتاد من المامد
جذلان يسمح في الكرى بعناقه ∴ ويضن في غير الكرى بسلامه
لم تخل من عيني هناك ساعة ∴ فتشابه التقريب والتبعيد
فأنا كنت في مكان فلحت ∴ إلى وجهك التفات
من فاته أن يراك يوماً ∴ فكل أوقاته فوات
کس بدرگاه خیال تو نمی یابد بار ∴ من چه بیهوده تمنای وصال تو کنم
گله عشق تو در پیش تو نتوانم کرد ∴ ساکنم تا گله پیش خیال تو کنم

الفصل ٦

في تمثل المحبوب وسريان المحبة في الوجود

ليس يخلو جوارحي منك وقتاً ∴ فهي مشغولة بحمل هواكا
ليس يجري على لساني شيء ∴ علم الله ذا سوى ذكراكا
وتمثلت حيث كنت لعيني ∴ فهي إن غبت أو حضرت تراكا
وما نظرت من بعد بعدك مقلتي ∴ إلى أحد إلا وشخصك ماثل

ومازفرت

وما زفرت إلا لأنك في الحشا ∴ كأنك فيما بين جفني نازل
في كل جارحة هواك دفين ∴ كلي بكلك يا أخي رهين
ذره درهمه اجزای من مسکین نیست ∴ که نه آن ذره معلق بهوای تو بود
دیده در هر چه نگه کرد ترا می بیند ∴ تا نگویی که بغیر از تو نگاهیست مرا
اجزای وجودم همگی دوست گرفت ∴ نامیست ز من برمن و باقی همه اوست
قطرات ذكرك تستنثر جو دي ∴ فاحش منها في الفؤاد دبيبا
لا عضو لي إلا وفيه صبوة ∴ فكأن أعضائي خلقن قلوبا
قد تخللت مسلك الروح مني ∴ ولذا سمي الخليل خليلا
خيالك في عيني وذكرك في فمي ∴ ومثواك في قلبي وأنت تغيب
ما في الفؤاد ولا في الجسم جارحة ∴ إلا وحبك فيها قبل ما فيها
ولا تنفست إلا كنت في نفسي ∴ تجري مع الروح مني في مجاريها
بهر طرف که نگه می کنم ترا بینم ∴ از آنکه در نظرم جز تو کس نمی آید

الفصل ٧

في قدم المحبة واستقرارها بذي الأعوام وعدم تغيرها بالحوادث الأيام

ستبلى الأحوال من دون أن تبلى ∴ وليس حبك ما اعتراه فتور

حسد الزمان على دوام وجوده ∴ ان الزمان كما تراه غيور

ركب العداوة ناعيا في قوسه ∴ يرمي باسهم غبطه ونفور

ياحسنه الساعي وصعد سعيه ∴ هل بعض الحب القديم غيور

کمن شود همه کس را بروزکار ارادت ∴ مکر مرا که بهمان عشق اولست زیادت

عشق تو بنا در دل مسکین حزین ∴ با شیر فرو شدست وبا جان برود

اليك اشتياقي دايما يتجدد ∴ وحبي لكم وقف على مؤبد

ستش از آب وگل در دل من مهر تو بود ∴ با خود آوردم از آنجا نه بخود بر بستم

بحق مهر و وفای که میان من و تست ∴ که نه مهر از تو بریدم نه بکس پیوستم

ولو اصبحت ليلى تدب على العصا ∴ لكان هوى ليلى حديثا اوايله

الفصل ۸

في محبة مشابهه وما يتعلق به

احب من حبكم من كان يشبهكم ∴ حتى لقد صرت اهوى الشمس والقمرا

امر بالحجر القاسي فالثمه ∴ لان قلبك ايضا يشبه الحجرا

تا بدیدم فریب نرگس تو ∴ سحر نیرنگ دوست می دارم

تا دلت مهر مهر من کیرد ∴ نقش بر سنگ دوست می دارم

وز هوای

وز هوای بهار چهره تو ∴ نقش ارژنگ دوست می دارم

احب طري الورد ياام مالك ∴ لان عليه رشحة من جمالك

مالي وللبرق اللموع وللصبا ∴ وتذكر الاتراب والاوطان

لولاك ما هز الحداة معاطفي ∴ طربا ولم اصبوا الى الالحان

گل چون زشمایل تو بوبی دارد ∴ همرنگ رخ تو جست و بوی دارد

اندر پی او دلم بجان چون بلبل ∴ می جوید همه ساله گفت و گوئی دارد

الفصل ۹

في ترك الغير واشاره وترجيحه عليه في اختياره

هجرت الخلق طرا في هوا كا ∴ وايتمت العيال لكي اراكا

فلو قطعت اربا ثم اربا ∴ لما حن الفؤاد الى سواكا

وحقك ما نظرت الى سواكا ∴ بغير مودة حتى اراكا

وفي الاحباب مختص بوجد ∴ وآخر يدعي معه اشتراكا

اذا اشتبكت دموع في خدود ∴ تبين من بكا ممن تباكا

کس بکذشت در دلم تا تو بخاطر منی ∴ یک نفس از درون دل خیمه برون نمی زنی

زان دم که ترا بود دست در آغوش گرفته ام ∴ یکبار ترک صبر و دل و هوش کرده ام

ومن يك في ظلالك عاش يوما ∴ باتي ظلال عيش يستطيب

الفصل ۱۵

في اخبار مراضيه واتضاد اوامره ونواهيه

لك الحلم في امري فما شئت فاصنعي ∴ فلم يك الا فيك لا عنك رغبتي
فمن شاء فليغضب سواك فلا اذى ∴ اذا رضيت عني كرام عشيرتي
وكل الذي يرضاه والموت دونه ∴ به انا راض والصبابة ارضت
رضاي دوست بدست آر و ديگران بگذار ∴ هزار فتنه چه غم باشد ار برانگيزند
مرا چو با تو كه مقصودي آشتي افتاد ∴ چه باك اگر همه عالم بجنگ برخيزند
ان اقبلت ودنت او ادبرت ونات ∴ فهي المنى والهوى النجدي من شيمي
ما كان فيه رضاكم فهو الرضا ∴ والقصد وهو نهاية الآمال
كو دوست بنده را بكشد و بپرورد ∴ تسليم او را ان بنده و فرمان او را ان دوست
من ذاق حبك لا يبغي الجفا ∴ من شاق وجهك لا يريد سواكا
كن قاتلي ان شئت او بك فاحيني ∴ فالعاشق المسكين عبد رضاكا
هواك له فرض تعطف ام جفا ∴ ومشربه عذب تكدر ام صفا
وكلت الى المحبوب امري كله ∴ فان شاء احياني وان شاء اتلفا

بگذاشته ام

بگذاشته ام مصلحت كار خود و ∴ گر زنده كند ور بكشد او داند
دعا بالحاظه قلبي الى تلفي ∴ فجاءه مسرعا طوعا يلبيه
مثل الفراشة تاتي اذ راق لها ∴ الى السراج فتلقي نفسها فيه
مولاي امري اليه اصبح طوع يديه ∴ ان كان لي رضيه قبلي فلا طاق عليه
با اين همه غم كه روي بنمود از تو ∴ هستيم چنانكه هست خشنود از تو

الفصل ۱۶

في تعذر الاعراض عنه

گرم جواز نباشد بپيشگاه قبول ∴ كجا روم كه بميرم بر آستان عبادت
بيا بمنت كه بينم كدام زهره و يارا ∴ روم كه بي تو نشينم كدام صبر و علاقت
گو بر كنم دل از تو و بردارم از تو مهر ∴ آن مهر بر كه افكنم آن دل كجا برم
صبرم از دوست مفرما و تعنت بگذار ∴ كين بلاييست كه از طبع بشر مي نرود
من خود انصاف خويشتن بدهم ∴ بر كه گيرم دل از تو بر كه نهم
مرغ مالوف كه با خانه خدا انس گرفت ∴ گر بسنگش بزني جاي دگر مي نرود
بگسلم از تو باكه پيوندم ∴ گر ز تو بگذرم بخود خندم

الفصل ۱۷

في التعلل بمسائته والتمسه به عن علقاته

الله يعلم ان النفس قد بلغت ٭ شوقا اليك ولكني امنيها

ونظرة منك يا سؤلي ويا املي ٭ اشهى الي من الدنيا وما فيها

لما ابى القلب الا ان يحبكم ٭ وخاف من وصلكم ما كان ماصولا

عللت نفسي امنيها لقائكم ٭ ليقضي الله امرا كان مفعولا

روزگاری با آرزوی وصال ٭ می گذارم بکاش وبوک و مگر

ان غبت عنك وان حضرت فانني ٭ متعلل بنوالك او بهواكا

دریغ عمر گرامی که زود زود گذشت ٭ با آرزوی مواعید وبوی وبوک ومگر

اعلل نفسي بالاماني لعلكم ٭ ومن فقد الماء الطهور تيمما

اعلل النفس بالامال ارقبها ٭ ما اضيق العيش لولا فسحة الامل

الفصل ١٣

في الوحشة عنه وما يقرب منه

قد كدت اختم طرفي وحشة لكم ٭ عن كل خلق من الدنيا الا فيه

لكنما تبلاقاني حيالكم ٭ في الناس من كل من باللحظ ارميه

در روی خوش تو شادمانی چه بود ٭ جز لعل لب تو زندگانی چه بود

ای جان عزیز

ای جان عزیز از خود انصاف بده ٭ بی جان عزیز زندگانی چه بود

حقا و بجانت کی ز مو کم نتر سست ٭ در روی خوش تو زندگانی کردن

بی دیدن من جمله جهان تاریکست ٭ تا روشنی دیده برفت از دیده

اذا نشبت نزهت في داره ٭ لحاظي من وجنة ناظره

ای صنم بی تو که پروای تماشا دارم ٭ کافرم گر دل باغ و سر صحرا دارم

بر گلستان گذرم بی تو و نشوم باید ٭ در رياحين نگرم بی تو و یادا دارم

سقيا لدارك هذه من جنة ٭ لو كنت لي فيها الغداة جليسا

لكنها حبس علي ببعدكم ٭ يا من رأى في جنة محبوسا

الفصل ١٤

في الافتخار بالنسبة اليه

این قدر بس مرا که می گویند ٭ که فلانی کمینه بنده تست

فان لم افز حقا اليك بنسبة ٭ اعزبها حسبي افتخاري تهمتي

وحسبي تشرفا باني عبدكم ٭ اعبدكم من وقفة المتذلل

ای رفعت تو نا شده نومید کس ٭ حلقه و داغ تو ام جاوید بس

عاشق روی تو ام جمله جهان می دانند ٭ نسبتم چون به تو کردند همین ما یه بسم

كفاني عزا انني لكم عبد ∴ وان طابن الورى باسمكم اشدوا

الفصل ١٥

في تعذر كتمان النفس في المحبة وغيرها

كيف يخفي المحب ستر هواه ∴ وسقام الهوى اليه دليل

اخفي من البرحاء وجدا مثل ما ∴ يخفي من النيران زند الواري

واكف نيران الاسى ولربما ∴ غلب التصبر فارتمت بشرار

ثوب الرياء يشف عما تحته ∴ فاذا التحفت به فانك عار

يك دل چكند هزار جانبازي كرد ∴ چون خورد وخوش بود ومسازي كرد

مي خواست كه راز خود بكس ننمايد ∴ چون جگر سوخته غمازي كرد

ومن في كتمان ستر الهوى ∴ وصفرة خدي دليل علي

دل كشته تست اين نهان نتوان كرد ∴ چون چهره بخون دل گواهي بدهد

واذا كتمت هواك زاد ظهوره ∴ كالمسك يظهر نشره الكتمان

ويا ضلالي ابغي كتم حبكم ∴ ومن بلسان الحال اعلان

وللمحب لسان في شمائله ∴ بما يجن من الاهواء يعترف

وكيف اواري حبها في جوانحي ∴ وصفرة لوني بالصبابة يشهد

تعانقنا

تعانقنا وليل الوصل داج ∴ ففرق بيننا لمع الضياء

فقالت لي سليمى حين ولت ∴ چه بودي گر نبودي آشنائي

اي كاش بخدمتت مرا نشدي ∴ يا اين همه غصها نبايست كشيد

ليت الهوى لم يكن بيني وبينكم ∴ وليت معرفتي اياك لم تكن

كاشكي كه نديدمي و نشناختمي ∴ تا درغم هجران تو نگداختمي

الفصل ١٦

في قلة الصبر

وكيف الصبر عنك واي صبر ∴ لعطشان عن الماء الزلال

گويي كه بصبر جوي كام دل خويش ∴ گو صبر ولكن دل چه مي گويي تو

با من سفارش صبر جاني مي كنند ∴ آن شد بدولت تو امروز نماند

گويند صبر كن كه شود چون بصبر مشك ∴ آري ولي بخت جگر خون همي شود

گفتي كه بنيست صبرت اگر نه نكو شود ∴ صبرم بيست خواجه ولي عمر اند كيست

الفصل ١٧

فيما يتعلق بالنوم والكرى

ليلي وليلى نفى نومي اختلافهما ∴ بالطول والطول يا طوبى لو اعتدلا

جود بالطول للیلی کلما نخلت ∴ بالطول للیلی وان جادت به بخلا
النوم بعدکم علی حرام ∴ من فارق الاحباب کیف ینام
بادیت قرار می دهم خواب ∴ کو خواب وکجا قرار دیده
عجبا للمحب کیف ینام ∴ کل نوم علی المحب حرام

الفصل ۱۸

فی المشاهدة والملاقاة

طوبی لمن اصبح یلقاکم ∴ یجمعنا الله وایاکم
طوبی لمن یحظی الیک بخدمة ∴ ویقوم فی الخدام بین یدیکم
چشم روشن کسی که روی تو دید ∴ نیکبخت آنکه عنبر زی تو کشید
بتو داد آنچه داد واز تو ستد ∴ بتو دید آنچه دید واز تو شنید
خرم کسی بود که بهر مطلع صباح ∴ چشمش کند مطلع روی تو افتتاح

الفصل ۱۹

∴

اری الطریق قریبا حین اسلکه ∴ الی الحبیب بعیدا حین انصرف
جفا وجور رقیبم نمی نماید سخت ∴ که با ارادت او هر چه هست آسانست

مغیلان

مغیلان چیست تا حاجی عنان از کعبه برپیچد ∴ حسک در راه مشتاقان بساط پرنیان باشد
دع الحب یصلی بها الاذی من حبیبه ∴ فکل الاذی ممن یحب سرور

الباب الثالث

فی الجواب عن المکاتبات وهو فصلان

الفصل آ

فی وصف المکتوب والکاتب والمکاتبة وما یناسبها

ای کلک تو بر عروس کاغذ ∴ صد عقد ز در ناب بسته
دست و قلمت کلاله حور ∴ برگردن آفتاب بسته
خطی چون آب و آتش می نویسی ∴ قیامت می کنی خوش می نویسی
کتاب حکی غض الشباب وطیبه ∴ ونفاد ایام الوصال زمامه
فکم فیه من در نفیس منظم ∴ یحل عقد الغانیات نظامه
اسی قلبی المکلوم لطف کلامه ∴ وسلم نفسی من اذاها سلامه
فلو جاء وحی بعد وحی نبینا ∴ لکان الذی یوحی الینا کلامه
تو گوئی که مکتب بر پرنیان ∴ روان و خرد زیر مشکش نهان
همه جای جانست خط وای دل ∴ حروفش چو زلف بتان جکل

از دو رشب وروز بنا مذهر كز ∴ زبن كونه سيه سبيد در چشم كسي
فقد نال عيني من مطاويه قرة ∴ ونفسي حبوة والفواد سرورا
كادت معانيه ظلال سطوره ∴ لحسن مباني اللفظ ان تتكلما
نقابيست هر حرف او در كتاب ∴ فرو هشته بر عارض دلفريب
معانيست در زير حرف سياه ∴ جو در حجله منظور ودر ميغ ماه
اتاني كتاب زاد صدره قدري ∴ كما جاء وحي الله في ليلة القدر
اكتابكم والوحي من آياته ∴ ام خطابكم والروح في كلماته
ام خطكم والمسك منه رشحه ∴ ام لفظكم والدر من قطراته
طالعته فرايت طلعا طالعا ∴ من غصن طوبى طاب عند جناته
قبلته وشممت وردا فائحا ∴ منشور فرفير على صفحاته
عقل الزمان فيلت منه نطوة ∴ يا ليته لو دام في عقلاته
لقد وافى مثال منك عالي ∴ ولكن كان ذاك بلا مثال
بالفاظ كمنظوم اللآلي ∴ ومعنى كان كالسحر الحلال
اتاني كتابكم الطاهر
اشهى لخطكم رقعة ∴ الذ واشهى من العافية
واجدى على النفس من قوتها ∴ وانعم من عيشة راضية
اسنا

اسنا غداري العيد في حلل النهى ∴ تنشر من علم وتطوى على سحر
نجابت ومعناها تمازج لفظها ∴ كما امتزجت بنت الغمامة بالخمر
ففي كل عضو حين تنشد مسمع ∴ يعي ولسان لا يزال له يطري
روان وتر و تازه جون آب حيوان ∴ خوش وخوب وخرم جو روز جواني
دلاراي همجون كل نو شكفته ∴ طرب زاي همجون مي ارغواني
جو باغ بهشت از فنون لطايف ∴ فرو زنده در روي جراغ معاني
نظرگاه ديده جو ارژنگ ماني ∴ روان بخش جون جشمه زندگاني
تر و تازه همجون كل نو شكفته ∴ خوش وخوب وخرم جو روز جواني
جو طبع تو در روي فنون لطايف ∴ جو ذات تو در روي صنوف معاني
رشحه خامه شكر خاييت ∴ دامت انفاسه مدى الايام
مشتمل بر فنون لطف رسيد ∴ يكمين بنده وكمينه غلام
رسيد رشحه كلك مسيح خاصيت ∴ بكمترين محبان مخلص مشتاق
جنبر صحت بيمان وحق عهد تو داد ∴ جواز مجاري حال تو كردم استنطاق
هزار نقش كرم فداي آن بيمان ∴ هزار جان كرامي فداي آن ميثاق

الفصل ٢

فی سایر ما یحتاج الیه فی الجواب

وَرَدَ الکتابُ أنا الفداءُ لفکرِه ∴ نظمتْ نفیسَ الدُّرِّ فیه أسطُرا

ففضضتُه عن جونه فتأرّجت ∴ نفحاتُه مسکًا وفاحت عنبرا

وأعدتُ فیه تأمّلی متحیّرا ∴ کیف استحال اللفظُ فیه جوهرا

چون چشم بران خط دلاویز ∴ مانند زلف دلبر افتاد

بر فوق نهاد و بر دو دیده ∴ بلکش ز دو دیده فرق نهاد

از خط تو دیده را کحل سا کردم ∴ وز لفظ تو نطق را شکرخای کردم

وز نامه میمون تو هر حرفی را ∴ مانند الف میان جان جا کردم

بوسیدم و بر مردمک دیده نهاد ∴ بخندم و تعویذ دل سوخته ساخت

چو خطاب دلکشا بت ز در دل اندر آمد ∴ نغمات الله و صبا جملی بر آمد

فذکرنی مولای لله درّه ∴ وشرّفنی حتی هوبت المراتبا

وکاتبنی المولی بأبهی کتابة ∴ وکنت له رقًّا فصرت المکاتبا

آمد بدام عاشق مهجور مستهام ∴ مرغی از آشیانه محبوب نامه نام

روحش لقب نهاده که با ابن الحدیث ∴ عقلش خطاب کرده با احسن الکلام

الباب الرابع

فی تاخیر الجواب والمطایبه والشکایه عن ترک الکتابه

فی تاخیر الجواب

عن المداد بأرضکم لا یشتری ∴ أم عزّت القرطاس والأقلام

أم عن کاتبکم فیقبل عذرکم ∴ أم غیّرکم بعدنا الأیام

سالها مهر خدمت ورزم ∴ بسلامیت هم نمی ارزم

انکه بسلامی ز تو قانع باشد ∴ بگذار رها مکن که ضایع باشد

نامه که گهی یاد آور از من ∴ که نه ننگی از آن خبر نه عاری

مکن یکبارگی ما را فراموش ∴ که چون من بنده باشد دوستداری

بیادی بنده گاه یاد باری ∴ چنین باشد طریق دوستداری

هیچ ز مخلصان خود یاد نمی کنی چه شد ∴ غمزدگان هجر را شاد نمی کنی چه شد

الباب الخامس

فی الهجر والفراق والنزاع والاشتیاق

أمولای قد بتک أن شوقت ∴ الیک یسومنی الأشجان سوما

ومنذ تشبّثنی انسان عینی ∴ تعوّد فی بحار الدمع عوما

ومذ فارقتنی فارقت نومی ∴ جفونی لم یذق سنةً ونوما

وها أنا منشد شوقا ووجدا ∴ عسی الأیام أن یرجعن قوما

میخواست قلم که شوق را شرح دهد ∴ سودای سیاه بیخ در سر دارد
که بخواهی کشتنم یکبارگی ∴ رحمتی آخر برین بیچارگی
در فراقت جز غمم غمخوار نیست ∴ وای آنکس غم کند غمخوار کی
در فرقت آب چشمم از سر بگذشت ∴ ابنیست یکی ز سوگ نشیم بی تو
بجان آفرین وبجان خداوند ∴ که هستم بخدمت عظیم آرزومند
بسته من نه تو دور از روی تو ∴ بشکست دست از غم بدان کند نیست
در فراق زندگی که میکنم ∴ زندگانی نیست آن جان کندنیست
کسی کز خدمتت محروم گردد ∴ عذاب دوزخش معلوم گردد
سرا بداغ فراق تو روزگار بسوخت ∴ که کرد کار مکافات روزگار کناد
چون یک روز فراق تو چنین سال ∴ آه اگر مدت هجر تو فزون خواهد شد
وكل مصيبات الزمان رأيتها ∴ سوى فرقة الاحباب هينة الخطب
که بدانستی که فرقت تو ∴ این جنس سخت باشد و دلسوز
از تو دوری نکردمی یک دم ∴ ور تو غایب نبودمی یک روز
فراق تو الله اکبر چگویم ∴ چه کارست مشکل چه خطبیست هایل
بحال خودت شمه عرض دارم ∴ وان لم يحل بيننا قط حايل

تو خورشید

تو خورشید وی ومن سایه گردگار ∴ اذا غابت الشمس فالظل زايل
ای دل من وصل چندی بکند ∴ خون بار کی نوبت فراقست کنون
ز اشتیاق رخ خورشید وش ∴ کار من زیر و زبر خواهد شد
دل خون گشته لم از فرقت تو ∴ از ره دیده بدر خواهد شد
ای بسا شب که در اندیشه تو ∴ دیده پر خون جگر خواهد شد
فما وجدت على الف نفارقه ∴ وجدي عليك وقد فارقت الافا
لولا مفارقة الاحباب ما وجدت ∴ لها المنايا الى ارواحنا سبلا
وكذلك اطير من شوقي اليكم ∴ وكيف يطير مقصوص الجناح
ولا غرو ان كادت يطير جوارحي ∴ اليك فبعض الطائرات الجوارح
يوم الفراق من القيامة اطول ∴ والموت من الم التفرق اسهل
يطير جوارحي شوقا اليكم ∴ نعم كل الجوارح طائرات
بکف راست نیاید خدای داند و بس ∴ که من چگونه بدیدار تو آرزومندم
خدای داند کاندر فراق خدمت تو ∴ زگونه گونه حوادث چگونه رنجورم
فراق یار و غریبی وجور چرخ مکدر ∴ نه آخر از شرف خاک حضرتت دورم
الا ليت شعري متى نلتقي ∴ ومن حلة الهجر كم قد بقي

سهر العيون لغير وجهك ضائع ∴ وبكاؤهن لغير فقدك باطل

لقد طال عهد الهوى بالنوى ∴ كأن التدانى لم يخلق
حديثا سمعنا بشيء مضى ∴ يسمى الوصال فلم يرزق
بخداى كه نفس ناطقه را ∴ باتن بين آشنايى داد
كه مراكم بشى چراغ حيات ∴ كه جمال تو روشنايى داد
من المدامع ماء الشوق ينسجم ∴ وفى الاضالع نار الوجد يضطرم
فذاك يغرق جسما كله سقم ∴ وذلك يحرق قلبا كله غرم
كأن نهارى ليلة مدلهمة ∴ على مقلة من فقدكم فى غياهب
بعيدة ما بين الجفون كأنما ∴ عقدن اعالى كل هدب بحاجب
كو باى نهم براستانت ∴ بر فرق سركيان نهم باى
ور باى مباركت ببوسم ∴ بر تارك آسمان نهم باى
اسير وقلبى بالفراق اسير ∴ وارحل عنكم والرحيل عسير
ولى عنق نحو الاحبة مايل ∴ ولى نظرة خلف الرفاق حسير
مى روم از سر حرفت بقفا مى نگرم ∴ خبر از پاى ندارم كه زمين مى سپرم
باى مى بچم وچون باى دلم مى نخند ∴ بار مى بندم واز بار فرو بسته ترم
اشتياقم بحضرت عالى ∴ كه همیشه رفیع وعالى باد

اینچنانست اکثر اوقات ∴ که وجود خودم نیاید یاد
چه وجود وچه یاد پنداری ∴ ز اشتیاق ابر دم نهاد نهاد
جعلوا البحر محنة للفراق ∴ واستحلوا ناقض الميثاق
ورضينا بان يكونوا بعيدا ∴ والذى بيننا من الود باق
رب هجر يكون من خوف هجر ∴ وفراق يكون خوف الفراق

الباب السادس

في التهانى والبشارات وهو اربعة فصول

الفصل ا

في التهنية بالاعياد والسرور والاولاد

الصوم والفطر والاعياد والعصر ∴ منير بك حتى الشمس والقمر
فصل نوروز بر تو میمون باد ∴ روزگارت همیشه همايون باد
عيد جهان زعيد تو فرخنده باد ∴ سايه اقبال تو پاینده باد
در چمن از شرم گله دار بنت ∴ نرگس مخمور سر افکنده باد
أبشر بحول حال بالاقبال ∴ وبيمن نيروز سعيد الفال
عام غداة ايامه مسعوده ∴ يقضى عليك برفعة وجلال

أتتني بشرى جل قدر نعيمها ∴ وليلى مسود السراة بهيم
بمولد مولود أبيض ماجد ∴ وإن زيد في القوم الكرام كريم
بشرى فقد أنجز الإقبال ما وعدا ∴ وكوكب المجد في أفق العلى صعدا
لقد أبدت شمس للعلى ولدت ∴ نجما وغاية عز أطلعت أسدا
ای طلعت نو عید بزرگ جهانیان ∴ ایام عید وفضل شریف خجسته باد
باسعد طالع قد عاد عيد ∴ عليك ومثله ألف يعود
إذا ولد المولود من آل هاشم ∴ فقد زيد في أهل المكارم واحد
خدایگانا سال نو همایون باد ∴ همیشه روز تو چون روز عید مسعود باد
بگرد طالع سعدت که کعبه فلک است ∴ هزار طور طواف سعود گردون باد
بك يا أكرم الكرام نهنی ∴ كل عيد وكل يوم سعيد
نهنيك بالأعياد لا علم عنده ∴ ومن يك هنا كما فذاك عليم
عش ألف نيروز على رغم العدى والحسد ∴ في ظل ملك ثابت ودولة ممهد
أهلا بمقدم أمن الأولاد ∴ خلف الملوك سلالة الأمجاد
طلع السعود به وملك بشارة ∴ سكرت به الأرواح في الأجساد
طلوع مهر سپهر سعادت واقبال ∴ ظهور ماه معالی بر آسمان جلال

نتیجه کرم

نتیجه کرم و مردمی و فضل و هنر ∴ طلیعه اثر لطف ایزد متعال
خجسته باد و همایون و مبارک و میمون ∴ بسعد طالع و بخت جوان و نیکو فال

الفصل ۲

فيهما بالبرء من المرض ونيل المنصب

المجد عوفي إذ عوفيت والكرم ∴ وزال عنك إلى أعدائك الألم
وفارقت الشمس نورا كان فارقها ∴ كأنما فقدها في جسمها سقم
فما أخصك في برء بتهنئة ∴ إذا سلمت فكل الناس قد سلموا
ایا کجه تشریف بشارت بخشند ∴ گردون کبود جامه حالی چو شنید
کان ذات ملک صفات بی نهایت ∴ کوری عدو لباس صحت پوشید
رجع الحق إلى منصبه ∴ نزل الشمس ببرج الحمل
يحمل عنك السقم كل مليحة ∴ بألحاظها والصدع يا أكرم الورى
لذاك ترى في لحظهن تفترا ∴ لذاك ترى في صدغهن تكسرا
منصب از منصبت رفیع تو است ∴ هر زمانیت منصب دگر است
آن اثرها که دیده جز و بیست ∴ کار کلی هنوز در قدر است
باش با صبح دولت بدمند ∴ کین هنوز از نتایج سحر است

الفصل ٣

فيها بالعقول عن السفر وفوز بالمطلوب والظفر

جاء البشير مبشرا بقدومه ؞ فملئت من قول البشير سرور

والله لو قنع البشير بمهجتی ؞ اعطيته ورأيت ذاك يسيرا

پس فاتحه خوانديم وباخلاص دميديم ؞ تا بار دگر طلعت ميمون نودنديم

از رفتن وباز آمدن كوكب ميمون ؞ پس فاتحه خوانديم وباخلاص دميديم

المنة لله كی پس از صدق بيار ؞ با تو نفسی خوش بنشستيم دگر بار

المنة لله كی در آغوشم نشست ؞ آن بت كی نخفتم زغمش دوش امشب

لولا تمنع مقلتی بلقائه ؞ لوهبتها لمبشری بايابه

فالحمد لله الذی جمع العدی ؞ واقر اعيننا بعود ركابه

المنة لله كه بمرديم وبديديم ؞ ديدار عزيزان وبمقصود رسيديم

طلع البدر علينا من ثنيات الوداع ؞ وجب الشكر علينا ما دعا لله داع

بمقدمك الميمون قد قدم المجد ؞ وعاد ذنا الايام والطالع السعد

منت خدايرا كی همايون وكامياب ؞ از عقده كسوف برون آمد آفتاب

منت خدايرا كه زتاثير فال سعد ؞ از مركز محاق برون رفت ماهتاب

بمقدمك

بمقدمك الميمون تشرفت فانجلت ؞ همومی وقلت الحمد اسعد مقبلا

اهلا باشرف اوبة واجلها ؞ لاجل ذی قدم بلاد نعلها

منت خدايرا كی شب تيره رنگ ما ؞ آخر بآخر آمد وبوی سحر رسيد

ابطحاء مكة هذا الذی ؞ اراه عيانا وهذا انا

صبح وصال از شب فراق برآمد ؞ وان همه غمها وغصها بسر آمد

بخت مساعد شد وزمانه موافق ؞ گلبن شادی وخوش دلی ببر آمد

شكر خدايرا كی هم بعاقبت الامر ؞ آه سحرگاه وناله كارگر آمد

الفصل ٤

فی سايرهما

عرش يعرش عنك الاقبال ؞ ويذال فی جنابه الامال

بدر يزف اليه وسط سمائه ؞ شمس عليها بهجة وجلال

سعدان ضمهما نعيم دائم ؞ تمد منه على الانام ظلال

واذا تقارنت السعود فعندها ؞ يرجى الصلاح وتحسن الاحوال

مبارك باد وميمون باد اين سور ؞ ابادست وارزاق انود دستور

نوی جو رشد گردون سعادت ؞ جوكشی مجتمع نور على نور

الباب السابع

فیما یتعلق بالتفقد والزیارة وهو خمسة فصول

الفصل ۱

فی شکر المتفقد والزایر

لئن یفقد عبد احسن شیمتکم ∴ فقد تفقد طیرا من دعا هب لی

وان اشرفت الی الداعی فلا عجب ∴ الیس ربک قد اوحی الی النحل

ببنده خانه قدم رنجه کرده بی آری ∴ برای تربیت من کنی هزار چنین

میان کعبه وسوراخ مور فرق بسیست ∴ ولیک بر تو چو شد راجه ان بعه ان

لطف مخدوم نبك برورمن ∴ کابد الدهر بنده کان برورد

چه عجب کر زنبك یاذ کند ∴ نه سلیمان ز مور یاذ آورد

الفصل ۲

فی الزیارة والتفقد والکنایة عن ترکهما

قد زرتنا زورة فی الدهر واحدة ∴ بالله لا تجعلها بیضة الدیک

ما را چو روزکار فراموش کرده بی ∴ ایا شکایت از تو کنم یا از روزکار

یا ذا الذی زار وما زارا ∴ کانه مقتبس نارا

مرتبیاب

متر بباب الدار مستعجلا ∴ ما ضره لو دخل الدارا

خوذ یاد نیاری کی مرا یاری بود ∴ احسنت زهی دوست عفا الله دشمن

انا القادم الملقی بارضک رحله ∴ فان زرته بدلت بالخار قافه

بنکر کی در بن مدت ایام فراق ∴ روزی کفتی که دوستی هست مرا

نسیت کما نکرت الذی کان بیننا ∴ کان لم یکن بینی وبینک معرفه

زمان بنداند الکوبك دم از طوبق کرم ∴ بحث وجوی غریبی قدم برنجانی

دمی بجرم دل دان فرود آیی ∴ لبی بپرسش افتادکان بجنبانی

وسمحت حتی بالخشاشة فیکم ∴ وبخلت حتی بالخیال الطارق

کر اتفاق سفید قدم که رنجه کنی ∴ بذکر من چه شود کر زبان بکردانی

جرم نپرسی ما من که جز زشوق ∴ بجز از حکایت تو بجهان سخن ندارم

شبی بپرسی وروزی کی دوستدارانم ∴ چکونه شب بسحر میاید وصبح بشام

جز حادثه هر کز طلبم کس نکند ∴ پرسیدن کوم جز غم کس نکند

ور جان بلب آیدم بجز مردم چشم ∴ یك قطره آب بر لبم کس نکند

در عمر اکر شبی بما بپیوندی ∴ ننشسته تمام رخت بر می بندی

سفید سالها با ما و کر روزی چو برك کل ∴ بیادی سوی ما افتد همین کل فتاد بر خیزد

فبيت صديقاً كنت تعرف صدقه ∴ وتبيان عهد الاصدقاء ذميم

الفصل ٣

في الاعتذار عن ترك الزيارة والتفقد

الله يعلم ما تركي زيارتكم ∴ الا مخافة اعدائي وحراسي
ولو قدرت على الاتيان جئتكم ∴ سحباً على الوجه او مشياً على الراس
منت اين بنده ولي نعمت ∴ هست تخفيف نوعي از خدمت
ولو كنت استطيع الزيارة زرته ∴ ولكن عذري في التأخر واضح
دروغ بود كه من در عزيمت صبور شدم ∴ خلاف بود كه از صحبتت نفور شدم
چو آستان ترا رحمت از حضور بود ∴ براي مصلحتي يك دو روز دور شدم
من كان يخدم بالخطى كبراءه ∴ فانا امرؤ خطراته خطواته
يا بنة عاتكة التي اتغزل ∴ حذر العدى وبه الفؤاد موكل
اني لامنحك الصدود وانني ∴ قسماً اليك مع الصدود لاميل
واصد عنك وما اصد لبغضة ∴ اخشى مقالة كاشح لا يعقل
وما اخترت بعد الدار عمن احبه ∴ سلواً وحاشى ان يقال صدود
ولكن اسباب القضا ولا تلم تزل ∴ الى غير ما تهوى النفوس تقود

اگرچه نسبت

اگرچه نسبت تقصير با منست بسي ∴ بلطف مجلس عالي گمان چنان دارم
كه اساس معذرتم يك بيك كند تمهيد ∴ جور و شكست كه احوال برچه سان دارم
ولو استطاع العبد يوم قدومه ∴ من فرط شوق بالقلوب موكل
تمشي اليه مشية قلمية ∴ بالهام لا قدمته بالارجل
دوام الوصل يورثك الملالا ∴

الفصل ٢

في الحرمان بعدهما

اتيت الباب مراة وقد اشهد جلاله ∴ فما الغيث مولانا ادام الله ايامه
آمد رهي بخدمت و محروم باز گشت ∴ وانگه بدين چمن مخدوم باز گشت
تا آن زمان نشد كه سلطان نيمروز ∴ از ترك تاز مملكت روم باز گشت
ان حال دون لقائكم بوابكم ∴ فالله ليس ببابه بواب
دو سه نوبت بخدمت آمده ام ∴ شده محروم و باز گشته خجل
مسكي زبخت و طالع خويش ∴ وز جفا سپهر ني حاصل

الفصل ٤

في المستفيد منهما

إذا شئت أن تُقلى فزر متواترا ∴ وإن شئت أن تزداد حبًّا فزر غبّا

زرتنا مفضلا وزرناك فضلا ∴ فلك الفضل زائرا ومزورا

اگر گرد کسی بسیار گردی ∴ اگر چه بس عزیزی خوار گردی

بدیدار مردم شدن عیب نیست ∴ ولیکن نه چندان که گویند بس

ولا خير في الدنيا إذا لم تزر ∴ حبيبا ولم يطرب إليك حبيب

لو علمنا مجيئكم لنثرنا ∴ مهج القلب أو سواد العيون

وفرشنا على الطريق خدودا ∴ ليكون الممر فوق الجفون

قالوا تزور كل أحد وتزوره ∴ قلت الفضائل لا تفارق منزله

إن زارني فبفضله أو زرته فلفضله ∴ فالفضل في الحالين له

حق الزيارة يوم بعد يومين ∴ وجلسة مثل خلس اللحظ بالعين

الباب الثامن

فيما يتعلق بالعيادة

لو كانت الأمراض محمولة ∴ يحمله القوم عن القوم

حملت عن جسمك ثقل الأذى ∴ حمل جفوني ثقل النوم

فإذا صح فالزمان صحيح ∴ فإذا اعتل فالزمان عليل

سالها در سلامت

سالها در سلامت وصحت ∴ ذات پاک شریف باقی باد

چو رنج بی‌نوائی کوفتن از رنجور ∴ قدم زدن و پرسیدنش دریغ مدار

هزار میوه خوش بوی و شربت شیرین ∴ چنان مفید نباشد که بوی صحبت یار

بهیچ گردی تو ای مایه درمان مرساد ∴ بهیچ دردی تو ای چشمه حیوان مرساد

یقسمک العلیا جسمک کله ∴ فمن أین فیه للسقام نصیب

گر ترا عارضه روی نمود ∴ روی آن عارضه برتافته باد

زآفتاب کرم رحمت حق ∴ نور صحت بتو برتافته باد

حق العيادة يوم بعد يومين ∴ وجلسة مثل خلس اللحظ بالعين

لا تبرمن مريضا في مسائله ∴ يكفيك من ذاك تسأل بحرفين

الباب التاسع

في المراثي والتعازي وفيه ثلثة فصول

الفصل الأول

فيما يتعلق بالأولاد والصبيان

يا كوكبا ما كان أقصر عمره ∴ وكذاك عمر كواكب الأسحار

وهلال أيام العلى لم يستدر ∴ بدرا ولم يمهل لوقت سرار

عجل الخسوف علیه قبل اوانه ∴ فغطاه قبل مطلع الابدار
واستل من اترابه ولداته ∴ کالمقلة استلت من الاشفار
ان تحتقر صغراً فرب مفخم ∴ یبدو ضئیل الشخص للنظار
ان الکواکب فی علو محلها ∴ لتری صغاراً وهی غیر صغار
چون غنچه لبش باز نخندید تمام ∴ در خاک شد آن زمانه نادیده تمام
چون نرگس نا شکفته بگذاشت فلک ∴ کان غنچه چو گل باز کند دیده بیام
ما حال من کان له واحد ∴ یوخذ منه ذلک الواحد
ای شده همسر حوران بهشت ∴ آن چنان عارض و آنکه بر خشت
بود نخ عمر بسر بردی خوش ∴ دوزخی با شده رفتی بهشت
عمر خط تو نیاورده هنوز ∴ این قضا بو سر آخر که نوشت
فان یک فی قبر فانک فی الحشا ∴ وان یک طفلاً فالاسی لیس بالطفل
ومثلک لا یبکی علی قدر سنه ∴ ولکن علی قدر المخیلة والاصل
بنفسی هلال کنا نرجو تمامه ∴ فعاجله المقدار فی غرة الشهر
وشبل رجونا ان یکون غضنفرا ∴ فمات ولم یخرج ناب ولا ظفر
ولما انی بعد المشیب عدا له ∴ یعصر الشباب الغض بورک من عصر

تولی

تولی کما ولی الشباب کلاهما ∴ حمید فقید طیب العهد والنشر
بکاً وکما یشفی وان کان لا یجدی ∴ بجوداً فقد اودی نظیر الکما اعتدی
بنی الذی اهدته کفای للثری ∴ فیا عزة المهدی ویا حسرة المهدی
علی حین شمت الخیر فی لمحاته ∴ وآنست من اعطافه آیة الرشد
طواه الردی عنی فاضحی مزاره ∴ بعیداً علی قرب قریباً علی بعد

الفصل ۲

فیما یتعلق بالنساء

فلیت طالعة الشمسین غائبة ∴ ولیت غائبة الشمسین لم تغب
ولو کان النساء کمن فقدنا ∴ لفضلت النساء علی الرجال
آن چنان بردلی بد آن معصوم ∴ که وجودش چو کل شد معلوم
همچو قطب فلک ضعیف الذات ∴ بر وجودش دلیل نعش و بنات
تو درین سوک چیست دستی بین ∴ بیستی را دلیل هستی بین

الفصل ۳

فی سایر مما

حکم المنیة فی البریة جار ∴ ما هذه الدنیا بدار قرار

بینا یری الانسان فیها مخبرا ؞ حتی یری خبرا من الاخبار
فالعیش نوم والمنیة یقظة ؞ والمرء بینهما خیال سار
کان الوزیر نظام الملک لؤلؤة ؞ یتیمة صاغها الرحمن من شرف
عزت ولم یعرف الانسان قیمتها ؞ فردها غیرة منه الی الصدف
درخاک نهاده چون توانم دیدن ؞ آنکس که مرا زخاک برداشته بود
ای دیو بدست آهنت بس زود برفتی ؞ آتش من اندر زده چون دود برفتی
زان پیش که در باغ وصالت دل مسکینی ؞ از داغ فراق تو برآسود برفتی
چون آرزوی تنگدلان دیر رسیدی ؞ چون دوستی تنگدلان زود برفتی
هو الشمس ضاق الارض عن نور بعضها ؞ فیا عجبا انی یضمنه القبر
تزلزلت الدنیا علی الخلق کلهم ؞ وکادت له صم الجبال تذوب
وغاب نجوم واقشعر کواکب ؞ وهتک استار وشق جیوب
وللسیف اعوال وللرمح رنة ؞ وللخیل من بعد الصهیل نحیب
کو بقدر سوزش دل چشم من بگریستی ؞ بر دل من مرغ و ماهی تن بتن بگریستی
صد هزاران دیده بایستی دل بس مرا ؞ تا بهر یک خویشتن بر خویشتن بگریستی
دیدها تخت من بیدار بایستی کنون ؞ تا بدیدی حال من بر حال من بگریستی

زمانه

زمانه عقد کمالی گسست وای دریغ
که آسمان نتواند نظیر آن بپیوست

بقاك بهوی وحده دون غیره ؞ فدع کل نفس ما سواه تسیل
بلغت الی آبائك العز هل تری ؞ من القوم باق جاوزته حبول
فکفکف عنان الوجد اما تعزیا ؞ واما طلابا ان یقال حمول
فکل وان لم تعجل الموت ذاهب ؞ الا ان اعمار الانام شکول
جانا من و تو دو شمع بودیم همه ؞ یک شمع بمرد و دیگری می سوزد
یا طالب المعروف حلق نجمه ؞ حط الحمول وعطل الجمالا
واقم علی یاس فقد ذهب الذی ؞ کان الانام علی نداه عیالا
من فاعل من بعده کفعاله ؞ او قائل من بعده ما قالا
یا طالبا من ذی الزمان شبیهه ؞ هیهات کلفت الزمان محالا
ان الزمان اضن بعد وفاته ؞ من ان یعید لمثله امثالا
این دود که از آتش غمت خاست ؞ از روزن هر دلی برآمد

علینا لك الاسعاد ان کان نافعا
بشق قلوب لا بشق جیوب

گر گل بشد چه شد همه سرسبزی تو باد
ما را بس است عارض تو یادگار گل

فان یک سیار بن مکرم انقضی … فانک ماء الورد ان ذهب الورد
شب جامه سیاه کرد ازین ماتم صبح … بر زد نفس سرد و گریبان بدرید
کاشان روز که در پای تو شد خاک اجل … دست گیتی بزدی تیغ هلاکم بر سر
تا بدین روز جهان بی تو نبایستی دید … این منم بر سر خاک تو که خاکم بر سر
فما کان قیس هلکه هلک واحد … ولکنه بنیان قوم تهدما

الباب ۱۵

فی الشکر والاعتذار والشفاعة وهو فصلان

الفصل ۱

فی الشکر والاعتذار

تبرعت بالجود حتی نعشتنی … واعطیتنی حتی حسبتک تلعب
فانت الندی وابن الندی واخو الندی … حلیف الندی ما للندی عنک مذهب

فلو کان لی فی کل منبت شعرة
لسان یقول الشکر فیک لقصرا

فلو ان اعضائی تحولن السنا
لشکر الذی اولیت لم توف حقه

گر شکر شوم شکر تو نتوانم گفت … ور عذر شوم عذر تو نتوانم خواست
من شکر توای نگار نتوانم کرد … واحسان ترا شمار نتوان کرد
گر بر تن من زبان شود هر موئی … یک شکر تو از هزار نتوانم کرد
غذتنی نعمی الشیخ حتی کانها … غدا کل عضو نغمة فی مکانها
فما هی اعضائی ولا فرق بینها … وانعمه فاعجب بها وبشانها

چشم دارم که هم ز روی کرم
گرمت عذرخواه خویش شود

اینجا که ایازست برون از رمزی نیست … باقی همه الطاف خداوند جهانست
وعذرک ان انصفت ذنب مجدد … وان کان مبسوطا لدی ممهدا
اذا کان وجه العذر لیس بواضح … فان اطراح العذر خیر من العذر
لئن قصرت یدای عن الجزاء … فما قصر اللسان عن الثناء
یدی لا ترتقی شبرا ولکن … لسانی یرتقی فوق السماء
لم یبق جودک شیئا لی اومله … ترکتنی اصحب الدنیا بلا امل

ولو ان لی فی کل منبت شعرة
لسانا لما استوفیت واجب حمد

بذلت له رقی فها انا عبده … وقصرت فیما قلت بل عبد عبده

لاشکرنک معروفا هممت به … ان اهتمامک بالمعروف معروف

من یمان جاکر قدیم توام … من یمان مونس و ندیم توام

جنک نا کرده صلح میجوتم … جرم نا کرده عذر میکویم

اولیتنی النعم التی سارت بها … الرکبان وامتلأت بها الاقطار

فلا شکرن جمیل ما اولیتنی … شکرا تسیر بذکره الاشعار

اذا کان شکری نعمة الله نعمة … علی له فی مثلها یجب الشکر

فکیف بلوغ الشکر الا بفضله … وان طالت الایام واتصل العمر

الفصل ٢

فی الهدایا والشفاعة

شفیعی الیک الله لاشیء غیره … ولیس الی رد الشفیع سبیل

وان شفیعی توبتی وندامتی … ومعرفتی ان الکرام کرام

نبئت لیلی ارسلت بشفاعة … الی فهلا نفس لیلی شفیعها

شفاعت من بجان تو بایست و ندامت … همین شفیع مرا بس بعرصکاه قیامت

الباب ١١

فی التهادی والاتحاف

هدیه مان ردمکن اکارکه بای ملخی … کله مور سوی تخت سلیمان آرند

ان الهدیة حلوة کالسحر یجتذب القلوبا … تدنی البعید من الهوی حتی تصیره قریبا

واحسن ما یهدی الی المرء ذکره … بکل فعال صالح وجمیل

اکر تحفه جانان هزار جان آری … محقرست نشاید که بر زبان رانی

هدیتی تقصر عن همتی … وهمتی تعلوا علی مالی

فخالص الود ومحض الهوی … احسن ما اهداه امثالی

هدیه مان کو زروی لطف و کرم … بپذیری همان حسان باشد

که سلیمان و مور و پای ملخ … این زمان در جهان عیان باشد

تفضل بالقبول علی انی … بعثت بما یقل لعبد عبدک

الباب ١٢

فی الاستمام والاستعاده والاستعانه والاستماحة

اظلت علینا منک یوما غمامة … اضائت لنا برقا وابطا رشاشها

فلا عينها تخلو بيأس طامع ∴ ولا غيثها يأتي فيروي عطاشها
يا حاشى ازان نبايست عود ∴ يا لى صنم كن چو سرش بگشادى
وشلك ان ابدى لفعال اعاده ∴ وان منح المعروف ناد ونما
اذا شئت انعاما فذا الوقت وقته ∴ وان رمت معروفا فهذا محله
واخفض فما كان بيني وبينه ∴ فان عاد بالاحسان فالعود احمد
ان ابتداء العرف مجد باسق ∴ والمجد كل المجد في استتمامه
هذا الهلال يروق ابصار الورى ∴ حسنا وليس كحسنه لتمامه
كرده بى بار رسان انعامت ∴ كه كم وكيف آن همى دانى
رسم پارينه مى دهى امسال ∴ ما بپارينه هم فنتما نى
ما تمامست آن قدر كامسال ∴ آن پارينه بازفتا نى
فاتمم ما مننت به وانعم ∴ فما المعروف الا بالتمام
همه كس باركش منت تست الامن ∴ وان هم از غايت حرمان هوا خواه تست
وما تشتوى ود المقلد والذى ∴ له حجة في وده ودليل
فعد لى الى اللطف الذى كنت واصلا ∴ جناحى به ان الكريم وصول
وفي النفس حاجات وفيك فطانة ∴ سكوتى بيان عندها وخطاب

مفلس من

مفلس من ومنعم تو سخن كوته شد ∴ خود نيك شناسد اين دقايق كرمت

الباب ١٣

في الاستنهاض والاستعفاء والاستقالة والاستعطاف

تو كريمى و بنده حاجتمند ∴ خود چه حاجت كه حال عرضه كنم
مضى منك ورسمى مجد توليه ∴ وعودت من نعمال فضلا مواله
ارضعتنى ثدى السماح فلا تكن ∴ بعد الرضاع فذاك رهطى فاطمه
ابا من ليس لى منك المجير ∴ بعفوك من عبادك يستغيث
فان عذبتنى فالذنب منى ∴ وان تعفو فانت له جدير
دست فلك از پاى در آورد مرا ∴ اى پاى نهاده بر فلك دستم گير
رحم آر بر آنكسى كه در بيخ نماز ∴ نام تو بالحمد همى خواند باز
سيدى ارحم الفؤاد عليلا ∴ واحينى قبل ان ترانى قتيلا
ان يكن عازما على قبض روحى ∴ فترفق بها قليلا قليلا
فاين اهتزاز العفو عن مستحقه ∴ واين طلاوات الرضا والتكرم
بر من نه گناه خشم مكن ∴ چو نك ازبندگان بود تقصير
من معترفم گناه خود را ∴ تو عفو كن از سر تفاضل

ستنى الضر وهو نشه ∴ والمشتكى أنت وحالى كما

الباب ١٤

في العهد والوفاء وما يتعلق بها

يا ليت شعري اسلمى بعد بابقه ∴ على الهوى أم تمادى العهد اسلاها

فان سلمت بي عما كان او نسيت ∴ فيعلم الله انا ما نسينا ها

جرى هواها مجارى الروح من جسدى ∴ فيستوى ان نأينا او دنونا ها

نحن الاولى بوفاء العهد يعرفنا ∴ جل العباده في الحالات يرعاها

لا نقطع العهد والاسياف مصلته ∴ ولا نحول وكاس الموت نسقاها

يعطى الاحبه ما داموا ولو سالوا ∴ ولم نجد غير ازواج نزلنا ها

اتبيت يا مسكين عهد المربع ∴ وشكوت عن سكان ذات الاجرع

تنسى العهود اذا تطاول عهدها ∴ فكانه انساك عهد المربع

الا معاذ الله ان ننسى الهوى ∴ و [illegible]ده قلدته كل تمتع

كه وفا با جمال يار كند ∴ حلقه در كوش روزكار كند

انى اذا قطع الاحبه واصل ∴ صوف بعهدى ان جفوا ما شاكر

راستى هيچ نكردى بوفا در تقصر ∴ چشم بد دور ز تو عهد چنين بايد بست

انكس

انكس كه در وفا تو سوكند سكند ∴ بشب دلش بسنك حوادث سكسته باد

يا ذمى دار كاتخ بنمودى ∴ در وفا بر خلاف آن بودى

روزى كه نه در عهد تو يكدا شده ام ∴ بد عهدم اكر ز عمر بدل اشته ام

اذا اصد من اهوى صددت عن الصد ∴ وان حال عهدى عنى اقمت على العهد

لا تجمعوا بين القطيعة والجفا ∴ عندى من الوجد المبرح ما كفى

تحبوه وصلكم ونوبة هجركم ∴ انى على ما تعهدون من الوفا

ارى عهدكم كالورد ليس بدائم ∴ ولا خير فيمن لا يدوم له عهد

ثبتت مودتى اذ طال عهدى ∴ نعم قد قيل طول العهد منسى

تلك العهود باسرها محبوسة ∴ عندى كما منى عقدتم لم يحلل

مهر كياه عهد من تا ن تو ست هر زمان ∴ در تو درخت دوستى از بن و بيخ بر كنى

چون تو بدع صورتى بى سببى كدورتى ∴ عهد و وفاى دوستان حيف بود كه بشكنى

ولا تحسبن الهجر غير حللنى ∴ ولا انا ممن عهده متغير

بحو نون عهدى فى الهوى احبكم ∴ لذى الود محفوظ وليس له عهد

لئن كنت تجفونى وتنسى مودتى ∴ وما قد مضى فى سالف العهد من ودى

وانى على الود الذى قد عهدته ∴ مقيم عليه لا احول عن العهد

فو الله ما فارقت عهده عقده ∴ و والله ما حللت عقد عهده

و اني على هجرانه عبد وده ∴ فمن لي بمولى يرتضي ود عبده

اندر دل هر كه بوى تمييز بود ∴ بى عهد و وفاى يار نا چيز بود

الباب ١٤

في المعاتبات والاخوانيات وفيه ضرب من الكتابة

صحائف عندي للعتاب طويتها ∴ ستنشر يوما والعتاب طويل

عتاب طويل لا اناك لحظه ∴ وليس يؤدي به اليك رسول

ساصبر حتى يجمع الله بيننا ∴ فان يجتمع يوما فسوف يقول

وادنيتني حتى اذا ما ملكتني ∴ بقول يحل العصم سهل الاباطح

تناهيت عني حين لا لي حيله ∴ و غادرت ما غادرت بين الجوانح

چون دل ز رخاك بر داشتيم ∴ و ز مهر بر آسمان بر افراشتيم

و انگاه چو در هواى سر كشته شدم ∴ يكبار شيم چنانك يكبار شيم

قد كنت تذكي الشوق بين جوانحي ∴ فالان تطفي منها اشواقي

و جعلتني قما يزهو خلائق ∴ فاليوم انجدت على بالاعناق

ما زلت تخضب منك عن محاسن ∴ حتى خضبت محاسن الاخلاق

ازنوم

از نوام كوش اين عتاب نبود ∴ خشم از اين كونه در حساب نبود

من كه دل در ميان خون دارم ∴ طاقت اين عتاب چون دارم

تلك المودات كيف تهملها ∴ تلك المواعيد كيف تغفلها

تلك العقود التي عقدت لنا ∴ كيف وقد احكمت تحللها

اين المعالي التي عرفت بها ∴ تقولها دائما و تفعلها

اموت ولا تدري وانت قتلتني ∴ وان كنت تدري فالمصيبة اعظم

معاتبة الاخوان تحسن مرة ∴ فان اكثروا ادمانها افسد والودا

تواريتني ذكرت بخير ∴ وتزعم انني رجل خبيث

وليس كذا ولا ردا عليكا ∴ ولكن الملول هو النكوث

رات شغفي بها وقديم ودي ∴ فملتني كذا كان الحديث

يا دمي دار كه از ما ت نمي آيد ياد ∴ اي ميد من و عهد تو سراسر همه باد

يكدم يك طرف از قصه من هر كز كوش ∴ نه دم يك نفس از غصه تو هر كز شاد

نه تو كفتي كه وصالت برساند بخودم ∴ راستي يك رسانيد كه چشمم مرساد

اراك في القربى التي بيننا ∴ وليس في صحته ريب

كا ضيع زايد قطعها ∴ صون وفي ابقائها عيب

اذا لم یکن لامری نعمة ∴ علی ولا بیننا آصره
وافنیت عمری علی بابه ∴ فتلک اذا کرة خاسره
نزدیک خواجه بدم چند روز ∴ بلا نفع دنیا ولا آخره
دگر باره رفتم نزدیک او ∴ فتلک اذا کرة خاسره
دل کوم وزبان نرمت بنست ∴ این چه سکالیست نرمت نیست
این چه رسمست واین چه آیین است ∴ حاصل دوستی ما اینست
اذا کم ذا العتاب ولیس جرم ∴ وکم ذا الاعتذار ولیس ذنب
امثلی یقبل الاقوال فیه ∴ ومثلک یستمع علیه کذب
فقل ما شئت فی فلی لسان ∴ ملی بالثناء علیک رطب
توکه با من حسن توانی کرد ∴ با دگر دوستان چه دانی کرد
لعل عتبک محمود عواقبه ∴ وربما صحت الاجسام بالعلل
از زمره مخلصان نمی یارم گفت ∴ از جمله بندگان خویشم پندار
جانا چه کرده ایم که از ما بریده ای ∴ بیگانه وار پرده صحبت دریده ای
از بهر ناکسی زکسی گشته ای جدا ∴ بر رغم دوست دشمن خود را گزیده ای
با ما چو روزگار بد افکندگی مکن ∴ ما خود نشیم بی تو بد افکند روزگار

مهری

مهری که نداری از توباکی طلبم ∴ شکری که نداری از توباکی گویم
نه همچو منت مهریاری چنبرد ∴ نه همچو منی بروزگاری چنبرد
من خاک توام بیش من بوبادم ∴ تو بیم که ازان میان غباری خیزد
من الیوم تاریخ المودة بیننا ∴ عفا الله عن ذاک العتاب الذی جری
اذا لم یکن فی الحب سخط ولا رضی ∴ فاین حلاوات الرسایل والکتب
این توانی که نیایی ز در سعدی باز ∴ لیک بیرون شدن از خاطر او نتوانی
حیاتک لا یسر به صدیق ∴ وموتک من مصایبنا العظام
وشرک حاضر فی کل وقت ∴ وخیرک رمیة من غیر رام
اذا انت لم تنصف اخاک وجدته ∴ علی طرف الهجران ان کان یعقل
وفی الناس ان رثت حبالک واصل ∴ وفی الارض عن دار القلی متحول
گفتم بنالم از تو بیاران و دوستان ∴ باشد که دست ظلم بداری زبی گناه
بازم حفاظ دامن همت گرفت و گفت ∴ زنهار تا از و بجز او ناوری پناه
شکایت دارم از دست تو بسیار ∴ ولی مهرت زبان بندی عظیم است
انی احلک ان اقول ظلمتنی ∴ والله یعلم اننی مظلوم
الام علی لو ولو کنت عالما ∴ باذناب لو لم تفتنی اوایله

جمالك لا يبقى وودي اذ رسنت ∴ فواعله يبقى على الحدثان
ومثلي معدوم اذا ما طلبته ∴ ومثلك موجود بكل مكان

الباب ١٦

في الشكاية وهو خمسة فصول

الفصل ١

في شكاية الايام والفلك والزمان

عفاء على هذا الزمان فانه ∴ زمان عقوق لا زمان حقوق
وكل رفيق فيه غير موافق ∴ وكل صديق فيه غير صدوق
نامردانرا بچرخ بر بردی سر ∴ احسنت زهی چرخ مخنث پرور
سه بر زمانه کی چنان چیره زنکلها ∴ از زیر من برارد و بالای من برود
ثبت يد الايام ان صروفها ∴ سقم الكرام وصحة الاوغاد
انا جعلنا في زمان جاهل ∴ بمواضع الاصلاح والافساد
كما ان وصلت الى زمان آخر ∴ الا بكيت على الزمان الاول
عذلت زماني منه في فعاله ∴ ولكن زماني ليس يردعه العذل
يضيق صدري الدهر بغضا لفضله ∴ وطوبى لصدر ليس في ضمنه الفضل

زهی زمانه

زهی زمانه که کردی بجای من تقصیر ∴ توقعی کنم یکدم با برآسایی
بکام دشمن کشتم زمانه دور شدم ∴ ز چشم خلق فتادم دلا چه فرمایی
اذا كان الزمان زمان سوء ∴ فيوم صالح منه غنيمه
جفا کند گردون بپایه برسید ∴ گران فراز براند رضیر مایه نماند
وز آفتاب حوادث چنان بسوخت جهان ∴ که کوه را مثل دستگاه سایه نماند
کدام طفل تمنی رسد کنون بلوغ ∴ چو در سواد و بیاض زمانه دایه نماند
جار الزمان علينا في تصرفه ∴ وأي دهر على الاحرار لم يجر
چند گویم زچرخ و مکر و فنش ∴ بخدا الکرا کند سخنش

الفصل ٢

في شكاية الاخوان

الا يا صاحبي مضى الوفاء ∴ من الدنيا وما ان له المضاء
ملكت الناس كلهم اضطرارا ∴ لان وداد اكثرهم هباء
لقد كثرت احبابي لعمري ∴ ولكن قل منهم الصفاء
فليس لهم اذا شهدوا احفاظ ∴ وليس لهم اذا عهدوا وفاء
وكم خل وثقت له ولكن ∴ بلاني منه كاشاك الجفاء

واظهر باللسان الشوق منه ∴ الیّ وقلبه عنی خلاء
لئن رفضتنی الخلان جهلا ∴ فان المسك یطرحه الطباء
جهان بگشتم و آفاق سربسر دیدم ∴ بمردمی اگر از مردمی اثر دیدم
جو مردمی و وفا نام از جهان گم باد ∴ وفا ز مردم این عهد هیچ اگر دیدم
رسایل اخوان الصفا باسرهم ∴ ولیس لاخوان الصفاء مولف
رسایل اخوان الصفاء کثیره ∴ ولکن اخوان الصفاء قلیل
انا العلا یا ابن سلیمانا ∴ ان العمی والاکی احسانا
انك لو ابصرت هذا الوری ∴ لم تر انسانك انسانا
اخلاء هذا الدهر هش وجوههم ∴ وفی القلب من نار النفاق ازیز
فلما بلونا واحدا بعد واحد ∴ علمنا بهم ان الوفاء عزیز
نقشنا ودا اخوان الصفاء ∴ باقلام الهباء علی الهواء
فکلهم ذیاب فی ثیاب ∴ حیوتهم وفاة للوفاء
این چه شهرست پر از وحشت و ظلم ∴ وین چه قوم اند سراسر تلبیس
یا حسن شهر عفا الله دورع ∴ یا حسن قوم عفا الله ابلیس
لمن یثق الانسان فیما ینوبه ∴ ومن این للحر الکریم صحاب

الی الله

الی الله اشکو اننی بمنازل ∴ تحکم فی آساد هن کلاب

الفصل ٣

في الكنایه عن سوء الحال في المقاساه وتوارد البال

عهد نیست کز ولا بسی نتوان زد ∴ یك گام بكام با کسی نتوان زد
صافی تو و یك روی تر از آینه کیست ∴ با این همه با او نفسی نتوان زد
ایا عولوا اشکوا الذی قد اصابنی ∴ الی جبل صعب الذری لا تحالیا
بغداد قلبی بالعراقین مهجتی ∴ بصنعا فوادی کیف یا الله حالیا
داء علی داء ولیس معالج ∴ مرض علی مرض ولیس طبیب
هر خسته کی در حصطبه مسکن دارد ∴ بوی ز من سوخته خرمن دارد
هر جا که سیه گلیمی آشفته دلیست ∴ شاگرد منست و خرقه از من دارد
تقسم قلبی فی محبه معشر ∴ بکل فتی منهم هوای منوط
کان فوادی مرکز وهم له ∴ محیط واهوای لدیه خطوط
فلو کان لی قلبان عشت بواحد ∴ وخلیت قلبا لی هواك یعذب
ولکننی احیا بقلب معذب ∴ فلا العیش یصفو لی ولا الموت یقرب
کعصفور فی کف طفل یسومها ∴ ورود حیاض الموت والطفل یلعب

بس با خویش وتن روز کاری دارم ∴ بس درهم وبسته کار وباری دارم

غرقه شده ام میان سیلاب بلا ∴ با اینکه من از جهان کناری دارم

تاریک شد از هجر دلفروزم روز ∴ شب تیره شد از آه جگرسوزم سوز

شد روشنی از روز وسیاهی از شب ∴ اکنون نه شبم شب است ونه روزم روز

ولو أن ما ألقاه بالأرض هدها ∴ وبالنار أطفاها وبالماء لم يجر

وبالناس لم يحيوا وبالريح لم تهب ∴ وبالشمس لم تطلع وبالبدر لم يسر

ولو أني استزيدك فوق ما بي ∴ من البلوى لأعوزك المزيد

ولو عرضت على الموتى حياة ∴ بعيشي مثل عيشي لم يريدوا

هواي مع الركب اليمانين مصعد ∴ جنيب وجثماني بمكة موثق

قال لي كيف أنت قلت عليل ∴ سهر دائم وحزن طويل

خود رهائی بکند دامن من دست محن ∴ خود گذر می بکند بر در من پای دول

آنچ من دیده ام از واقعها سر برنه ∴ وانچ من میکشم از حادثها لا تسئل

بستم سر باده ولب جوی نماند ∴ بنشستم هوس روی خوش وخوی نماند

در کوی نشاط خانه بود مرا ∴ ان خانه خراب گشت وآن کوی نماند

الفصل ۲

في الشكاية عن الضعف

في الشكاية عن الضعف

كفى بجسمي نحولا أنني رجل ∴ لولا مخاطبتي إياك لم ترني

روح تردد في مثل الخلال إذا ∴ أطارت الريح عنه الثوب لم يبن

آن چنان شد ز ضعف تن سخنم ∴ که یکی دم بشست بار زنم

سایه من اگر بگیرد پای ∴ تا قیامت بداردم بر جای

راه بر دم زدن درین منزل ∴ انچنان سخت شد ز سستی دل

گر دم از دل گهی که ره بیند ∴ با لب چار جای بنشیند

بر روی تنم تیر کمان ور بزنند ∴ تیر بکل ضرورتم صور کر نزنند

ور جنبش باد دم افکند تا کاهی ∴ در چشم کسی دیده بهم بر نزنند

استر الهوى حتى ضني يسترن ∴ فليس تراه العين إلا توهما

أبقى الهوى منه جسما كالهواء ضنى ∴ تنفس الريح فيه وهو مفقود

لو جاءني قابض الأرواح لم يرني ∴ ولو رآني يرى روحا بلا بدن

مرا ضعیفی من آن چنان نهان کردست ∴ که جز بناله نداند کسی وجود مرا

كنت مثل الخلال إذ أنا حلو ∴ ربما يهتدي إلى العيون

فأنا اليوم من نحولي ملقى ∴ حيث لا يهتدي إلى الظنون

الفصل ٥

في السكاه سن والطالع

از چشم رفت آوخ و با بخت ما نه خواب ⁂ وز رخ برفت اشک و در چشم ماند آب

بر عارضم ز مشرق پیری دمید صبح ⁂ وین بخت خفته سر نکرد دسر ز خواب

نه از سپهر وفا و نه از زمانه امید ⁂ چه طالعست مرا لا اله الا الله

که لقمه مثل زقرص خورشید کنم ⁂ تا ریک دلی بر دهدم بختم بین

لو کنت اعشق نور الشمس ما طلعت ⁂ او کنت اهوی ضیاء البدر لم یلح

الباب ١٧

في الاعتذار عن الكتابة على الظهر وترك الالقاب وفيه فصلان

الاول

في الاعتذار عن الكتابة على الظهر

سواء ظهر قرطاس وبطن ⁂ اذا كان الكتاب الى الكريم

شنو بمکارم تو کرمست ⁂ بر پشت از آن نوشتم ای دوست

پشت و رو را تفاوتی نبود ⁂ پیش دانا على الخصوص کریم

كتبت على الظهور وذاك فال ⁂ رجوت به الظهور على الاعادي

قد تقالت

تد تفالت بالظهور على ⁂ الواشي فصارت اجابتي في الظهور

وتبرکت باجتماع الکلامین ⁂ رجا اجتماعنا في السرور

ظهر جاه کریم کم نکند ⁂ وما الظهر عن جاه الكريم ناقص

نه دو روی که پشت و رو کویم ⁂ در میان شمع اندکی باشد

خواجه هم شمع انجمن است ⁂ شمع را پشت و رو یکی باشد

الثاني

في الاعتذار عن ترك الالقاب

چون لقب را تفاخرست بدو ⁂ نتوان کرد ذکر القابش

اساميا لم تزده معرفة ⁂ وانما لذة ذكرناها

شد مزین بدو کتاب و خطاب ⁂ و تباهی بذکر الالقاب

یا ابن الفوام ولا ازید که مدحة ⁂ هذا الذي اوتيت فخر فاخر

ناطقه چون شرا عاجز مدح تو شد ⁂ لاجرم آغاز کرد زمزمه احصاد

در دامن القاب تمی یارم دست ⁂ کو خانه سیمرغ نشان نتوان داد

الباب ١٨

في الاستغنا عن شرح الاحوال ووصف المحاطب والاعتذار عن كلمة وفيه فصلان

الفصل ١

في الاستغناء عنها

چون رأی تو آگهست از سر همه ∴ مستغنی ام از قصه غمها گفتن

چون رای منیر تو بود زان آگاه ∴ چه حاجت دعوی و بیانست و گواه

ولیس یزید الشمس نورا وبهجة ∴ اطالة ذی وصف واکثار مادح

ز نقش روی تو مشاطه دست باز کشد ∴ که شرم داشت که خورشید را بیاراید

القلب منزلکم فهل من منزل ∴ یخفی سرائرکم علی النزال

بشرح شوق ندارد قلم عمود قیام ∴ ضمیر پاک منیرت گواه حال منست

چون رای تو آگهست حاجت نبود ∴ کاحوال شوق عرضه دارد چاکر

ضمیر مبارک تو گواه منست ∴ ضمیر پاک تو داند که حال من چونست

وما انا فیما قلت الا کقائل ∴ زمان استواء الشمس یا شمس نوری

سخن بذکر تو آراستن مراد آنست ∴ که پیش اهل هنر منصبی بود ما را

وگرنه منقبت آفتاب معلوم است ∴ چه حاجتست بمشاطه روی زیبا را

الفصل ٢

في الاعتذار عن ترکها

اذا لم تستطع

اذا لم تستطع شیئاً فدعه ∴ وجاوزه الی ما تستطیع

الشوق لا آخذ فی شرحه ∴ لانه اکثر من ان یقال

ز بیم آنکه خداوند را ملال بود ∴ درازنمی‌کشم شرح آرزومندی

چون دست من بکنه عبارت نمی‌رسد ∴ بوسیدن تو بهست کف پای اختصار

یفنی الکلام ولا یحیط بوصفکم ∴ ایحیط ما یفنی بما لا ینفد

نه قلم شرح آن تواند داد ∴ نه زبان وصف آن تواند کرد

گو نه گویم این نامه که بس مشکل بود ∴ دارمش نامه نیز مستعجل بود

شروع در غرضی کان بانتهی نرسد ∴ مرا ز بار ز گفتن بهست ناکردن

الباب ١٩

في الادعية

ابدا یطاوع امرک الافلاک ∴ ما دام للسبع الشداد حراک

و یحیط بالاعداء سوء دوائر ∴ ما لا یکاد لدورها الامساک

بقیت بقاء الدهر یا کهف اهله ∴ وهذا دعاء للبریة شامل

بقیت بقاء لا یزال فانما ∴ بقاؤک حسن للزمان وطیب

ولا کان للمکروه نحوک مذهب ∴ ولا لصرف الدهر منک نصیب

خسروا بخت همنشین تو باد ∴ مشتری در قران قرین تو باد
خاتم وخنجر قضا وقدر ∴ در یسار تو و یمین تو باد
همه وقتی خدای عز وجل ∴ حافظ وناصر ومعین تو باد
الناس كلهم في كل حادثة ∴ فدا لنعلك ان زلت بك القدم
اراني الله وجهك كل يوم ∴ صباحا للتيمن والسرور
دام في دولة واقبال ∴ حرس الله ظله العالي
عمرت از آرزو زیادت باد ∴ کرمت لطف طبع عادت باد
کرمت عذرخواه رحمت باد ∴
اطال الله اعمار المعالي ∴ وذاك بان يطول لك البقاء

الباب ٢٥

في الوداع

تمتع من حبيبك بالوداع ∴ فما بعد الوداع من اجتماع
ولم ار في الذي قاسيت شيئا ∴ امر من الفراق بلا وداع
ودعتها فوق زفرة معرم ∴ كالبرق في جنح الظلام لموعا
نفس اذاب لحر في جيدها ∴ درر القلايد فاستحلن دموعا

وداع یار

وداع یار ودیدارم چو بگذرد بخیال ∴ نشود مناز لم از آب دیده مالامال
فراق را نفسی چون هزار سال بود ∴ ببین که چون گذرد روز وهفته ومه وسال
تو جان منی وصال من چون با شد ∴ آن دم که مرا وداع جانان کرد
لولا الدموع وفيضهن لاحرقت ∴ ارض الوداع حرارة الاكباد
اودعكم يا سادتي لاعدمتكم ∴ وناظر عيني بالدماء خضيب
وان فؤادي سار يقفوا مطيكم ∴ الا اكرموا مثواه فهو غريب
قامت تودعني والدمع تغلبها ∴ تهتز مثل اهتزاز الريح بالغصن
ثم استمرت وقالت وهي باكية ∴ يا ليت معرفتي اياك لم تكن
می رفت ومی گریست ومی بست نقاب ∴ وز دیده نرگسینش می بارید آب
گفتم که گریست بینم ای در خوشاب ∴ گفتا که سحرگاه ولیکن در خواب
ولما صح توديعي بسعدى ∴ ورأى ان اخلفها ورائي
بكت سحا لفرقتنا وقالت ∴ جبوذی گر نبوذی آشنائی
رحلتم فذاب الجسم يوم وداعكم ∴ وهل جسد يبقى اذا غابت الروح
حشاشة نفس ودعت يوم ودعوا ∴ ولم ادر اي الظاعنين اشيع
ماذا الوداع وداع الوامق الكمد ∴ هذا الوداع وداع الروح والجسد

وكنا جميعا كالجميع تألفا ⁂ فعاد وداع فافترقنا كأحرفه
الا الف قد عانقتني للنوى ⁂ فالتف خداى وخداه
كأنه رام الى غاية ⁂ تناول السهم بيمناه
حتى اذا ادناه من صدره ⁂ ابعده ساعة ادناه
اذا داهاك الفراق فاصبر ⁂ ولا يهمنك البعاد
وانتظر العود عن قريب ⁂ فان قلب الوداع عادوا

الباب ٢١

في ورود الخبر والاستخبار

بالله يا حادى الانضاء ما الخبر ⁂ اعرس الركب بالبيداء ام عبروا
متى اين اقبلت من تعرف اين غدا ⁂ جيراننا كيف هم ما الحال ما الخبر
استقبل الركب واستنشق روائحه ⁂ على الحبيب تنشر منه تحييكا
قف بالديار وناد في صحرائها ⁂ فعسى يحدثك الحى عن انبائها
اى پيك خجسته كى دارى نشان دوست ⁂ با من بگو حديث درفشان دوست
حال از زبان دوست شنيدن چه خوش بود ⁂ يا از دهان آنكه شنيد از دهان دوست
اى يار آشنا علم كاروان كجاست ⁂ تا سر نهم در قدم ساربان دوست

الم يان

الم يان للهجران ان يتصرما ⁂ وللغصن غض البان ان يتبسما
وللعاشق الصب الذى ذاب وانحنى ⁂ الم يان ان يبكى عليه ويرحما

الباب ٢٢

في الانتظار والاستحضار والحث عن الوصال والنهى عن الفراق
وفيه فصلان

الاول

في الانتظار والاستحضار

سهرنا وذقنا لذة اللهو كله ⁂ وما ذاقت الاجفان لذة يومنا
فبادر اطال الله عمرك اننا ⁂ اذا ما التقينا لم يطل عمر يومنا
ديدار ترا چشم همى دارد چشم ⁂ گفتار ترا گوش همى دارد گوش
الحاضرون بلا حضورك غيب ⁂ والغائبون اذا حضرت حضور
گوش بر در زتو و ديده براهست مرا ⁂ ور جفاى تو بلطف تو نگاهست مرا
هم اميدى بكنارى ولبى مى دارم ⁂ ور چه در خون دل و ديده شناست مرا
انتظارم ملك كى آتش و آب ⁂ بكند آنچه انتظار كند
نحن في اكمل السرور ولكن ⁂ ليس الا بكم يتم السرور
مرا دو ديده براه و دو گوش بر پيغام ⁂ تو فارغ و بافسوس مى رود ايام

بانای وحلقه بر در زندان شوق زن ∴ کاحباب را دو دیده جو مسمار بر در است

بانای که در فراق تو چشم امیدوار ∴ جون گوش روزن دار بر الله اکبر است

همه اسباب شادمانی هست ∴ جز حضور تو در نمی یابد

اذا طنت الاذان قلت ذکرتنی ∴ فان خلجت عینی رجوت التلاقیا

تو قدم رنجه کنی بامن مشتاق آیم ∴ انتظارم منتهای زین وجه می فرماتی

کار ما را اساس و قاعده نیست ∴ بی حضور تو هیچ فایده نیست

ای مثل تو با کنون نبوده ∴ زالهه دم کی فتاده درکسا کش

اینی بدن سبزکار زربفت ∴ وین خیمه ازرق منقش

بند ست وحریفکی دو سه دم ∴ در کوسککی نشسته سرخوش

با سیسکی شراب صافی ∴ جون طبع تو درسک آب و آتش

تشریف حضور بخش لیکن ∴ بی تیر و کمان و کیش و ترکش

الثانی

في الحث على الوصال والنهي عن الفراق

بحرمة ايام الوصال الفواضل ∴ ونور ليال كالبدور الكوامل

بما بيننا من عفة وطهارة ∴ واقوال الصدق لم تدنس بباطل

بیغزی

بفقری بصبری بانکساری لغربتی ∴ بفیض دموعی فی رسوم المنازل

اجرنی من الاعراض والصد والقلی ∴ ولا تبلنی بالهجر والهجر قاتلی

نبود هیچ کانی مرا کی دشمن وار ∴ بدین حال بندی بهجر دوست کمر

جه وقت فرقت و هنکام رفتن سفر هست ∴ سفر مکن که جهان بر دلم شود جو سقر

هنوز مدت یک هجر نارسیده بپایی ∴ هنوز مدت یک وصل نارسیده بسر

بهانه سفر و عذر رفتن آوردی ∴ دلت ز صحبت یاران ملول گشت مگر

الام اقاسی الهجر والهجر ممکن ∴ الم یکف بالهجران حین امتناعه

اذا المرء طول العمر فی ضیق فرقة ∴ فکیف انفساح الوصل عند انقطاعه

سیبدیهم قطاع الاخوة لا ضیا ∴ تنظره مشتاق ولو فی وداعه

الى كم يكون الصد عن كل ساعة ∴ وكم لا تملين القطيعة والهجرا

رويدك ان الدهر فيه كفاية ∴ لتفريق ذات البين فانتظرى الدهرا

الم یان یا صاح ام قد انت ∴ بامر المتیم ان یعتنی

فعج بالمطية لی عوجة ∴ علی العلم الفرد بالمنحنی

مضی العمر اجمعه للبعاد ∴ فموعدنا للتلاقی منی

بوصالت که هجرا مکذار ∴ که کنند بس ترک ناز بها

ور روی لطف نبینش از بن مماتی ∴ از دعاگوت نیاید زیبا

الباب ۲۳

فی الوعد وما یتعلق به من التاخیر والخلاف وغیرهما

ولا اقول نعم یوما فاتبعه ∴ بلا ولو ذهبت بالمال والولدا
هو الاقبال انجز فیک وعدا ∴ بسوقه لغیرک فی المطالب
فانجز وعدک المأمول ایضا ∴ فان الوعد دین فی النوال
وعده وقول خواجه آفاق ∴ هر چه گویند همه دروغ بود
ور بگویند کی بکنیم خورد دم ∴ علم الله کی نیم دروغ بود
هر وعده و هر قول که با من کردی ∴ آن وعده خلاف آمد و آن قول دروغ
سوورا وعدها چنان باید ∴ که با انجاز مقترن باشد
وعدها دراز بی حاصل ∴ کاهش جان و رنج تن باشد
نفسی فداؤک حاجتی محبوسة ∴ ولسان شکری مطلق لم یحبس
فامنن بوعدک القدیم معجلا ∴ فالله لم یأمر بمطل المفلس

الباب ۲۴

فی الوعید وما یتعلق به من جملة المسالات به

قل للذی

قل للذی بقراع السیف هددنی ∴ ما قام مصرع جنبی حین یصرعه
اضحی یسد فم الافعی باصبعه ∴ یکفیه ما قد تلاقی ثم اصبعه
قام الحمی الی البازی یروعه ∴ واستمرت للقاء الاسد اضبعه
فلارکبن عزیمة عضد به ∴ ماخسه بدع الانوف رواغما
بالنار هددنی قومی فقلت لهم ∴ النار یوجم من فی قلبه نار

الباب ۲۵

فی طلب الجواب والاستدان وغیرهما وهو فصلان

الاول

فی طلب الجواب

از سر لطف جوابم فرمای ∴ که مرا طاقت از ین بیش نماند
بجوابی مشرفم فرمای ∴ تا شود با ایادیت منضم
بلا و نعم کو جوابم ده هست ∴ مضاف الادی دیگر شود

الثانی

فی الاستدان

گفتم بن خدمت کاب انوری بر در باست ∴ چون حوادث بار گردد با جو اقبال اندر آید

على الباب عبد من عبادك شاكر ∴ بجودك مغمور بنعماك معترف

ابدخل كالاقبال لا زلت مقبلا ∴ مدى الدهر ام مثل الحوادث ينصرف

دعاءك على الباب نهاه البواب ∴ بالرد عن الدخول فاغتنم وغاب

ما تأمر كالنكبة هل ترجعه ∴ او يدخل كالدولة من غير حجاب

الباب ٢٦

في استطالة الليل لي استبطاء الزمان

فيا حبذا ذاك السهاد وليلة ∴ جمعت بها شمل الفؤاد المقسم

يكاد فؤادي كلما غار كوكب ∴ يفارقني خوف الصباح المذمم

اقول وقد جاد الظلام بنفسه ∴ فلم يبق منه غير انفاس مغرم

ايا صبح لا يقرب ويا الليل لا تزل ∴ ويا ايها النجم الحثيث تدوم

امشب كه بر منست بار [illegible] دم ∴ واورده من اورا بد وصد حيله بدم

اى فاتحه صبح زروى اخلاص ∴ الحمد وان بجادمى خوان و مدم

عمر منى اى شب ار بايان نرسى ∴ جان منى اى صبح اگر برنايى

بر گو يه كوم من بخسا اى صبح ∴ اين خنده سردت ز كجا مى آيد

اى شب اگرت هزار كار ست مرو ∴ وى صبح اگرت هزار شادىست مخند

الباب ٢٧
في تعذر تحصيل
المطلوب

الباب ٢٧

في تعذر تحصيل المطلوب وما يقارب به

خورشيد بلند را بدست آوردن ∴ برتشكو تقدير شكست آوردن

نتر شند را بار بنشست آوردن ∴ نتوان نتوان ترا بدست آوردن

ابل من علت السقام طبيبه ∴ ويغبق من سحر عين الراقي

ايها المنكح الثريا سهيلا ∴ عمرك الله كيف يلتقيان

هي شامية اذا ما استقلت ∴ وسهيل اذا استقل يمان

مه را ز فلك بطوف بام آوردن ∴ درگاه سحر نماز شام آوردن

وز روم كليسا بشام آوردن ∴ نتوان نتوان ترا بدام آوردن

راحت مشرقة ورحت مغربا ∴ فمتى التقاء مشرق ومغرب

كيف الوصول الى سعاد ودونه ∴ قلل الجبال ودونهن حتوف

والرجل حافية وما لي مركب ∴ والكف صفر والطريق مخوف

الباب ٢٨

في خيبة الراجي وما يناسبها ويقرب منها

صحبتكم عامين في حال غير نجاح ∴ ارجي نداكم والجنون فنون

فما نلت منكم نائلاً غير أنني ∴ تعلمت ذل الفقر كيف يكون

چوخ از دهنم نواله در خاک افکند ∴ دولت قدحم بیش لب آورد و بریخت

مرا بود امید نیک اختری ∴ ولی بخت بد نیک تقصیر کرد

شبها سنک در کوی نوای جانبه ناز ∴ می آیم و محروم همی کردم باز

فآفة الانسان الا المنى ∴ طوبى لمن طلقها ولستراح

املتهم ثم تاملتهم ∴ فلاح لي ان ليس فيهم فلاح

الباب ٢٩

في التجاسر والتجانب

فالتطفيل وللمعالي انما ∴ يسعى اليهن الفريد الواحد

مرا سخن ز مفاعيل و فاعلات بود ∴ مرا ز کجا سخن سر مملکت ز کجا

نوا ز کجا و سر زلف دلبران ز کجا ∴ بپای خود بلا می روی تو بیچاره

من که و می خوردن آواز چنک ∴ ننک و کیبا باشد و کیبا و ننک

قالوا تسل فقلت ليس بممكن ∴ فالمحب وعارض السلوان

الباب ٣٠

فيما يصلح كتابته في العنوان

من الخادم

من الخادم المشتاق عبد عبيده ∴ لمن الحضرة العلياء دام ظلاله

کو از طالع خویش خشنود می ∴ رسانیدن نامه من بود می

رهی از عزت فلک فرق نبارد ∴ که القاب تو بر عنوان نویسد

يا كتابي اذا وصلت اليه ∴ قبل الارض ثم قبل يديه

ووالله ما نابى جناب صلاله ∴ كتابي لا منيتي ان اكونه

چون بدان حضرت شریف رسی ∴ روی بر خاک نه کی بر سان

يا كتابي اذا وصلت اليه ∴ فبحق الوداد قبل يديه

كتبت واني بالكتاب لحاسد ∴ على انه دوني يلقاك بسعد

قبل اناملك فلست اناملا ∴ لكنهن مفاتح الارزاق

الباب ٣١

في النسيب والغزل

الروض نضرته بحسنك تشهد ∴ والورد جاء لمدح خدك يورد

وعلى قوامك حين يخطر مايسا ∴ شق الغصون والبان اذ ساود

والدوح يرقص في الغدير مصفق ∴ والورق من طرب اليك يغرد

وجعلت قلبي منزلا لك عامرا ∴ فاليه طرفي حين اطرف يسجد

فلیتك تحلوا والحیوة مریرة ⁂ ولیتك ترضی والانام غضاب

ولیت الذی بینی وبینك عامر ⁂ وبینی وبین العالمین خراب

البان فی خجل من قدك الزاكی ⁂ والبدر حیران لخفی من محیاك

ما ان نظرت الی سهل والاجبل ⁂ الا رأیت اسیرا من اساراك

كیف السلامة فی الدنیا الذی بصر ⁂ وقد تعرض بین الكر عیناك

هیهات هیهات لا تصحوا الی ابد ⁂ من ذاق جرعة خمر من حمیاك

لا تقتلی مسلما ان كنت مسلمة ⁂ ایاك من قبله ایاك ایاك

ای رنگ عارض تو آتش براب بسته ⁂ وی چین طرهایت از مشك تار بسته

جادوی غمزه تو بگشاده دست صنعت ⁂ بر عارض تو از خط ستی براب بسته

روی تو کرده روشن آفاق را وانگه ⁂ نی کور کرده وابر آفتاب بسته

بر سایه زلف تو عقل بگواهست ⁂ غلام روی تو چون آفتاب بجاهست

همیشه سایه حسن تو بر خورشید ⁂ چنانك سایه خورشید بر سر ماهست

روی چگونه روی روی چو آفتابی ⁂ زلفی چگونه زلفی هر حلقه و تابی

هر پرتوی زرویش در چشم عقل نوری ⁂ هر حلقه زلفش در حلق جان طنابی

کز عکس عارض تو بر صحن عالم افتد ⁂ گردد ز سایه او هر ذره آفتابی

دردو

دردو در چشم مستت هست از رقیبه ⁂ افتاده همچو نرگس هر گوشه خرابی

نظر الصباح الی صفاء جبینه ⁂ فتعلقت انفاسه الصعداء

واللیل افكر فی سواد فروعه ⁂ فتشبثت بمزاجه السوداء

گو تو گذری شبی بباغی ⁂ گش نیلوفر بر آبست

نیلوفر از آب سر بر آرد ⁂ پندارد رویت آفتابست

خضبت كفها الخواضب نقشا ⁂ انا منها علی فوادی اخشی

عجبا من بنانها وهی ماء ⁂ وعلیها النقوش لا تنفشی

نرگس مخمور را اگرچه هست ⁂ نسخه از چشم تو لکن سقیم

جوهر فرد ست دهانت که آن ⁂ جز سخن کرد نشاید دو نیم

وشادن فی القصور ماواه ⁂ وفی ریاض القلوب مرعاه

قد كتب الحسن فوق جبهته ⁂ اشهد ان لا ملیح الا هو

دوش رویت بخواب می دیدم ⁂ نیم شب آفتاب می دیدم

حكین البیض لحظا وابتساما ⁂ ووفق الشمس لینا واعتدالا

واغید رق ماء الوجه منه ⁂ فلو ارخی لثاما عنه سالا

تبین سوادها الابصار فیه ⁂ فحیث لحظت منه حسبت خالا

حب

زلفت اندر باب حسنی دیگر است ∴ کفوق اندر زلف دینی دیگر است
کرد ماه از مسک بالحومن زدی ∴ افتابت خوشه چینی دیگر است
روی چون حاصل کم آزاران ∴ زلف چون نامه کنه کاران
غمزه مانند آرزوی حسد ∴ در کمین گاه طبع بیماران

الباب ٣٢

فی الامثال وارسالها وما يتمثل به

تهون علينا في المعالي نفوسنا ∴ ومن نكح الحسناء لم يغلها المهر
لا غرو ان شعف الايام يحسده ∴ ان العطاء مجبب في ذاته
اذا عظم المطلوب قل المساعد ∴ در خانه اگر کس است یک حرف بس است
∴ وبضدها تتبين الاشياء ∴
بوسته جدا باشد و بورسته جدا ∴ بيهوده سخن بدين درازی نبود
كليم بخت کسی را که بافتند سیاه ∴ بسپید کردن آن نوعی از محالات است
ومن لم يكرم نفسه لا يكرم ∴ السعي فيما لا يتم عناء
الناس لولا عزهم فهم الدمى ∴ والمسك لولا عرفه فهو الدم

القسم الثالث

فی المتفرقات

فی المتفرقات وهی سبعة ابواب

الباب ١

فی الاحاجی المشکلات

ما اسم الرباعي الحروف وانما ∴ باثنين يكتب والصحيح فواحد
از غایت لطف نام یارم ∴ آبیست میان کل حکیمه
ما الذي تزاده دونه لعفاته ∴ حفظ القيادة او مناط الفرقد
ما الموهوم الجمع ممنوع صرفه ∴ في راحة مثل المنادي المفرد
اني اذا ما ابيت محتدبا ∴ او جئت اشكو اليك ضيق يدي
اخذت لي ما لبسار اربعة ∴ منقوصة سبعة من العدد
صبح بدا عكس السماء بخده ∴ كذا شبح الاجسام في الماء معكوس
وقلت لعبد الله لما وكا وه ∴ ونحن بوادي آل بكر وهاشم
ایا فاضلان و حکیمان عالم ∴ که از را تا ان انجمن با فروغ است
زحسنی که جانم ازان تازه کردد ∴ اگر راست پرسید باری دروغ است
نام آن بت که شمع انجمن است ∴ قلب تصغیر قلب قلب من است
فيك خلاف لخلاف الذي ∴ فيه خلاف لخلاف الجميل

وغير مثل انت سوى عنبره ∴ غير سوى غيرك غير البخيل

الشمس طالع لينت لكا سفه ∴ تبكي عليه نجوم الليل والقمرا

وان قوبن السوء بعدي وشاهدي ∴ كما شرقت صدر القناة من الدم

حقه و مهر ست ماه و سپهر ∴ که شاکرد حقه باز رسد

باری از راه خویشش برچید ∴ چون که کار رفت باحترا ز رسید

رجل علق الطلاق بشهر ∴ قبل ما بعد قبله رمضان

نیع او کرا فوصح نشود غوطه خورد ∴ در زمین طل زمین ان که امد ممدود ست

نامیست چهار حرف وهجاء لعدد ∴ ور قلب کنی خواه صد و خواهی بیست

بزبان عرب بدرجه بود ∴ فروی را بلجه خرجه بود

پای سنبت بدو اضافت کن ∴ تا بدانی رسک ترجه بود

وذات فم جبنا قبح ربها ∴ ولم یکسب اجرا نشیجها قط

تعلق بالصبیان مذ صح الهوی ∴ کان بقایا آل لوط لها رهط

موکب شاه اخران زوف رکاب مشتری ∴ نشش مهه دادل تهش قصر دوا دری

شخصی که انیس دل رنجور منست ∴ تصحیف مثال دل مهجور منست

جد سه یک شد اکل هیچ بود ∴ که حلش دلت بر هیچ بود

مرکب زیاس تو بوذ انکه خشم ستم ∴ در بشد و چون دست یافت پای برادر شکست

وما اسم صحيح بلا علة ∴ يكون اذا شئت فعلا وحرفا

ثلاث بعين عن واحد ∴ فان اسكنوا وسطه صار الفا

سر از بن خورشید جدا باید کرد ∴ بر کردن شب نهاد و نامش بر خواند

على لبن لاقيت ليلى بخلوة ∴ زيارة بيت الله رجلاي حافيا

الباب ٢

في المعميات والرباعيات وهو خمسة فصول

الاول

فيما يتضمن وصفه وتشبيهه

شربنا على ذكر الحبيب مدامة ∴ سكرنا بها قبل ان تخلق الكرم

لها البدر كاس وهي شمس تديرها ∴ هلال وكم تبدو اذا مزجت نجم

فان خطرت يوما على خاطر امرئ ∴ اقام به الافراح وارتحل الهم

ولو طرحوا في فيء حائط كرمها ∴ عليلا وقد اشفى لغادره السقم

ولو عبقت في الشرق انفاس طيبها ∴ وفي الغرب مزكوم لعاد له الشم

ولو خضبت من كاسها كف لامس ∴ لما ضل في ليل وفي يده نجم

ولو جليت سرا على أكمه غدا ∴ بصيرا ومن راووقها تسمع الصم

ولو نال فدم القوم لثم فدامها ∴ لأكسبه معنى شمائلها اللثم

يقولون لي صفها فأنت بوصفها ∴ خبير نعم عندي بأوصافها علم

صفاء ولا ماء ولطف ولا هوى ∴ ونور ولا نار وروح ولا جسم

در دل شیشه آتش افتاذست ∴ یا خوذ آن رنگ طلعت باذه ست

یا نه خورشید طیلسان دوش ∴ بر لعلی می فرستاذه ست

یا پیاله ز فرط لطف شراب ∴ در هوا چون شرار استاذست

یا نه می در نظر نمی آیذ ∴ کو بیا جام خوذ ربجاذست

یا نه خوذ عکس چهره ساقیست ∴ آن کی ابکینه افتاذست

مدامة كبريق السيف رقتها ∴ إذا أشاربه في الشمس جاليه

رقت عن الوهم حتى ما يمازجه ∴ ولا يجاوزه في قلب ناويه

يا شمس بابذ ربا نهار ∴ أنت لنا جنة ونار

يجنب الإثم فيك إثم ∴ وخشية العار فيك عار

لا ينزل الليل حيث حلت ∴ فدهر شرابها نهار

حتى لو استودعت سرا ذا ∴ لم يخف من نورها السرار

وكاس

وكاس قد شربناها بلطف ∴ فخال شرابها فيها هواء

وزنا الكاس فارغة وملأى ∴ فكان الوزن بينهما سواء

وراح من الشمس مخلوقة ∴ بدت لك في قدح من نهار

هواء ولكنه جامد ∴ وماء ولكنه غير جار

آن می که چون ز دور بداری ز عکس او ∴ رنگرف سوده کردذ و مغز اندر استخوان

ور بکذرذ بری و شب اندر شعاع او ∴ از چشم آدمی نتواند شذن نهان

روحیست در کثافت و شمسیست در کسوف ∴ نوریست بی بخیر و ناریست در دخان

از آن شراب که در دیش نیاز رنگی ∴ هلال عید توان دیذ روز سنگ انداز

مبین که بر تو عکسش ز سطح ظاهر خم ∴ برون کنذ ز صمیم ضمیر نکته راز

إذا قام مبيض اللباس يديرها ∴ توهمته يسقي بكم صو رد

ثقلت زجاجات أتتنا فرغا ∴ حتى إذا مليت بصرف الراح

خفت وكادت تستطير بما حوت ∴ وكذا الجسوم تخف بالأرواح

کمیت رنگی کو بر نوش شوذ گلگون ∴ نکار کرده بدیوار صورت شدیر

سا لغت بکم خفتکان خواب عدم ∴ بسوی زنده کنذ بی وجود شاعر

تخفى الزجاجة لونها فكأنها ∴ في الكف قائمة بغير إناء

صفت وصفت زجاجتها عليها ∴ كمعنى دق في ذهن لطيف

باده كز فروغ پرتو او ∴ درعدم نقش شى توان ديدن

ما تم منها ثلاثا قط شاربها ∴ الا رأى عقله منه على سفر

ولو حملت من ارضها الريح نفحة ∴ ومرت بعاد الطفته من اللحد

ولو ذكرت وسط الجحيم ديارها ∴ لبدلت النيران بالجنة الخلد

ومدام كأنها في حشاء ∴ الذي صباح مقارن لمساء

ما توهمت قبلها ان شي ∴ العالم نارا تذكى بقرع الماء

مازجت جوهر الزجاج فجاءت ∴ كشعاع ممازج بهواء

وتجلت من الحباب بدور ∴ تتلالى باللحظ والايماء

وكأن المدير في الحلة ∴ البيضاء منها في حلة حمراء

الثاني

فيما يتضمن الوصف والحث على شربه والتحريض على الاشغال

هات يا بدر شرابا يشبه اللعل المذابا ∴ واسقنا من صرف راح كشفت عنا العذابا

كلما سفح منه الكاس في الارض صبابا ∴ قلت من وجدي عليه ليتني كنت ترابا

هاتوا الصبوح فوجه الصبح لاقينا ∴ وانفوا الكرى بالحميا عن مآقينا

هاتو

هاتوا مشعشعة حمراء صافية ∴ كأنها عصرت من خد ساقينا

كأنها الشمس ذرت من مشارقها ∴ مبيضة ثم غارت في تراقينا

هاتوا انادر الى اللذات هادمها ∴ فان هادمها يوما تلاقينا

خليلي قد طاب الشراب المورد ∴ وقد عدت بعد النسك والعود احمد

فهات عقارا في قميص زجاجة ∴ كياقوتة في درة تتوقد

يصوغ عليها الماء شباك لؤلؤ ∴ له حلق بيض تحل وتعقد

ساقيا باده صبوح بيار ∴ دانه دام هر فتوح بيار

قبله ملت مسيح بده ∴ آمد نوبت صبوح بيار

هين كه طوفان غم جهان بگرفت ∴ مي همراه عمر نوح بيار

مدام كتبر في اناء كفضة ∴ وساق كبدر مع ندامى كأنجم

اذا برزت من دنها في زجاجة ∴ حكت نفحة بين الحطيم وزمزم

وان حرمت يوما على دين احمد ∴ فخذها على دين المسيح ابن مريم

ساقى كه چو حلواى نبات است كجاست ∴ وان مي كه بدو رغم نجاست كجاست

آن آتش عقل سوز يعنى باده ∴ كز خاك به از آب حيوتست كجاست

قلبي بين الحريق يا ساقي ∴ فهات كاس الرحيق يا ساقي

کما اذا الجة الهموم طفت ٭ باخذ کف الغریق یا ساقی
لو سار فی جداول العروق محا ٭ بفوم قد الرسیق یا ساقی
رقت من العین من لطافتها ٭ والثان فی ذا الدقیق یا ساقی
من لون خدیک بان حمرته ٭ لون المدام العتیق یا ساقی
وهکذا الشمس فعلها ابدا ٭ بحمر وجه العقیق یا ساقی
لیالی اللهو یا ساقی استقلت ٭ وایام العبادة قد اطلت
فلا تشرب باقداح صغار ٭ فان النفس قد سئمت وملت
الم تسمع بما قد قیل قدما ٭ اذا العشرون من شعبان ولت

الثالث

فی التماس

قد بدت حاجة لذلک فابحها ٭ ترح ساجیا لوشی ثناء
فاغثنی بقهوة تستعیر ٭ الشمس سربالها بلیل العشاء
سرورا ازلی سخاوت تو ٭ عالمی شاد وخرم و مستند
سرکه هستند در نشیمن خاک ٭ همه بر بوی جود تو هستند
وکلا را اشارتی فرمای ٭ تا سبوی شراب بفرستند

ای مقصد

ای مقصد کشور جهاندار ٭ در بنک وبد آشیانه تو
خطی بوکیل خاص بنویس ٭ یعنی بشرابخانه تو
جو عیش وجامه بدخواه تلخ وکهنه فرست ٭ مرا شرابه جون نوجوان خوش وشیرین

الرابع

فی المتفرقه فیها

بین المدام وبین الماء شحناء ٭ تنقد غیظا اذا ما مسها الماء
تبنی سماء علی ارض معلقة ٭ کانها غلق والارض سضاء
ولما شربناها ودب دبیبها ٭ الی مکمن الاسرار قلت لها قفی
مخافة ان یلقی علی شعاعها ٭ فینظر جلاسی الی سرک الخفی
بنهته ورواق اللیل مسدل ٭ وسط الریاض دفینا فی الریاحین
فقلت خذ قال کفی لا تطاوعنی ٭ فقلت قم قال رجل لا تواسینی
انی غفلت عن الساقی فصیرنی ٭ کما ترانی سلیب العقل والدین
رایت الحمیا فی الزجاج بکفه ٭ فشبهتها بالشمس والبدر فی البحر
ساقی باده در کمو دست کرد ٭ کورا نه بعاقبت در آورد بای
الراح طیبه ولیس تمامها ٭ الا بطیب خلائق الجلاس

تمه

تبسم لما رآى راحنا ∴ بها لون كاساتنا يكتتم
فقال المدامة ابن الزجاج ∴ فقلت التبسم ابن الفم
درخط پیاله آیتی هست لطیف ∴ کاندر همه جا مدام خوانند ورا
احن الاشعار عندی داو بالحمر الخمار ∴ والذالای عندی وتری الناس سکاری
حلا لحبا الماذی فی فمی الشرب ∴ بفی لابی ان رام معذرتی توب
تغیر فی وجه اللحاة علی یدی ∴ کمیت جری جری المذاکی ناسکب
جعلت له فی القلب حبا لانی ∴ سمعت بان الراح مسکنها الحب

الخامس

فی الربیعیات

اللهو قد جن بالغصون هوی ∴ فصار فی نفسها تمثلها
فغار منه النسیم عاشقها ∴ وجاء عن وصله یمیلها
طلعت اوائل للربیع فبشرت ∴ نور الریاض بجدة وشباب
وتری الغصون اذا الریاح تناوحت ∴ ملتفه لتعانق الاحباب
ورد الربیع بحسنه وبهائه ∴ فحکی هوی للعشاق طیب هواء
فاشرب علی ورد الربیع مدامة ∴ ورده بسیمه ورواء

وعلى الورد

وعلى الفتى للورد فی ایامه ∴ حق فلیس یسوغ غیر ادایه
روز عیش وطرب وبستانست ∴ روز بازار وگل وریحانست
تو ده خاک عبیر آمیزست ∴ دامن باد عبیر افشانست
لاله بر شاخ زمرد مثل ∴ قدحی از شبه ومرجانست
لقد کنت اودعت الزمان ودیعة ∴ لانفعها فی خدمة الورد نا عما
ولما اتی فصل الربیع مبشرا ∴ بان زمان الورد اقبل قادما
وباتت قیان الطیر ترفع لحنها ∴ بشکر سحاب سکب الوبل دائما
وخافت علی الاغصان عینا فقلدت ∴ من العشق اعناق الغصون تمائما
تقاضیت واسترجعت منها ودیعتی ∴ وما کنت منها فی الخیانة عالما
فردت ولاکن مثل وجنه باخل ∴ تسامح سکران واصبح نادما
باد صبا بیشک جها می کند ∴ کس نکند آنچ صبا می کند
مست زگلزار شد از بامداد ∴ عربده با شاخ گیا می کند
طیب طفلان چمن می دهد ∴ باز گلی هوس بنوا میکند
زلف ریاحین وگریبان شاخ ∴ می کشد وباز رها میکند
بنیسان وقت سرة للانسان ∴ واوان طیب الراح والریحان

شهر له بنسیمه ونعیمه ٭ صفة تحاکی جنة الرضوان
یا حبذا ضعف النسیم اذا ونی ٭ وتحرش الریحان بالریحان

الباب ٣

فی اللطایف والایهامات وغیرهما

لک یا امیری فی الملاحة ناظر ٭ یسطو علی وحاجب لا ینصف
من احذ یدی وقدک عادل ٭ لا یسمع الشکوی وصدغک مشرف
انی اوصل ان اری لک عارضا ٭ فلعله عنی الظلامة یکشف
بالای تو ای دوست بلای دل ماست ٭ رعنایی نرگست عنای دل ماست
گفتی سر زلف ماست جای دل تو ٭ جای همه دلهاست چه جای دل ماست
آوردمت ای عمر به پیری یکبار ٭ زیرا کی به پیری یکبار آید عمر
داری دهنی تنگ بدین سان کانرا ٭ باتنگ ضمنی نمی کنی بتوان دید
ای اشک چو راز من بصحرا بردی ٭ تو نیز ز چشم من بیفتادی رو
زلف تو و نرگس تو دانند کی ما ٭ غمخوار کسکان و بیمارانیم
اشکی که ز دیده پیش او ساختمش ٭ از گرم روی چو بیک شناختمش
آن بود کی آبی برخم باز آورد ٭ با آن همه کز دیده بینداختمش

زلف تو ندیم

زلف تو ندیم باکمنر بادی ٭ دوراز رویت نشوم دور از رویت
حل صدغیه ثم قال اقوف ٭ بین هذین تحلت فرق دقیق
پیوسته کسی خوش نبود در عالم ٭ جز ابروی یار من که پیوسته خوش است
خدا گفت امسال بعروف ٭ مرا کشتی تو معروف با مساک
گفتم چشمت گفت که در مستی مپیچ ٭ گفتم دهنت گفت منه دل برهیچ
گفتم زلفت گفت براکنده مگوی ٭ باز آوردی حکایت پیچاپیچ
قالوا اتیمه تغار زی بها حول ٭ فقلت احبها فی العین عیناها
کان کلا من العینین عاشقه ٭ لاختها فهی طول الدهر یرعاها
چشمت بدمی هزار رنگ امیزد ٭ تا بو کی غبار فتنه انگیزد
گو مردم از وکمان کو دست مرنج ٭ از فتنه چگونه آدمی نگریزد
از جمله خوشیهای بهارم بی تو ٭ جز آب روان نیامد اندر دیده
لما سرقت ناظری عن وجهه ٭ وردا حمته صوارم الاحداق
قطع الکری عن ناظری تعمدا ٭ والقطع حد جنایة السراق
با لطف تو گر لاف زند آب روان ٭ تردامنیست می زند سر بر سنگ
گفتی سر زلف را بدست تو دهم ٭ در پای فکندی آخر گفتی با من

شوریده شد نسیم زلف بر روی خوش ❀ وان لب که بر روی تو شوریده نشد
باد صبا ز عنبر لطف و شمایلت ❀ بیمار بود دوش سحرگاه در گذشت
چون مملکت حسنی همی بخشند ❀ هندوی سر زلف ترا چین دادند
در وصل تو بسته ام همه همت خویش ❀ باشد که به منتهای همت برسم
گو خانه خود سیه نمی خواست دلم ❀ اندر خم زلف تو چرا خانه گرفت
إذا شئت أن ابتلى بالدما مل ❀ فعن كل شي مفسد للدما مل
یادم چو یاران عزم سفر می آید ❀ بر من همه خوش دلی بسر می آید
گلگون سرشکم که چو آبیست روان ❀ از گرم روی بروی در می آید
حمل النسيم حكاية الاشواق ❀ ارايت ضعف وسايل العشاق
اقول لطبي مرني ومني رابع ❀ لانت اخو ليلى فقال يقال
فقلت يقال المستقيل من الهوى ❀ إذا مسه ضر فقال يقال
چندان که قفا خوردم ازو چون مسمار ❀ پیشانی من سخت تر آمد در کار
تا باد شدم عاقبت از سر تیزی ❀ با آن همه سرکشی بزور از در یار
چون زلف و رخت نشان نداد کسی ❀ یک شب کی دراز بو زمانی باشد
ای داده شراب از لب نوشین دوشم ❀ گو می که بیاد لب دوشی بنوشم
حر

چون طره شب رنگ تو در عالم نیست ❀ گویا که شئی حسنت که قدری دارد
پیوسته چو گل در زلف خوبان کردی ❀ این مایه ندانی که پریشان کردی
معذور بود زلف گر آشفته شود ❀ زیرا که دو بیمار عزیزش خفتست
بر مملکت عارض تو تا طره حشمتست ❀ در بارگه حسن تو حاجب ابروست
جز روی تو در صحیفه دلم ننشیند ❀ جز قد تو راست نیست پرگار دلم
لبها تو چون گلست و دشنام چو باد ❀ هر باد که بر گل گذرد خوش باشد
تا دیده همی کنی و بر می گذری ❀ نادیده مکن چو دیده باشی ما را
ومن عجب ان الصوارم في الوغا ❀ تحيض بايدي القوم وهي ذكور
واعجب منها انها في اكفهم ❀ تأجج نارا والاكف بحور
نی داروی تو شکر بسیار ❀ چون چشم بتان خوش است و بیمار
دی شمس طبیب داروی داد مرا ❀ در حال بخوردم و بقا باد مرا
از بهر علاج من قدم رنجه مکن ❀ چون رنجم گرای دستت بکند
طول الحيوة يطيبها لا طولها ❀ طول الحيوة يكون للحيات
ليلي وليلى نفى نومي اختلافهما ❀ بالطول والطول يا طوبى لو اعتدلا
يجود بالطول ليلى كلما بخلت ❀ بالطول ليلى وان جادت به بخلا

بدبدن از تو قناعت نمی توان کردن ∴ حکایتی دگرم هست وجای گفتن نیست

باد سحری بوی تو آورد بما ∴ بربوی تو دل بباد دادیم ونشدیم

اینجا بارادت قدیم آمده ام ∴ زینجا چه حد نشست وکجا خواهم رفت

مرموی تو را چه بود بی آزاری ∴ برخاستی از سر چو تو دلداری

من بنده اگر موی شوم در غم تو ∴ هرگز ز سر تو بر نخیزم باری

بوسه خواهم وتو لعل بدندان گیری ∴ خوش جوابیست که گویم که شکر می خائی

لا في الجواب مقص اجنحة المنى ∴ ولاجل هذا شبه المقراضا

جا بگاه خالی وسیم تمام ∴ بسر طایر را در اندازد بدام

قضا چنانک عادت اوست مرا ∴ بفکند وبکشت وگفت کش خوشست مرا

سر باز بعذر می نهد بر پایم ∴ دم می دهدم تا بکند پوست مرا

آن چهره وحسن اتفاقی دارند ∴ با هم کی میانشان نمی گنجد موی

الباب [illegible]

في الاوصاف والتشبيهات وهو ستة عشر فصلا

الاول

في وصف القلم

خامه

خامه مرداء من خلو دما عنه ∴ متى تغشه السوداء دار على القمم

على الراس تعدو والشباب بمائه ∴ ويلفى طويلا حين شاب له اللمم

سواد محياه لمن هو خائن ∴ وصفرة لون كالذي شفه السقم

يبلغ ما يوحي اليه رسالة ∴ سفارة من غير الامانة من عزم

حبذا کلکی قضا پیکار ∴ قدر از قدر کار او بیکار

که بهنگام حل وعقد فلک ∴ چرخ سعیش نبارد اشتهار

نه قدر را بنزد او قدرت ∴ نه قضا را بنزد او مقدار

دست دستور ملک را دستور ∴ شاه در ضرب وقسمت دینار

گشته بر جد ولعب او موقوف ∴ جمع وتفریق لشکر جرار

چونک بندش زپای بردارند ∴ آن زبون دست زیر دست آزار

خویشتن را بدست خلق دهد ∴ تا وقوفش دهند بر اسرار

از سر دست تیز تیز برند ∴ گه از شرق تا بغرب اخبار

جز از دستگیر باشد چند ∴ ندهد کس نشان بهیچ دیار

بدو صد ناله شب بروز آرد ∴ روز روشن کند بدم شب تار

خامشش الجنان که می بینی ∴ ناتوان وضعیف وزرد ونزار

از تمنی عارض بیضاء ٭ سر بسودا بر آورد یکبار
ای سیه روی کوبه دو زبان ٭ با دو رویان مصاحبت مگذار
بر خط مستقیم باش و مگرد ٭ بیش ازین گرد نقطه چون پرگار
الفی راست لیک ممدوده ٭ ورنه حاجبست بر سرف هموار
الفی کش بنون چو بو سخت ٭ کشت چون آن رافع اخبار
الفی ناقص اجوف و معتل ٭ کر شنیدی زکس بیا و بیار
چون الف راستی نداری هیچ ٭ میل زان باش سوی یسار
اذا ما امتطی الخمس اللطاف وافرغت ٭ علیه شعاب الفکر وهی حوافل
وقد رفدته الخنصران وسددت ٭ ثلاث نواحیه الثلاث الانامل
اطاعته اطراف القنا وتقوضت ٭ لنجواه تقویض الخیام الجحافل
له ترجمان من بنی الماء نبهت ٭ علی فضله بالقرب منه الانامل
یبین وان لم یشک شیئا فذاله ٭ خضاب تمسح الراس فی الحال ناصل
وللطف فی صنعه ان رمزه ٭ یبصر الی من بالعراقین واصل
مجنون می کشد ملک سودا ٭ که بند اندرست سر تا پا
در همه دستها گشت نما ٭ هر چه خواهی بکن که دست تراست

طرفی

طرفی هست از تو در جیحون ٭ طرفی دیگرت به نیل درون
زین دو گوز نهار داشتی ٭ با سفینه چه کار داشتی
کو نه شاخ مهرگان دارد ٭ برو رقها بنفشه می کارد
بینی از شکل او بهر کامت ٭ در سه فندق سیاه بادامی
ناله در گبود اشکها بارد ٭ تا بشی از چه سان برو آرد
وذی سحوب راکع ساجد ٭ اعمی یحول دمعه جار
ملازم الخمس لاوقاتها ٭ معتکف فی خدمة الباری
حبذا آن شهاب آتش فام ٭ که ز نقصان شود همیشه تمام
چه شهابی که بر بیاض سحر ٭ بلکه صبح می نماید شام
چیست آن پیکر نحیف نزار ٭ که دهد ملک را نظام و قرار
طره شب فکنده بر رخ روز ٭ روز روشن نموده در شب تار
اصم علی المنادی لا یجیب ٭ به یحبو او یشتغل الخطوب
تراه راجلا لا روح فیه ٭ ویحسبه وینطقه الرکوب
یبین لسانه ماکان سودا ٭ مفارقه ویخرسه المشیب
ویحذف بعد شعثه شبابا ٭ یجدد شرحها الراس الخضیب

ويكسوه الخضاب بكل لون ∴ محاسن ما لها فيه ضريب
واحسنها واذينها لباسا ∴ عليه سواده الداجي القشيب

الثاني

في وصف السيف وشبهه

سليل النار دق ورق حتى ∴ كأن اباه اورثه السلالا
مقيم النصل في طرفي نقيض ∴ يكون يباين منه اشتكالا
تبين فوقه ضحضاح ماء ∴ وتبصر فيه للنار اشتعالا
اذا ابصر الكمي وقد بصاه ∴ باعلى الجوطن علمر آرالا
ودبت فوقه حمر المنايا ∴ ولكن بعد ما مسخت نمالا
يذيب الرعب منه كل عضب ∴ فلولا الغمد يمسكه لسالا
تيغ تو قطع وفصل كار دشمن ∴ هرجا كه برق سرخ رو باز آمد
تيغ تو كه مرگ جرعه ساغر اوست ∴ سرچشمه آب نفع اندر سر اوست
رخساره چون دشمنان شوند ∴ وين نيز نشان پاكي گوهر اوست
له حسام صقيل المتن جدده ∴ كأنه ملك في كفه لهب
كالنار بالاثر لكن ليس مشتعلا ∴ كالماء بالجرم لكن ليس ينسكب

يمان

يمان تبرج في صدره ∴ وحل الثريا على نحره
كضوء من الشمس في كوة ∴ تموج الهواء على ظهره
لجدول ماء على خضرة ∴ بحار المنية في قعره
تيغ تو كه خصم را مشوش دارد ∴ آبيست ولي خواص آتش دارد
باشد اندر عين تيغ آب و آتش مقترن ∴ انكه آبي در تموج آتشي در التهاب
چند الگوهري چو قطره آب ∴ قطره آب زير در خوشاب
تا بود بر كشنده مردان ∴ مي رود در قفاي خصم زبان
روز عمرو از حدش رسيده بشام ∴ زين سبب عمر بند حدش را نام
زان سبب برگ بيد خواندش ∴ كه نواد از خلاف خواندش
از رخش برده چون بر اندازند ∴ سروران در رهش سر اندازند
آفت صد هزار سير آمد ∴ آن طويلي كه خانه گير آمد
همه احكام ملك زشت و نكو ∴ نرساند كسي بقطع جز او
صف زهم بر درد ولي يك مرد ∴ دستگيرش بود بروز نبرد
عكس برق خنجر با قوت قوتش گر كند ∴ چشم خورشيد را بر صفه گردون فضا
منبع خونابه گردد در بدخشان كان لعل ∴ معدن آتش شود در چشمه حيوان نها

الثالث

في اوصاف الفرس والناقة

وثم مطيتها السارى جواد ∴ يحبنا الزيادة والوصالا
يحس اذا الجبال سرى الينا ∴ فيمنع من تعهدنا الحبالا
يكاد سوابق حملته يعنى ∴ عن الاقدار صونا وابتذالا
ولما لم يسابقهن شئ ∴ من الحيوان سابقن الظلالا
بكشى جبت ورا است هنكام كار ∴ جو بركار بر نقطه جند بار
جو شب بوذ در شب جو شافى ∴ تنك روز كند شه دريافتى
نهاذى بلطف آن كن بسته دم ∴ دو سه بار بر يك درم جار سم
جو بيناى دين بى رنج راه ∴ رسيدى بهر جا كه كردى نكاه
وادهم يستمد الليل منه ∴ ويطلع بين عينيه الثريا
سرى خلف الصباح يطير زهوا ∴ ويطوى خلفه الافلاك طيا
فلما خاف وشك الفوت منه ∴ تشبث بالقوائم والمحيا
وكانما لطم الصباح جبينه ∴ فاقتص منه فخاض في احشائه
وطرف يفوت الطرف سبقا الى المدى ∴ فيثنى عنان العين طنا مرجما

راى

ازكاكل نو جو رحكا مطلب
ور تو [illegible] نو [illegible] مطلب

رأى ظله فاذ تاع من ان يرى له ∴ له قرين فاقنى جوبه فيقدما
سبقت حوافره النواظر فاستوى ∴ سبق الى غاياتها وشفون
لولا تروى في الغايتين لاقسم ∴ الراوون ان حراكها تسكين
مثل الدعاء متى يعلوا الى صعد ∴ وكالقضاء متى تهوى الى صبب
آن عنبرت باد كاه رفتن ∴ وان طبيعت برق روز هيجا
كامروز اكو بر ونشينى ∴ در حال رساندت بفردا
هر جا كه نظر كند خوذ را ∴ در شش نظر ببيند آنجا
تبديل مكان اكو نبوذى ∴ كفتندى ساكن است قطعا
ها بل هيولى تر دواندكى خورق بسياررو ∴ ور آسمان برده كوه در يتيم ودر باخضى
هامون كذار كوه فش دل بر تحمل كرد خويش ∴ بار روز هر شب بار كش هر روز با سب خار كن
قد خلف الريح حسرى وهى تتبعه ∴ ومر يخطف الابصار والنظرا
خذلان يحجب شطوه عن شطره ∴ طولا اتم له وعرضا كاملا
فكانما يكسوا اذا استدبرته ∴ وكانما يقعى اذا ما استقبلا
فيفوت مطموح طرفه متغوفا ∴ ويجى سابق ظله متمهلا

الرابع

في العذار ووصفه وتشبيهه

خلع العذار على جمالك خلعة ∴ ملأت قلوب العاشقين غراما
قد تم حسنك بالعذار لمن رأى ∴ قمرا يكون له الكسوف تماما
ای از بنفشه ساخته گلبرگ را نقاب ∴ وز شب تباچها زده بر روی آفتاب
بر سیم ساده بیخته از مشک سوده گرد ∴ بر برگ لاله ریخته از عنبر ناب آب
کویی زنگار رفته ماندست اثر ∴ آن سبزه خط بر رخ آن طرفه پسر
لکن چو بچشم عقل در می نگری ∴ بر بسته دگر باشد و بر رسته دگر
مشک سوده محلول در عرق ماند ∴ که بر چهره بود کسی بخط غبار
خذوا حذركم من خارجي عذاره ∴ فقد جاء زحفا في كتيبته الخضرا
علام اراد الله اطفاء فتنة ∴ بعارضه فاستوقفت فتنة اخرى
تمثلت الاصداغ ما بين خده ∴ فطنوا حبال الشعر فيه عذارا
خطی بر سوسن از عنبر کشیدی ∴ سر خود شد در عنبر کشیدی
کنار رستن بر سبزه کردی ∴ بر طوطی سوی شکر کشیدی
ز زلف پس بود آن ترک نازی ∴ که هندوی دگر را بر کشیدی
خط تو بر جهت ولی بود خوش ∴ سر وجه کی بی غلطت آن خوشتر است
تلی زخط محققت پیدا شد ∴ در باب که نسخ می شود نامه حسن

فقد كان

قد كان بدر السماء حسنا ∴ والناس في حسنه سواء
فزاد من ربه عذارا ∴ تم به الحسن والبهاء
كذلك الله في كل وقت ∴ يزيد في الخلق ما يشاء
كأن الورد قد مزق لمسك ∴ وذرت ما حوته على الشقائق

الخامس

في وصف الشعر والاصداغ والطرف وما يشابههم

كأن عقارب اصداغه ∴ غدين بمسك فاصبحن سودا
كأنما اذنبت ذنبا ذوائبه ∴ تجبن للعذر من خوف على القدم
زلف نگار رکف من از فتن حسد ام ∴ شب صورت و شبه صفت و مشک نکهم
تو کیم از سنبست و از روزست مرکبم ∴ با لبیم از گلست و ز لالست بسترم
بر ارغوان نشیمن و بر یاسمین حجرم ∴ بر لاله بوک غلیم و بر سرخ گل درم
جز فتنه نی بکار دم و جز لاله بدروم ∴ جز غالیه فشانم و جز سیم بسترم
رخ تنم سربرین نکو سار و مشک باش ∴ کو بیج توک خامه دستور کشورم
ومشتمو الاصداغ تهدي ريقه ∴ من خمرة سكروا الى اجفانه
نمت سلاسل صدغه بعذاره ∴ حسنا فغذبه بقطع لسانه

هر جا که حدیث ز درازی گویند ∴ او سوز فضولی بیان می آرد
می کشت بلاف گرد رویش می گفت ∴ کس دید در آفتاب گردش خوبی
آن هندوی دلدزد کی زلفش خوانند ∴ سحرش علامتیست آو نخته به

السادس

فی الفم والثغر والشفه والحج

نقل الاراک بان ریقه ثغره ∴ من خمرة مزجت بماء الکوثر
فقد صح ما نقل الاراک لانه ∴ یرویه نقلا عن صحاح الجوهر
چشم زمان تو نشان هیچ نداد ∴ بیش از کمرت دران میان هیچ ندید
هیچست دهان تو و در عالم لطف ∴ هر کس که بدندان دهان هیچ ندید
خوردند بر از کنار تو همه کس ∴ الا کمرت کز ان میان تو هیچست
تجری السواک علی اغر کانه ∴ برد تحدر من متون غمام
هر چند که در جهان فراخست دهان ∴ باری دهن فراخ نشو تنگ است
میان و دهان تو نابوده اند ∴ همان می نماید کی نابوده اند
در دهانت سخن همی گویم ∴ که نگنجد دران دهان سخنی
در دهانت که نیست بیست سخن ∴ سخن هست و نیست در دهنت

کر هذه شعر

گر خوذ مثل آب حیوة است لبت ∴ چون خضر در و رسید بر کام نشست
فوه ماء الحیوة شاربه ∴ خضر لم یصل الی الظلم
گفتم سخن از چنین دهانی که مراست ∴ تا شکنمش چگونه بیرون آید
دل علی فیه عیون الوری ∴ وحضرة المنطق بالمنطق
فلا یری فوه ولا خصره ∴ ان حل ذا عنه وذا یطبق

السابع

فی وصف الخال

نقاش ازل ز عنبرای خورشید نژاد ∴ بر روی تو ابروی ترا خم می داد
یک نقطه ز کلک عنبرینش بچکید ∴ بر طرف لب شکرفشان تو فتاد
سیاهی مقبلست اتفاق خالت ∴ که دارد ملک خورشید جمالت
سواد دیده بیناش خوانم ∴ سویدای دل شیداش خوانم
من عکس سواد اعین الاسماء ∴ فی خدک لطخة من الظلماء
بل وجهک ذا مر بقلبی فغدا ∴ فانشعب منه اثر السوداء

الثامن

فی وصف العین والحاجب

وعینان قال الله کونا فکانتا ∴ فعولان بالالباب ما تفعل الخمر
یقارب ما بین الجفون کانها ∴ یلاحظ من شق علی حرف درهم
جشم تو ننم مستی آن کرد کی کرد ∴ اکنون جو تمام مست شد خود جکند
ابروی تو بیوسته بدل دزدیدن ∴ خوکرد جو جشم هر سوی کردیدن
بالای دو جشم تست در منصب حسن ∴ زان جشم تو نش نمی تواند دیدن
نرکس مخمور سرافکنده هست ∴ نسخه از جشم تو لکن سقیم
ضعیفة کر الطرف تحسب انها ∴ قریبة عهد بالافاقة من سقم
برطاق نشسته نرکس مخمورست ∴ کو طالب صید نیست یا دام جراست

التاسع

فی الورد وشبهه وما یقرب منه

با انکه جو جان در بر خویشش برورد ∴ بر خار بعاقبت برون آمد کل
کل ساخت ز شکل غنجه سکانی جند ∴ تا با تو کند مصاف حسن لبی دلبند
جو رنشد رخ جو روی نمود ز دور ∴ سکان سبری کرد و سبر هم بفکند
ووردة تحکی بسبق الورد ∴ طلیعة تبادرت من جند
تعدّ ضمها فی الغصن عرض البرد ∴ ضم فم لقبله من بعد

العاشر

العاشر

فی النرجس

تأمل فی ریاض الارض وانظر ∴ الی آثار ما صنع الملیک
عیون من لجین باطرات ∴ کأن حداقها ذهب سبیک
علی قضب الزبرجد شاهدات ∴ بأن الله لیس له شریک
آنبسلن اشتی برانکیخته اند ∴ یا سیم و زری که با هم آمیخته اند
نی نی که ستش لعبتند با خوش شدی ∴ کز برج زمردین درآویخته اند
از لاله جو بد خواست عکس نرکس ∴ مشکس بزری کو وست زیکس نرکس
یعنی که کو بن سر بسر خواهد شد ∴ جون جشم تو خواست بود مسکین نرکس
جون جشم خوش تو هم نباشد نرکس ∴ در جود بکرشمه سیم در زر بافد
انت یا نرجسة الروض لما فی الروض است ∴ ودلیل القول فیه انّ اوراک ست
کانه سرم نعل حین اخرجه ∴ عند الحزاه وباقی الروث وسطه

الحادی عشر

فی الشقایق

وبی قلبی للشقیق تعطفا ∴ ما لی وما لشقایق النعمان

فكانها قلبي وحول سواده ∴ جمر اشتياق نشب بالهجران

شقايق يحملن الندى فكانها ∴ دموع التصابي في خدود الخرايد

لاله چون ساغریست پر باده ∴ ورنه جامی ز لعل و بیجاده

یا ز یاقوت سرخ رمانی ∴ قدری مشک در وی افتاده

یا نه داغی نهاده در آتش ∴ همچو بر چهره زلف آن ساده

یا عقیقیست پیاله گشته ∴ در تنش خشک جرعه باده

یا بقصد اندر آتشین قدحی ∴ پاره فحم زیر تنها داده

یا دل عاشقان بیچاره ∴ قطره خند خون دلان زاده

یا لواء خدایگان جهان ∴ بر سر شاخ زمرد استاده

كانها في حسنها وجنة ∴ بلوح منه طرف الصدغ

وبين الرياض الجو زهر شقايق ∴ مطاردها حمر اسافلها سحم

كما طرحت في الفحم نار ضعيفة ∴ فمن جانب جمر ومن جانب فحم

وكان اذريون روضتنا ∴ كانون فحم حوله لهب

او جام جزع وسطه سبج ∴ او سور مسك جامه ذهب

الثاني عشر

في البنفسج والنيلوفر

في البنفسج والنيلوفر

ولازوردية فاقت بزرقتها ∴ وسط الرياض على زرق اليواقيت

كانها فوق قامات ضعفن بها ∴ اوايل النار في اطراف كبريت

والنيلوفر اعناقه ابدا صعر ∴ كان به سكر وليس به سكر

اذا انفتحت اوراقه فكانها ∴ وقد ظهرت الوانها البيض والصفر

انامل صباغ صبغن بنيله ∴ وراحته بيضا في وسطها تبر

ككاسات شرب في الكف وظايف ∴ من الند عنهن السواعد حنبر

زعم البنفسج انه لعذاره ∴ حسنا فسلوا عن قفاه لسانه

شاخ بنفشه خویشتن از زلف او شمرد ∴ بیرون کشید طبع زبانش از پس قفا

الثالث عشر

في وصف الفصول سوى الربيع

وترى طيور الماء في حافاتها ∴ تختار حر النار والسفودا

واذا رميت بفضل كاسك في الهوى ∴ عادت اليك من العقود عقودا

چون ماهی زگرمی هوا در عین آب ∴ همچنان سوز دکی اندر شعله آتش حریر

گو سمندر را در آتش پرورش بودی کنون ∴ می بسوزد حذف گو ماتش بر در زمهریر

قد منع الماء من المس ∴ وامكن الجمر من الحس

از آفتاب اگرچه میان زمین و چرخ ∴ شمع خلاف بودی آهیخته هر زمان

آن شمع در نیام شد اکنون بسعی ابر ∴ برداشت هر غباری که بد در میانشان

با خویش کرد نظر چشم آفتاب ∴ یعنی برهنه اند عروسان بوستان

آویخت چشم خلایق بسوی زان ∴ کز زنج با براعت صورت در میان

الرابع عشر

في وصف الشمس والقمر وتشبيههما

الشمس من مشرقها قد بدت ∴ مشرقة ليس لها حاجب

كأنها بوتقة أحميت ∴ يجول فيها ذهب ذائب

البدر محتجب بغيم أبيض ∴ يختال بين تستر وتبرج

كتنفس الحسناء في المرآة ∴ اذا نظرت محاسنها ولم تزوج

هیبت آن خسرو منور سال و ماه اندر شتاب ∴ شه سواری بر دل بیر و زحل کامیاب

شعلهٔ او هر سحر جاروب صحن آسمان ∴ طلعت او چشمهٔ انوار عالم را رهاب

ملکت او را ز حد بیرون نیاید زوال ∴ دولت او را ز خیل شام باشد انقلاب

طرفه قرصی کو شود مهر زبان روزه دار ∴ بلعجب مهری که می سوزد جهانی با شتاب

قرص صابونست

قرص صابونست پنداری و طشت آبگیر ∴ تا بدان گردون فرو شوید ز زلف شب خضاب

دوش چون برزد سر از جیب افق بدر منیر ∴ زورق زرین شنابان گشت در دریای قیر

زورقی از نور در دریای ظلمت هیچناک ∴ رای دستور آورد بدخواه جاهش در ضمیر

الخامس عشر

في الشمعة ووصفها

ای شمع زرد روی که با اشک دیده‌تی ∴ سرخیل عاشقان مصیبت رسیده‌تی

مرهاد و وقت خویشتن می سوزی می گذار ∴ با خود جدا ز صحبت شیرین بریده‌تی

گو شاهدی ز عشق که در رخ زرد لاغرتی ∴ ور عاشقی برای چه قد برکشیده‌تی

انرا که نور دیده کمان بر نیی بود ∴ دایم در آب دیده از آن نور دیده‌تی

مرغی چنین شکرف که در عهد خود تویی ∴ پروانه را بهم نفسی چون گزیده‌تی

آری تو خود نیم از کسی زاده‌یی باصل ∴ وامروز نیز با مگسی آرمیده‌تی

نمت باسرار ليل كان يخفيها ∴ واطلعت قلبها للناس من فيها

قلب لها لم يرعها وهو مكتمن ∴ الا ترقيه نارا من تراقيها

وحية تشاف الريح هازمة ∴ عساكر الليل ان حلت بواديها.

لها غرايب تبدو من محاسنها ∴ اذا تفكرت يوما في معانيها
فالوجنة الورد الا في تنا ولها ∴ والقامة الغصن الا في تثنيها
صفر غلايلها حمر عمايمها ∴ سود ذوايبها بيض لاليها
قامت على الكرسي تجلو نفسها ∴ ويشق في جنح الدجى الظلمات
لما رات ان الظلام يكيدها ∴ ويكاد يودن شملها بشتات
اكلت من الغيظ المبرح جسمها ∴ وتلمظت كتلمظ الحيات
اتكس كه تو از يار خود كرد جدا ∴ بر فوق نهاده بى زهى پيشانى
بر خود بكوى زار كى سوزا سر عمر ∴ آويخته يا سوخته ى با كشته
اى شمع بهرزه چند بر خود خندى ∴ نو سوز دل مرا كجا مانندى
فرقست ميان سوز كو جان خيزد ∴ يا انك بريسمانش بر خود بندى

السادس عشر

في المتفرقة منها

كانما النار حين ما ضرمت ∴ والفحم من فوقها يغطيها
زنجية سبكت انا ملها ∴ من فوق نارنجة ليخفيها
كان شرار النقع فوق رؤسنا ∴ واسيافنا ليل تهاوى كواكبه

في ساعدها

في ساعدها سواد تبر ∴ كالنار تشب فوق ماء جار
هل تحدث في خواطر الافكار ∴ كماء وله منطفة من نار
بهر سو بكى آب دران چون كلاب ∴ نشا ور شده ماغ بر روى آب
چو هندوكى آينه روشن كند ∴ چو زنكى كه بستر ز جوشن كند
نهضت اليه والظلام كانه ∴ معاش فقير او فواد معلم
فصرت ثوابه وغاض فذاله ∴ وكانه مترقب ان يصفعا
فكانما جاءته اول صفقة ∴ واقبن تاسه لها يتجعا
جهان بين دل از مقدم سحر كود ذ ∴ چو زنكى متبسم عذار نشه شير

السابع

في الخضاب والشيب والشباب

قالت ارى مسكة الليل البهيم غدت ∴ كافورة غيرتها صبغة الزمن
فقلت طيب بطيب والسفل في ∴ مواطن الطيب شئ غير ممتهن
قالت صدقت ولكن ليس ذاك كذا ∴ المسك للعرس والكافور والكفن
والله لو سودت كل حمامة ∴ بيضا ما تحدث من الغربان
هبك استعرت من الشبيبة لونها ∴ هل تستعير شمايل الفتيان

هبك استعرت من الشبيبة لونها ∴ هل تستعير شمائل الفتيان

شب برنایم بنیمه رسید ∴ صبح پیریم بر جهان بدمید

نمودیم تا بنوا العجبی ∴ بند بلم صبح نیم شبی

هبت نار نفسی باشتعال مفارقی ∴ وأظلم عیشی إذ أضاء شهابها

أأنعم عیشا بعدما حل عارضی ∴ طلائع شیب لیس تغنی خضابها

أیا هامة قد عششت فوق هامتی ∴ علی الرغم منی حین طار غرابها

ایا بومة

رأیت خراب العمر منی فزرتنی ∴ وما وی کل الدیار خرابها

وعن عمر المرء قبل مشیبه ∴ وقد فنیت نفس تولی شبابها

إذا اسود لون المرء وابیض شعره ∴ تنغص من أیامه مستطابها

بر قله سوم چو پیری نشست بوف ∴ بشکفت اگر بدید نشد از چشم اکبر

دندان لقمه خای چو در کام من نماند ∴ بهر غذای من فلک از سوکوفت سیر

وما شاب رأسی عن سنین تتابعت ∴ علی ولکن شیبته الوقائع

روز پیری اگرچه پرنور است ∴ چون شب مظلم جوانی نیست

د وهفته دلوا مردنشوم که ریش سفید ∴ اگرچه ریش برارد زمانه بیش کنم

زبی عقوبت پیری که راضیم کردند ∴ که ریش وسبلت خود را بدست خویش کنم

تاوبنی

تأوبنی همی بیضاء نابتة لها ∴ بغصة فی مضمر القلب ثابتة

وعیشک ما خضبت بیاض شیبی ∴ رجاء أن یعود لی الشباب

ولکنی خشیت یراد منی ∴ عقول ذوی المشیب فلا تصاب

دریغ روز جوانی وعهد برنائی ∴ نشاط کودکی وعیش وخویشن رائی

لباس عمر چو شد کهنه حاصلی نبود ∴ که رنگ او بخضابش کنی مطرائی

فهوی التصرف والتصرف فی الهوی ∴ دفنا شبابی فی عذاری الشائب

فنظلمنی من ناظر أو ناظر ∴ وتألمنی من حاجب أو حاجب

یا ذا الذی یخفی طلائع شیبه ∴ کیلا یکون عن المها أعراض

مهلا بحکم الله لیس برده ∴ سیف فکیف برده المقراض

أهلا وسهلا بالمشیب فإنه ∴ سمة العفیف وحلیة الزهاد

کودل که از وطرب برستی حیزد ∴ برصید مراد جیه دستی خیزد

در ساغر عمر باده با جرعه فتاد ∴ بیداست که از جرعه چه مستی خیزد

شیئان لو بکت الدماء علیهما ∴ عیناک حتی تؤذنا بذهاب

لم یبلغا المعشار من حقیهما ∴ عهد الشباب وفرقة الأحباب

الباب ٦

في الثقيل والبخيل وهو فصلان

الفصل ١

في الثقيل

تزلزلت الارض زلزالها ٭ فقالوا باجمعهم مالها
مشى ذا الثقيل على وجهها ٭ فاخرجت الارض اثقالها
آن سبک روح گر لطافت او ٭ راستی جسم همچو جان گردد
گونه بر مرکز زمین گذرد ٭ در زمان همچو آسمان گردد
ور بعیسی رسد دمی نفسش ٭ بخری شهره جهان گردد
بر تنش صوی ارجبنا نند ٭ زفلک تا سمک روان گردد
ور بلفظ مبارکش گوید ٭ روح قدسی جواو گران گردد
وما الفیل تحمله میتنا ٭ باثقل من بعض جلاسنا
کرهت جلوس انسان ثقیل ٭ فوافی آخر من ذاک اثقل
فکنت کمن شکا الطاعون یوما ٭ فرادوه على الطاعون دمل
ومن ثقل الابطال ماساوجده ٭ فان ابا یعقوب بقبلهم ثقلا

الفصل ٢

في البخل

في البخيل

ولو لم تستطع لتنفسه ٭ نفس من منخر واحد
ابصرته قاعدا في مربط لهم ٭ خوفا على الروث من لفظ العصافير
نان تو مگر لشکر ضحاک خانست ٭ کاندر همه عمر یک کس او را نشکست
گر بجای نانش اندر سفره بودی آفتاب ٭ تا قیامت روز روشن کس ندیدی در جهان
وقالوا فلان به نقرس ٭ فقلت عفاء على مثله
تشنج کفیه عند الندى ٭ تعدى فدب الى رجله
بکیت فوق الخبز صیانه ٭ في کنف الله وفي حرزه
تا بنیست درین جهان و آلت ٭ از دیگر آدمی نهانی
این را صفتیست لا یذوقون ٭ وانرا صفتیست لن ترانی
دانی که کدام نان و آنست ٭ نان تو و آب زندگانی
مال البخیل سبیر تحت خاتمه ٭ ولیس یطلق الا یوم ماتمه
نان نام داذن بر نیفتد ٭ که از فولخ میبرد نتیر بدهد
قلبا تا جو خوردیت همه سال ٭ نان خشک و بنیر باشد و کوز
استرنی گناه را چه کشتی ٭ زیر صندوق مطبخ شب و روز

لو عبر البحر بامواجه ∴ في ليلة مظلمة سادله
وكفه مملوة خردلا ∴ ما سقطت من كفه خردله
وما جرى الا كاوى يوى انبناها ∴ ولم يرآوى في الحزون ولا سهل
∴ نام نانت جو نقش بر در باد ∴
جيته زائرا فقال لي البواب مهلا فانه تتغدى
قلت سمعا فقد سمعت قديما ∴ خبر لا ام ولا تتعدى

الباب

في المتفرقات

احبك لا ارجوا بذلك جنه ∴ ولا اتقي النارا وانت مراد
اذا كنت لي مولى فاية جنه ∴ وآية نار تتقى وتراد
ولله مني جانب لا اضيعه ∴ وللهو مني جانب ونصيب
اين قدر دين ام ز طالع خويش ∴ بر كس از زمن صبا دل بنبست
خليلي ما هذا مناخ لمثلنا ∴ فشدا عليها وارحلا بنهار
خليلي قطاع الفيافي الى الحمى ∴ كثير واما الواصلون قليل
شاها روا مدار كي مفعول من يراد ∴ كردد بروزكار تو فعال ما يريد

تم وكمل

ای بخواب غفلت اندر رفته از روز گار ∴ می پراند عمر رفته باز نايد سار بار

روزی خبر در گذشت امروز هم در گذشت ∴ هشت نا فردا کی آید در امان روزگار
چند گوی که ما را ملکستان انشان گنج ∴ ای بعج با گو یکی سخن از من گوش دار
دو برادر از پهر سرای بود پر گنج ∴ او یکی چو سرو قد وان دیگر چو بهار
در میان ایشان بود دیگر سرای ∴ گو شده دیگر بر سر سوی بر نقش نگار
لیک یار دیگر گرفتند در دل پدر دیگران ∴ مکر کرد آن مهتری که هر دو زان نابکار
دست اندر دستش کرفت بد و برادر سرا ∴ در بعث اغاز کرد لیکن ها بر عیار

عن ابن بريدة عن ابيه قال كان رسول الله صلى الله وسلم يعلمهم اذا خرجوا الى
المقابر السلام عليكم اهل الديار من المؤمنين والمسلمين وانا ان شاء الله بكم لاحقون
انتم لنا فرط ونحن لكم تبع نسأل الله العافيه